شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى

1991
غىنۋار
105
سان

گېزىت 1979-يىل ئاپرېلدىن ئېتىبارەن چىقماقتا

شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابىي مىللىي بىرلىك سەپىنىڭ نەشر ئەپكارى

شەرقىي تۈركىستان بىزنىڭ مۇقەددەس زېمىنىمىز. بىزنىڭ پەخرىمىز ۋە مەڭگۈلۈك مەسكەن ئاۋازىمىز. بىز ئۇنى قەدىرلەيلى. بىردەم قەلبىمىزدىن چىقارمايلى. ئۇنىڭ ئەركىن-ئازات ھەم تولۇق مۇستەقىللىقى يولىدا خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىگە قارشى ئاداققىچە كۈرەشەيلى!

خىتاي بولاڭچىلىرىنىڭ ئۇلۇغ ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاندا 1991-يىل ئەمەلگە ئاشۇرماقچى بولغان ئەشەددىي يېڭى ئىقتىسادىي بولاڭچىلىق پىلانلىرىنى بەربات قىلايلى!

مانا، پۈتۈن دۇنيا ئىنسانلىرى يەنە بىر يېڭى يىلغا قەدەم باستى. ھەر بىر يىل - بولۇپمۇ بىر ئالدىنقى يىلنىڭ چوڭ بىر سەنەسى. يەنە كېلىپ چوڭلۇقى قانداق بولسا بولسۇن ئۇنىڭ پېقىراپ ئۆتكۈزۈلۈشى. بۇ قانۇنىي ئەزەل. بىلەن دائىم بولۇپ تۇرىدۇ. پۈتۈن كونا موشۇ يەنە كېلىدىغان يامان ئادەملەرنىڭ يامان مەقسەتتە چوڭقۇرلىشىدۇ. خىتاي مۇستەملىكىچىلىرى موشۇنىڭ كونا كارلارنىڭ ئەڭ چوڭى. ئۇ 40 يىلدىن بېرى بىزنىڭ ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاندا 40 قېتىم چوڭ ئىقتىسادىي خىيانەت قىلىپ، ئاجايىپ باي ھاللىتىمىزنى ئاجايىپ گادايلىققا ئايلاندۇرۇۋەتتى. جۈملىدىن 1991-يىل ئۈچۈن يەنە ئۆتكەن چوڭ ئىقتىسادىي خىيانەت پىلانىنى تۈزۈپ ئۇنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا كىرىشتى.

بېجىڭنىڭ بىزنىڭ ۋەتىنىمىزدە 1991-يىلى ئەمەلگە ئاشۇرماقچى بولغان بىرىنچى چوڭ ئىقتىسادىي پىلانى ئاجايىپ مول يەر ئاستى بايلىقلىرىمىزنى ئۆزى خالىغانچە خىتاي قولى بىلەن ئېچىپ ئۆز تەۋەلىكى ئۈچۈن پايدىلىنىشنى كۆزلەيدۇ. بۇ خۇسۇستا بىز گېزىتىمىزنىڭ ئۆتكەن يىلقى 103-سانىدا بېجىڭنىڭ تارىم نېفىتنى ئېچىش ئۈچۈن تارىم ئويمانلىقىغا خىتايدىن خالىغان شىركەتلەرنىڭ ئادەم بىلەن پۇل يىغىپ چىقىپ، ئۆزى خالىغان يېرىدىن نېفىت چىقىرىشىغا رۇخسەت بەرگەنلىكىنى يازغان ئىدۇق. بېجىڭ 1991-يىلدىن باشلاپ بۇ پىلاننى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا كىرىشتى ھەم مۇتەخەسسىسلەر، ھەربىر ئىچكى ئۆلكىلەرنىڭ ۋەتىنىمىزدە مەخسۇس ئىشخانىلار قۇرۇپ ئۆزى خالىغان يەرلەردىكى يەر ئاستى بايلىقلىرىمىزدىن پايدىلىنىشقا رۇخسەت قىلدى. بۇ پىلان بويىچە بىرىنچى بولۇپ 1993-يىل 27-دېكابىردە لەنجۇ ئۆلكىسىنىڭ ۋەكىلى كۆپ ئادەم ۋە كۆچمەن بىلەن ۋەتىنىمىزگە چىقىپ ئۈرۈمچىدە رەسمىي ئىشخانا ئاچتى. ھازىر ئۈرۈمچىدىن ئىچكى ئۆلكىلەرنىڭ ئەپيارلىق قىلىنماقتا.

بېجىڭ خەۋەرلىرى مۇشۇ بولاڭچىلىق پىلانى بويىچە 1990-يىل ياز ئايلىرىنىڭ بېشىدىن باشلاپ دېڭىز يېرىدىن چىققان ئەڭ ئىسىل ئالتۇن كانلىرىغا ئىچكى خىتايدىن دەرھال 100 مىڭ خىتاي كۆچۈرۈپ چىقىشنى بۇيرۇغان ئىدى. بۇ پىلانمۇ موشۇ يىلى تولۇق بويىچە ئەمەلگە ئاشىدۇ. بېجىڭ ئىقتىسادىي خەۋەرلىرىنىڭ داخلىق قاتناش ئىشلىرىنى باشقۇرۇش ئىشلىرىنى مۇندىن كېيىنكى مەركىزىمىز بىلەن ئەنجىنلىكى بىلەن ئاشۇرىدىغان شۇغۇللانغۇچى خىتاي كارخانىلىرىغا ئۆتكۈزۈپ بەردى. ھازىر ۋەتىنىمىزدە 1000 دىن ئوشۇق ئىسىل مەدەن كانلىرى بار. دېمەك، بېجىڭ شۇ يىل بۇ كانلارنىڭ ئەڭ ئېسىللىرىنى ئىچكى ئۆلكىلەردىكى خىتايلارنىڭ قولىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىدۇ. ئەمەلىي ۋەتىنىمىزدە ھازىر چىقىۋاتقان 66 ئالتۇن كانلىرىنىڭ ئالتۇنلىرى، مايتاغ، قارامايى، تارىم، شەرقىي تۈركىستان (پاتقاقلىق)، تۇرپان نېفىتلىرىنى ئىچكى خىتايغا توشۇشنى تېخىمۇ تېزلىتىدۇ. بېجىڭ رادىيوسىنىڭ 1990-يىل 16-ئىيۇلدىكى خەۋىرىدە ئېنىقلانغانچە، ئۆتكەن 35 يىل ئىچىدە شىنجاڭدىن ئىچكى خىتايغا 46 مىلليون توننا نېفىت، 23 مىلليون توننا كۆمۈر، 6,5 مىلليون توننا ئاشلىق توشۇلغان. بۇنىڭ پۇلى 14,6 مىلليارد يۈەن بولغان. يانى، بوستان ئاھالىسى كام. بوستان ئاھالىسى كۆپ. خىتاي ئۇنى بۇ شۇرۇۋاتىدۇ ھەم بوشۇرىدۇ.

ئىككىنچى: بېجىڭ بۇ ئاجايىپ چوڭ ئىقتىسادىي بولاڭچىلىق - زوراۋانلىق خىيانەتلىرى بىلەن قانائەتلىنىپ ئولتۇرالمىغانلىق، ئۈرۈمچى رادىيوسىنىڭ 1990-يىل 6-دېكابىردىكى رەسمىي خەۋىرىگە قارىغاندا، خىتاينىڭ ۋەتىنىمىزدىكى ئەڭ چوڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلما بولاڭچىسى «ئىشلەپچىقىرىش ئارمىيىسى» ئۆتكەن يىل بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتىدىن

بىزنىڭ ۋەتىنىمىز ھېسابلىنىدىغان خەلق ئارا غەمخورلۇق بۇزۇلىدىغان بىرىك-ئەن 84 مىلليون دوللار، ياپونىيە بەرگەن 8 مىلليون دوللارنى ئېلىپ ئۆزىمە ئىشلەتكەن. بېجىڭ بۇ ئۈچىنچى جەھەتتىن خىيانەتكە خەلق ئارا پۇل ئېچىپ بەرگەن. ھازىر بۇ خىيانەتكە ئارمىيىنىڭ قولىدا 170 گوسفوزى، ئۇنىڭ قارمىقىدا 14 مىڭ ئىشلەپچىقىرىش كارخانىلىرى بار. ئۇلارنىڭ يىلىغا 6-7 مىلليارد يۈەن كىرىم قىلىدۇ. ئۆتكەن يىل ئۇلارنىڭ ئىشچانلىقىنىڭ مالىيە كىرىمى 2 مىلليارد 100 مىڭ يۈەن بولىدۇ. مانا بۇنىڭغا يەتمىگەندەك يېقىن ھالدا بىر تەرەپتە مىللىي دېھقانلارنى ئامانلىققا موھتاج قىلسا، ئىككىنچى تەرەپتە خەشەنلىك مىللىي ئىشچىلارنى ئەگلەتۈرۈپ چىقىرىۋاتىدۇ. ئۇنىڭغا چىدىمىغان مىللىي ئىشچى-دېھقانلار ئۈستىگە ئامانسىزلارغا چىقىۋالىدۇ. ئۆتكەن يىل دېكابىر ئاخىرىدا «خەۋەرلەر ئاقسۇدا 80 مىڭ كىشىلىك ئامانسىز بولۇپ ئىشتىن چىقىرىپ قىلىدى. بۇ ۋەقەنىڭ ئاقىۋىتى نېمە بولىدۇ، بىزگە تېخى مەلۇم ئەمەس.

دېمەك، كېيىنكى ئېيتىشىمىزغا بولىدىكى، 1991-يىلى يالغۇز ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاندا خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ ئىقتىسادىي بولاڭچىلىقى يەنىمۇ كۈچىيىپ ئۇنىڭدىن قاتتىق ھەربىي-سىياسىي دىكتاتورا بىلەن ئەمەلگە ئاشۇرىلىدۇ. خىتاي كومپارتىيىسىنىڭ 1990-يىل 30-دېكابىردىكى 7-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ قارارى ۋە يېڭى يىل باشلانغاندىن بېرى موشۇ قارارنى تولۇق ئورۇنلاش ھەققىدە چىقىرىلغان كۆچلۈك دىكتاتورلۇق ئاۋازلار بېجىڭنىڭ بۇ قاتتىق سىياسىتى بىزگە ئوچۇق كۆرسىتىۋاتىدۇ. بۇنىڭغا قارشى شەرقىي تۈركىستان خەلقى نېمە قىلىشى كېرەك؟ خەۋەرلەرگە قارىغاندا ۋەتىنىمىزدىكى ئەشەددىي قاتتىق ئىنقىلابىي ۋەتەنپەرۋەرلەر سەپىدىكى ئەڭ يېڭى ئەۋلادلارنىڭ چىقىشى كۈچلەنمەكتە. سۆزسىزكى، ۋەتىنىمىزنىڭ كېلەچىكى بىزنىڭ چوڭ خەلقىمىز بولىدۇ. سەۋەبى نېمە؟ بۇ ئېغىر ئەھۋالدىن قۇتۇلۇشنىڭ بىر چارە كورەلەمدۇ؟ بۇنى 45 يىللىق ئۆتكۈر لەۋزىدىن ئاڭلىغان ۋە بىزنىڭ ئەل ھەل قىلىدۇ. بۇ يېقىندا ئۈرۈمچىدە ھەرقايسى مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى قوزغالغان بولسا، مۇشۇ ئوقۇغۇچىلار تەسىرىدىن يوللانغان شۇئار: «شىنجاڭ خەلقىنىڭ ھازىرقى نارازىلىقلىرى باشقا ئەمەس. ئەگەر ئىچكىرىدىن قايتىپ چىققان خىتايلار ۋەتەندىن قوغلانسا، بۇ نارازىلىقلارمۇ تۈگەيدۇ» - دېگەن چارە خەلقنىڭ ئاۋازىنى ئاخىر ئىپادىلەيدۇ. ھەقىقەتەن، شەرقىي تۈركىستاندىكى ھازىرقى ئەڭ چوڭ خەۋپ مۇشۇ خىتاينىڭ كۆپىيىشى. ئەگەر بۇ خەۋپكە قارشى يولدىن توسۇپ ئەيسانىڭ ئاۋازىغا مەسلىھەت بېرىمىز، سەۋەبى ئەينى باشلىق ۋە تەسىر تومۇردا ئۇلۇغ مەرت، خەلقچىل تۆرە ۋە دۆلەت ئەربابى ئىنىڭ مۇدىرى ھاجى ئەنۋەر نىياز - مۇتائۇن ئىسكەندىر جان ئانىلاردىمۇ ئاۋاز قوشسا بولىدۇ. پۈتۈن شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ ۋە پۈتۈن جەھەت ئەللەردىكى شەرقىي تۈركىستانلىق مۇھاجىرلارنىڭ ئىسمىغا يېقىن، ئەلۋەتتە، بىز بۇ چارىلىق ھېس بىلەن خەلقىنى دائىم قىلالايمىز. چۈنكى: «قارىنى ئاچ خەلقنى توق سۆز بىلەن تويدۇرۇپ بولمايدۇ» (يۈسۈپ خاس ھاجىپ). بىز قەتئىي ئامەتلىك كۆزەتتەك چىقىشىمىز كېرەك. قەھرىمان ئاقسۇ خەلقىنىڭ كېيىنكى ئىسيانى ئۇدۇل قالغانلارنى ئەمدى ئىشقا چىقىرىشقا ياردەم بېرىشىمىز كېرەك. پۈتۈن ۋەتەنپەرۋەر ئاھىللەردە ناماپىش قىلىشقا چىقىپ، خىتاينىڭ زۇلۇم - ھاقارەتلىرىگە بولسا، شۇ يەرلەردە ئۇنى دەپنە قىلىشىمىز كېرەك. 1991-يىلى ئۇلۇغ ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاندا خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىگە قارشى ئاخىرقى كۈرەشنىڭ يىلى بولسۇن. بىرلىكىمىز ئۇلۇغ، ئىرادىمىز بوكۈرەشكە مەشئەل بولسۇن!

شەرقىي تۈركىستان ۋە غەربىي تۈركىستان تۈركلىرىنىڭ مۇندىن كېيىنكى تەقدىرى قانداق بولىدۇ؟

(ماقالىنىڭ داۋامى)

بۇلاردىن ئۆلتۈرۈلگەن كىشىلەرنىڭ سانى. سوراقسىز ئېتىپ ئۆلتۈرۈلۈپ، يۈزمىڭلىغان كىشىلەرنى 10-15 يىللىقتىن ھەپسىگە بەند قىلدى. مىڭلىغان ستودېنتلارنى ئېغىر ئەمگەك لاگېرلىرىغا ھەيدىدى. يېرىم مىليوندىن ئوشۇق كۆچمەنلىك ئائىلىلەرنى مەجبۇرىي تىل ئۆگىنىپ ئېلىپ كېتىشلىك مۇسۇلمانلىقلىرىنى مەھرۇم قىلدى. بۇزۇلغان ماقا-رەئىلىگە چىققان ئەمما شەرقىي تۈركىستانلىقلار ئىلى-غۇلجا خىتتىن نارازىلىق نامايىشلىرىغا چىقىپ، خىتاينىڭ يالغان دىنىي سىياسىتىگە قارشى ھەقىقىي ئىسلام تۇغىنى كۆتۈرگەن قەشقەر باردىن ئىسلام پارتىيىسى قۇرۇلۇپ جاھاتقا چىقتى. بۇنى ناھايىتى چوڭ با-ھانا قىلغان خىتاي ئۆز دۆشمەنلىرى دەرھال قەشقەرلىك 2000 مىڭ ئا-ھىيە ئەۋەتىپ، قوراللىق ئىشلىتىپ، 3000 ئۇيغۇرنى ئېتىپ ئۆلتۈرۈپ، 2 مىڭ كىشىنى قاماقخانىغا ئالدى. 300 دىن كۆپرەك دىنىي مەكتەپلەرنى يېپىپ، 12 مىڭدىن ئوشۇق دىنىي زاتلارنى نەزەربەند قىلىپ، 19 مىڭ مەسچىتلەردە كوممۇنىستلىق تەرتىپ ئورناتتى. بۇ تەرتىپلەرنى يېزىلاردا ئومۇمىي يۈزلۈك ئورنىتىۋاتىدۇ. ئۇ-چۈنكى ئۇيغۇر ئۆلكىسى بويىچە يېزىلاردا 12 مىڭ كادىر چۈشۈرۈلدى. ھازىر شەرقىي تۈركىستاندا خىتاينىڭ 90 دىن ئوشۇق ئاتوم-لاگېرلىرى بار. بۇ يەردە 100 مىڭ-دىن ئوشۇق مەھبۇس بىكار ئىشلىتىلمەكتە. خىتايلارنى شەرقىي تۈركىستانغا يۆتكەپ ئەكەلگەن خىتايلارنىڭ سانى كۈندىن-كۈنگە ئېشىۋاتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مەيلى-ئەرىمىزنىڭ غەربىي... قاندىن قىيدىلىشىمىز ئومۇمىي بىر تۈركىي بىرلىككە بولمىسا پىشىمىز ... 4.5 مىليون شەرقىي تۈركىستان تۈركلىرىنى خىتاي پەنجى-سىدىن ئازات قىلىش ئۈچۈن ئۇيغۇرلارغا ئەڭ جاپىسىز ھەم سەمىمىي ياردەمگە ئېھتىياجلىق ياردەملەرنى بېرىشىمىز كېرەك. ئىنىڭ ئۈچۈن شەرقىي تۈركىستاندا ئىشلىرىدىن مىللىي بىرلىك سېپى رەھبەرلىرىنىڭ قېتىم ئىشلىرى 5 رېسپۇبلىكا رەھبەر-لىرىگە يازغان ئۈچۈنچى خىتى بويىچە 1950-يىل موسكۋا-بېيجىڭ ئارىسىدا تۈزۈلگەن خىتاي-سوۋېت خىيانەت ئۇشتامىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش ئۈچۈن موسكۋاغا ئەسىر كۆرسىتىشلىرى لازىم.

5. بۇ ئۇلۇغ تۈركىي بىرلىك ئەمەلگە ئاشقىچە بۇ ھازىرقى رېسپۇبلىكالار ئارىسىدا ئەسلى يەر ئۈستى ۋە يەر ئاستى بايلىقلارنىڭ چىقىشقا يول قويماسلىقىمىز كېرەك. خۇدا ئاتا قىلغان بۇ يەر ئاستى بايلىقلىرىمىز ئۆزىمىزگە يېتىپ ئاشىدۇ. ھازىر بىزنىڭ قولىمىزدا 6 مىليون مۇربەبا كىلومېتردىن ئوشۇق يەر، 5 يۈز مىليارد كوبا مېترگە يارايدىغان سۇ مەنبەلىرىمىز بار. بۇ يەر-سۇلار بىزگە كۆپ بولۇپ بېرىدىغان كام بولمايدۇ. كەلگۈسىدە ئۆزىمىزگە ئىشلە-تىمىز. كەلگۈسىدە بىزنىڭ دەرۋازىلىرىمىز بىر-بىرىمىز ئۈچۈن ئوچۇقتا ئوچۇق بو-لىدۇ. ئەگەر شەرقىي تۈركىستان خىتاي پەنجىسىدىن ئازات بولۇپ، ئۇ يەردىكى 17 مىل-ليوندىن ئوشۇق قېرىنداشلار قوشۇلسا، ھەممىمىز بىرلىكتە 100 مىليون تۈرك 100 يىل يا ياشىيالايمىز. بۇ مەسىلىدە مەن شەخسەن شۇنداق بىر ئالىي ئىنسانىي غايىنى ئەنە بىزنى قىلىمەنكى، كەلگۈسىدە ئۆزى بويىچە بىر ئومۇمىي تۈرك دۆلەت ئىسلام ھاتىم بولۇپ، تارىختىن بېرى ئەڭ كۆپ قان تۆكۈلۈشلەرگە سەۋەپ بولغان كەلگۈسىدە يەر يۈزى ئەنسىزلىكنى ئاخىرقى قېتىم يوقۇتۇش ئىنسانىيەت ئۈچۈن ئورتاق ھەل بولۇشى كېرەك. مانا شۇ چاغدىلا بىز ئىنسانلار ھەقىقىي ئىنسان بولۇپ ياشايمىز.

6. ئەلۋەتتە، بۇ ئۇلۇغ ھەممە يەردىكى ئىستىقبالنى ئورتاق ھېسابات بىلەن ئەمەلگە ئا-شۇرۇلماي بولمايدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۆز ئىچىمىزدە بولمىغۇرغان خەلق ئارالىق بىر سەھنىگە ئىككى بولۇپ قالغان قۇدرەتلىك يادرو بولۇشى لازىم. ھازىر بەزىلەر بۇ يادرونى سەمەرقەندتە قۇرۇشنى تەكلىپ قىلىۋاتىدۇ. شەرقىي تۈركىستاندا ئۇنداق بىر يادرونى قۇرۇشقا خىتاي ئەسلا يول بەرمەيدۇ. موشۇ يەرگە قاراپ بىز ئەڭ ياخشى تەشكىلات ئۈچۈن سەيلى يازغانلىرى تۈرك تەشكىللىنىپ، ھازىرچە ياخشى مۇناسىۋەت بولغانچە بولسا قال-غان 5 رېسپۇبلىكا رەھبەرلىكنى ئاساس قىلىشىمىز كېرەك. موشۇ رەھبەرلىك شەرقىي تۈركىستان ئۈچۈن سوۋېت يېرىدە سوۋېت ئۇيغۇرلىرىنىڭ ئاناۋەتتىن شەرقىي تۈر-كىستاننى قۇتۇلدۇرۇش يولىدا قىلىنىۋاتقان سىياسىي پائالىيەتلىرىگە ئوچۇق ياردەم بېرىشى كېرەك. مەن شۇنداق تەرەپ ئىدىم، مۇندىن كېيىن سوۋېت يېرىدە سوۋېت ئۇيغۇرلىرى دېگەن ئىبارە بولماسلىقى كېرەك. ئۇ مۇقەددەس ۋەتىنى شەرقىي تۈركىستانغا قوشۇلۇپ بىر پۈتۈن ئۇيغۇر مىللىي مۇستەقىللىقىنى ئىككىلىكتە ئىشقا خىزمەت قىلىشى كېرەك. مەن يەنە شۇنى ئالاھىدە تەكىتلىمەكچىمەنكى، ئەگەر سوۋېت ئۇي-غۇرلىرى ئۇلۇغ ۋەتىنى شەرقىي تۈركىستاننى ئۇنتۇپ قالسا بۇرىدا چىقسا ئۇنى ھېچكىم تونۇمايدۇ. ئۇلار ئۆزىنىڭ ئاتىلىرى قازاقستانلىق قېرىنداشلىرىمىز جېنى دىلى بىلەن، ئۇلارنى ئىمكانىيىتى بىلەن ياردەم قىلسۇن.

خەلق ئاراسىدا ھەنىۋە بۇ ئۇلۇغ ئۆزگىرىشكە ئەڭ قېتىم ئىنىم تۈركىيە جۇمھۇ-رىيىتى ھامىلىق قىلىشى لازىم. بۇنىڭ ئۈچۈن تۈركىيەدە ئۇيۇشتۇرغان ئالىيە تەلىپ بىر ناتىقلار «تۈرك دۇنياسى» جەمئىيىتى ۋاقىتلىق مىللىي جەمئىيەتلەر بىلەن بىرلىشىپ، «كوممۇنىزم ئاستىدىكى تۈركلەرنى قۇتقۇزۇش كومىتېتى» نامى ئاستىدا ئۇچرىشىپ، چوڭ ھەم كۈچلۈك خەلق ئارا ئاسىيا سېپى تۈزۈلگىنىدا ئاينىسى لازىم. بۇ تۈزۈلگەن ئەسىر دىپلوماتىيە دېگەنلىنى پىلانلىغانلىقى كېرەك. چۈنكى تۈرك بىلەن تۈركلەرنىڭ ئارىسىدا دىپلوماتىيە يوق. شۇنىڭ بىلەن بالىشىپ-رىنىڭ «دىپلوماتىيە»نى دېگەننىڭ جاكىلىنى ئەسىرى چىقىشىمىز كېرەك. ئوچۇق-دادىل ھەم قانۇنىي ئارىلىشىش ئارىسىدا ئىش ئېلىپ بېرىشىمىز كېرەك. ئەلۋەتتە، بۇ ئۆزگىرىشنىڭ بىرلەشتۈرۈلگەن مىللەتلەر تەشكىلاتى، ئىسلام خەلق ئارا ئورگانلىرى تەكە ئېلىنىشى شەرت!

بۇ چوڭ ھەم مۇھىم ئەسەرنىڭ ئەتراپىدا بىر مىللەتنىڭ كام بولمىغان مۇنبەسەل بىر نەتىجىدە ئىككى بولۇشى شەرت. مەن بۇ يەردە ئومۇمىي تىل بىرلىكى ھەققىدە توختالمىدىم. چۈنكى تىل-مۇشۇ ئۇلۇغ بىرلىك ئۈچۈن ئەڭ چوڭ مەسىلە بولۇپ، چەتئەللىك ئالىملار بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىشتا ئىنتايىن كۆپ رول ئوينايدۇ. لېكىن مەن شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى، كەلگۈسى بىزنىڭ تۈركىي بىرلىكىمىزگە ئۇلۇغ ماھىيەت قەشقەردە ئۆزىنىڭ تۈركىي خەلقلەرنىڭ تىلىغا يېتە كېيىم دىل بىلەن بولغان بىر «خاقانىيە» (قۇتادغۇبىلىك) تىلى كە بىر تۈرك تىلىنىڭ يېتەكچىلىك قىلىشى مۇقەررەردۇر.

مۇھىم خەۋەرلەر

تارىخىي ئەھمىيەتلىك ئۇچرىشىش

ئۆز مۇخبىرىمىز.

شۇ يىل 3-يانۋار كۈنى گېزىتىمىزنىڭ باش مۇھەررىرى يازغۇچى يۈسۈپبەك مۇخلىسى بىلەن قازاقستان يازغۇچىلىرى ئىتتىپاقىنىڭ ئۇيغۇر ئەدەبىياتى بويىچە مەسلىھەتچىسى يازغۇچى-دراماتورگ ئەھمەتجان ھاشىرى يولەۋ ئارىسىدا ئۇلۇغ ۋەتەن ماجىرالىرىدا مۇھىم سۆھبەت بولۇپ ئۆتتى. يازغۇچى، مۇخلىسى يازغۇچى ئە. ھاشىروۋقا ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاندىكى ئۇلۇغ ئىنقىلابى ئەھۋالى ۋە ئەسلىيەتى كەلگۈسى مەلۇماتلار بېرىپ كەتتى. يازغۇچى ئە. ھاشىروۋ ئۆزىنىڭ بۇ مەسىلىگە ناھايىتى كۆڭۈل بۆلگەنلىكىنى بايان قىلىپ، كەلگۈسى ئىجادىي ۋە ئەسلىي پىلانلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئىككى ئۇيغۇر ئەدىبى ئارىسىدا چىن قېرىنداشلىق ۋە ئوبيېكتىپ ۋەتەنپەرۋەرلىك روھىدا ئۆتكەن بۇ سۆھبەت ئىنتايىن ئەھمىيەتلىك ۋە مەزمۇنلۇق بولۇپ ئۆتتى.

ئىستانبۇلدا چىقىدىغان «شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى» مەجەللىسىنىڭ 1990-يىللىق 4-ۋە سانلىق 27-سانى تارقىتىلغان

ئىستانبۇلدىكى شەرقىي تۈركىستان ۋەخپىي ئەنشىلاتى تەرىپىدىن 1984-يىلدىن بېرى ئۈزلۈكسىز چىقىرىۋاتقان ئۇيغۇرچە-ئەرەب، تۈركچە ھەم ئەنگلىس تىللىرىدىكى «شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى» مەجەللىسى ئۆتكەن يىللىق ئاخىرقى مانىسى سانىدا بىر قانچە ئەسەرلىرىنى چىقىپ تارقىتىلدى. بۇ-نىڭ ئىچىدىكى ئۇيغۇر تىلى قىسمىدا ئابۇبەكىرنىڭ نيۇيوركتا ئەرەب ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ئۇيغۇر ۋە ئەرەبچە رۇبرىكا ئىنتىزام ئۇيغۇرلىقنى يا-شىغان ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاندىكى خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ ھازىرقى ئىشغالچىلىرى ھەققىدە ماقالىسى، ئانقارادا ياشاۋاتقان ئۆزبېكىستانلىق شۇكۇر تورانىنىڭ 1947-يىلى ئۆرۈمچىدە ئىشلىگەن مەر-ھۇم ئۇيغۇر تارىخچىسى ۋە سىياسەتچىسى قۇربان قودايىنىڭ ياشىغان ھاياتى ھەققىدىكى ماقالىسى، تۈرك ئالىمى دوكتور ئىسپاھى چاتال تېپى-نىڭ شەرقىي ۋە غەربىي تۈركىستان تۈركلىرىنىڭ ئۇيۇشى ھەققىدىكى بىلىملىك مۇھىم ماقالىلىرى ئورۇن ئالغان. شۇنىڭدا ئانقارادا ئالپتېكىننىڭ باش مۇھەررىرى يوسۇپبەك مۇخلىسىنىڭ ئۆتكەن يىلى 5 تۈرك رېس-پۇبلىكىلىرى رەھبەرلىرىگە يازغان ئوچۇق خىتى ئالاھىدە ئېلان قىلىنغان.

مەجەللىنىڭ ئەرەب تىلى قىسمىدا سەئۇدىيە ئەرەبىستانىدا ئىستىقامەت قىلىۋاتقان بەلگىلىك ئۇيغۇر ئەربابى، تارىخچى ئالىم ھەمە تۇلا تۈر-كىستانىنى جانابلىرىنىڭ ئەزەربەيجان خەلقى ھەققىدىكى تارىخىي ماقا-لىسىنىڭ داۋامى بېرىلگەن.

مەجەللىنىڭ تۈرك تىلى قىسمىدا بىر قانچە مەشھۇر تۈرك ئالىم-لىرىنىڭ، شۇ قاتاردا ئۇيغۇر شائىرى، موشۇ مەجەللىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى سۇلتان مەھمۇدنىڭ ماقالە ۋە شېئىرلىرى بېرىلگەن. ئەنگلىس تىلى قىسمىدا بولسا بۇ قۇرۇقتى ماقالىلار ۋە مەلۇماتلارنىڭ ئىنگلىسچە تەرجىمىلىرى بېرىلگەن.

مىللەتلەرنىڭ خەلقئارا ھوقۇقى
ئۈچۈن كۈرەشەيلى!

خىتاي زومىگەرلىرىگە قارشى خەلقئارا
سەھنىدە جەڭ قىلايلى!

تولۇق ۋە تىنىمسىز شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسىنىڭ خەلقئارا سەھنىدە قولغا كەلگەن قانۇنىي ھوقۇقىنى يەتكۈزگىچە يېتىپ

خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ بارلىق جىنايەتلىرىنى خەلقئارا سەھنىدە ئۈزلۈكسىز فاش قىلايلى!

مەخسۇس سان

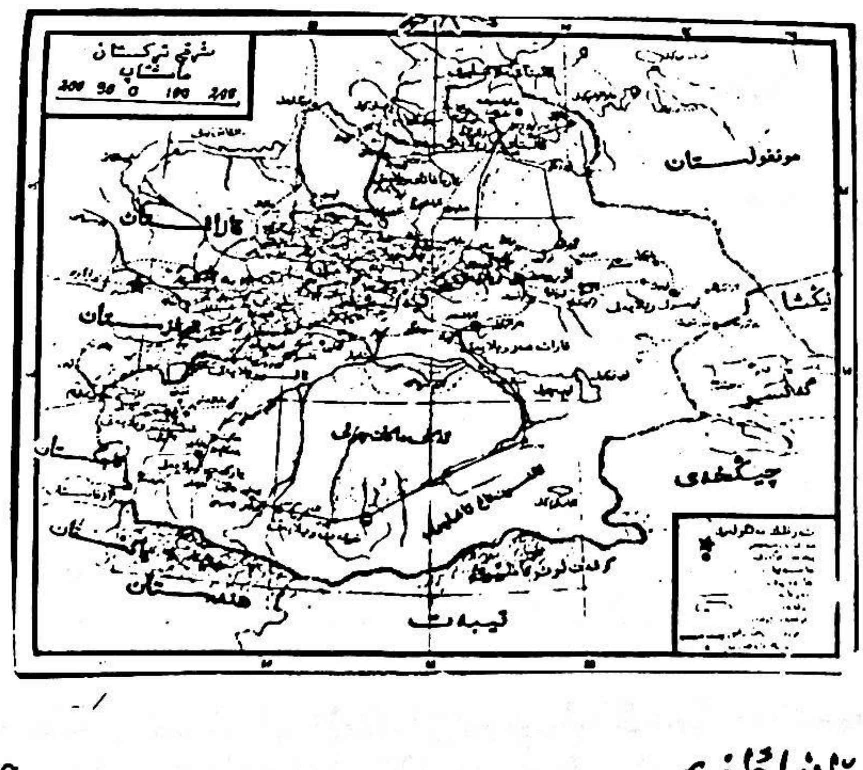

1990

شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى

ئالمۇتىدا ئىستىقامەت قىلىۋاتقان شەرقىي تۈركىستانلىق ئۇيغۇر ئەدىبى يۈسۈپبەگ مۇخلىسنىڭ غەربىي گېرمانىيە پايتەختى بوننادا ئۆتكەن ئاتوم ئۇرۇشىغا قارشى خەلقئارا 8-كونگرېستە سۆزلىگەن سۆزى.

قىممەتلىك ۋەكىللەر — دوختۇرلار، تەبىئەتشۇناسلار، ئالىملار، ئەدىب-شائىرلار، سىياسەتچى دوستلار!

بىز بۈگۈن ئۇلۇغ ئەللىك گېرمانىيەنىڭ بوننا شەھىرىدە، يەنى بىر يەردە ئاتوم يادرو ئۇرۇشىغا قارشى خەلقئارا VIII-كونگرېسنىڭ چوڭ دۇنياۋى ئەھمىيەتلىك ئىشىغا زالغا توپلاندۇق. مەن بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ھازىرقى دۇنيادىكى ئەڭ ئېغىر دەردمەن بىر خەلقنىڭ يەنى، خىتاي پەنجىسىدە ئېزىلىۋاتقان 25 مىللىيونلۇق ئۇلۇغ شەرقىي تۈركىستاندىكى تۈركىي خەلقلەرنىڭ مىللىي تەقدىرى ھەققىدە سۆزلەرنى قىسقىچە خەۋەردار قىلىپ ئۆتمەكچىمەن.

ھازىر موسكۋادا ئۆتكۈزۈلگەن ۋەكىللەر كېڭىشى شۇ يىلى 24 - 26-ماي كۈنلىرى قازاقىستاننىڭ پايتەختى ئالمۇتىدا ئۆتكەن ئەينى مەقسەتتىكى كونگرېسنىڭ ۋەكىللىرى بار. شۇ ئالمۇتا كونگرېسىدا دۇنياۋى ئاتوم يادرو ھالاكىتىگە قارشى كۆپلىگەن سۆزلەر بولۇپ، ئاتوم سىناقلىرىنى قەتئىي توختىتىش ھەققىدە قەتئىي تەلەپلەر قويۇلغان ئىدى. لېكىن بۇ تەلەپلەرگە قىلچە پىسەنت قىلمىغان خىتاي دائىرىلىرى شۇ كونگرېسنىڭ ئاخىرى 22-ماي كۈنى شەرقىي تۈركىستاندا يەنە ئەڭ چوڭ بولغان يەر ئاستى يادرو سىنىقىنى ئۆتكۈزۈپ، دۇنيا خەلقىنىڭ ئادالەتلىك تەلەپلىرىنى ئاياق ئاستى قىلدى.

خىتاي ئۇرۇشخۇمارلىرىنىڭ بۇ قېتىمقى يادرو سىنىقى مېنىڭ ۋەتىنىم شەرقىي تۈركىستان خەلقىگە بۇرۇنقى سىناقلاردىن كېيىن يەنە بولغان ئۆلۈك، جىنايەت، ئۆچمەس داغلارنى قوشۇپ، (مەن بۇ توغرىدا ئاغرىقى بىلەن 210 مىڭ كىشىنىڭ ئۆلگەنلىكىنى ئالمۇتا كونگرېسىدا يازغان خەتتە كۆرسىتىپ ئۆتكەنىدىم) يەنە مۇدھىش ئىلكى ئاتوم ئاغرىقىنى ئارتتى. ئۇنىڭ بىرىنچىسى، مۇشۇ سىناقتىن كېيىن ئاياللار ئارىسىدىكى راك ئاغرىقى شۇ قەدەر تېز كۆپەيگەنكى، ئەكسۇ گوچۇلىرىنىڭ مەلۇماتىغا قارىغاندا، بىر ئاي ئىچىدە دوختۇرخانىلارغا كەلگەن ئاياللارنىڭ 75 پىرسەنتى راك ئاغرىقى بولۇپ چىققان. بۇنىڭ بىلەن مېڭىلغان ئاياللار بالىلار تۇغۇت ئۈستىدە ئۆلگەن.

ئىككىنچىسى، شۇ يىلى ئىيۇل، ئاۋغۇست ئايلىرىدا سىناق ئۆتكەن رايون قەشقەر ۋىلايەتىدە 5 مىڭدىن ئوشۇق ياش بالىلار بىردىن قول پۇتى پالەچ بولۇپ، بىردىن كۆزلىرىگە ئاق چۈشۈپ كور ھەم بولۇپ قالغان. بۇنى پۇرسەت مەقسەتتە ئالدىراش بېجىڭنى چىققان خىتاي دوختۇرلىرى گويا بۇ ئاغرىقلارنى ئۆپىدېمىيە بولۇپ بىلەن سالاپەتسىز بولسىمۇ دەپ ئۆلگەن بالىلارنى ئۆپىدېمىيە قىلىپ كۆرسىتىپ ئۆتۈشكە تىرىشقان. ئەكسىچە بۇ ئاغرىق ئېپىدېمىيە ئەمەس ئىكەن.

مەسىلەن، 1-ئاۋغۇست خوتەن تەۋەسىدە يۈز بەرگەن بىر ئەھۋالدا، بىر يەردىكى 200 دىن ئوشۇق بالىنىڭ پالەچ بولۇپ قالغانلىقى، 160 بالىنىڭ كۆزىنى ئاق قاپلىغانلىقى مەلۇم بولغان. سۆز بالىلار تەغدىرى توغرىسىدا بولۇۋاتقان ئىكەن، مەن ئەندى بۇ مەسىلىگە مىللىي نۇقتىدىن يانداشقان تىلىگە ئەمەل قىلىشقا قىلىۋاتقان يەنە بىر ئېغىر پاجىئە ھەققىدە ئېيتىپ ئۆتمەكچىمەن. ئۇ پاجىئە بېجىڭنىڭ تۇغۇت چەكلەش سىياسىتى بويىچە بالىلارغا ئەگە بولغان يۈز مىڭلىغان ئانىلار قورقۇتۇلۇپ، ئەڭ زىيانلىق بىر دورا بىلەن بالىياتقۇسى كۆيدۈرۈلگەن، كۆنۈپ ...

پىچىنىيەلەرگە، ياشلار ئۈچۈن تاماكىغا سېلىنسا شۇ يىل ئىيولدىن باشلاپ مەخپىي تاد-
قىتلاشقا باشلىغان. بۇ خايەت زەھەرلىك ھەم سېرلىق خەۋەرنى بىزگە يەتكۈزگەن مىللىي
دوختۇرلار دۇنياغا خەلقئارا يەتكۈزىشىمىزنى بىزدىن ئىلتىماس قىلدى. مەن مانا بۈگۈن
شۇ ۋەتەنپەرۋەر دوختۇرلىرىمىزنىڭ ئىلتىماسىنى سىلەرگە يەتكۈزۈۋاتىمەن.

بۇ يەردە خىتاينىڭ «تۇغۇتنى چەكلەش» سىياسىتى بويىچە قىلىپ كەلگەن ئىنسانىيەتكە
بىر چولاق جىسمانىي جىنايىتىنى ھەم تىلغا ئالماي بولمايدۇ. ئۇ «قانۇنسىز تۇغۇلغان»! «با-
لىلارنى ئۆلتۈرۈش سىياسىتى ئۆلتۈرۈش جىنايىتى بولۇپ، 1989-يىلى يالغۇز قەشقەردە تۇغ-
ماي تۇرۇپ 1700 بوۋاق ئۆلتۈرۈلگەن. بۇنىڭ ئىچىدە تۇغۇلغان ئانىلار يېرىمى دەر-
تىدە ساراڭ بولۇپ، يۈزلىگەن ئائىلىلەردە ئېغىر جېدەللەر سېلىنىشى سەۋەبلىك ئاجرىشىش-
لار يۈز بەرگەن ۋە پاجىئەلىك ئاقىۋەتلەرگە مۇشاق بولغان. موشۇ سىياسەت بويىچە خىتاي شەرقىي تۈركىستاننىڭ
ھازىرقى 14 مىليون (!؟) (بۇ خىتاينىڭ سانى. ئەسلى 25 مىليون ئەتراپىدا) نوپۇسىنى
2000-يىلغىچە 7 مىليونغا يەتكۈزۈشنى پىلانلىماقتا. بۇ دېمەك كېلىچەكتە ئۆسۈۋات-
قان ھاياتنى پەقەت ئۆلتۈرۈش بىلەن چەكلەش دېمەكتۇر. بىز ۋەتىنىمىزدىكى چولاق مىللەت مەن-
پەئەتى ئۈچۈن بىر ئاجىز مىللەت يەر يۈزىدىن ئەبەدىي يوقىتىلىشقا دۇچار قىلىن-
دىغان، ئەينى زاماندا پۈتۈن بىر مىللەتنىڭ ئەۋلادىنى ھەرۋەم قىلىۋەتكەن بۇ قاباھەتلىك جىنا-
يەتكە سىلەرنىڭ ھەم ئەڭ يۇقىرى ئىنسانپەرۋەرلىك روھىڭلار بىلەن دىققەت قىلىشىڭلارنى
ئىلتىماس قىلىمەن.

موشۇ دىلكەشلىرىمىزنىڭ تۆپ سەۋەبى نېمە؟ بۇنىڭ خىتاي بويىچە بولىۋاتقان چولاق
بىر سەۋەبى كۆپچىلىك دۇنيا ئەللىرى ئۆتكەن يىل تيەنئەنمېندە بولۇپ ئۆتكەن ئېغىر پاجىئە-
دىن كېيىن بىر قەدەر بىلىپ، بېيجىڭ دىكتاتورلىرىغا نەپرەت بىلەن قاراپ كەلسىمۇ ئەمما بۇنىڭ مىللىي
دايىرىدىكى چېكىسىز ئاشقان مىللىي زۇلۇم - زورلۇق ئىنقىلابلىرىغا دۇنيا ئەللىرى تېخى نەزەر
سالمايۋاتىدۇ. مەسىلەن، بېيجىڭ دىكتاتورلىرى 1989-يىل 7-مارتتا تىبەت پايتەختى لاخاس-
سىدا بولغان خەلقنىڭ نامايىشىنى قوراللىق كۈچ بىلەن باستۇرغاندا «27 كىشى ئۆلدى» دەپ يالغان
خەۋەر تارقاتتى. بۇنى سۈرۈشتۈرمىگەن دۇنيا ئاخبارات بىر يىل بويى موشۇ يالغان خە-
ۋەرنى تارقىتىپ، خىتاينىڭ جىنايىتىنى يوشۇرۇشقا ئورتاق بولدى. بۇ ئېغىر جىنايەت شۇ يىل
14-ئاۋغۇستا لوندوندا پاش قىلىنىپ، ئۇ قىرغىنچىلىقتا 450 تىبەتلىكنىڭ ئېتىپ ئۆلتۈرۈل-
گەنلىكى مەلۇم قىلىندى. خىتاي بۇ يىل 5-6-ئاپرېل كۈنلىرى مېنىڭ ۋەتىنىم قەشقە-
رىيەدە چىن ئىسلامىي مەقسەتتە قوزغالغان ئىسلام ياشلىرىنى قوراللىق كۈچ بىلەن باس-
تۇرغاندا «22 كىشى ئۆلدى» دەيدۇ. دۇنيا مەتبۇئاتى بۇ يالغان خەۋەرنى شۇ بويىچە
تارقىتىپ، خىتاينىڭ ئېغىر جىنايىتىنى پاش قىلالمىدى. بىزگە كەلگەن ئاھالىنىڭ خە-
ۋەرلىرىگە قارىغاندا، بۇ بېسىقتۇرۇشتا 2 مىڭدىن ئوشۇق ئۇيغۇر ئېتىپ ئۆلتۈرۈلۈپ،
6900 كىشى قاماققا ئېلىنغان، 19 مىڭ مەسچىتتە دەھرىيلەرنىڭ ئازادەت كۆرۈپ يېپىلىپ قۇ-
رۇلۇپ مەدرىسەلەرنى ئىسلامىي مەدەنىيەت ئازادىلىقتىن ئاستىغا ئېلىنغان. يۈزلىگەن دىنىي
مەكتەپلەر يېپىلغان. بۇ قاباھەت مىللىي ھەم دىنىي ئازابلىق مەدەنىيەتنى ھازىرمۇ
داۋام قىلىۋاتىدۇ. بۇنىڭ ھەممىسى چەتئەللىكلەرگە ئېچىۋېتىلگەن خىتاي ھەر-
بىلىرى ئەمەلگە ئاشۇرۇۋاتىدۇ. ھازىر شەرقىي تۈركىستاندا خىتاينىڭ ھەربىي دىكتا-
تۇرىسى، دىنىمىز بۇ ھەربىي كۈچكە تايانغان مىللىي ئاسسىمىلياتسىيە سىياسىتى
داۋام قىلماقتا.

ھازىر شەرقىي تۈركىستاندا بىر مىليوندىن ئوشۇق خىتاي مۇنتەزىم ساقچى ئارمىيىسى،
3 مىليوندىن ئوشۇق «ئىشلەپچىقىرىش» ئارمىيىسى بار. بۇنىڭ ئەركىنى بارغانسېرى كۆپىيىۋاتىدۇ.

بىرجىن ئالىمنىڭ يىلى «بىر مىللىيون ئارمىيە قىسقارتتۇق» دېگەنى، دۇنيا بويىچە ئالقىشلاندى،
لېكىن بۇنىڭ شەرقىي تۈركىستانغا كەلتۈرگەن زىيىنىنى ھېچ كىم ھېساپقا ئالمىدى. قىسقار-
غان بىر مىللىيوننىڭ يېرىمىسىنى كۆچۈشنى قايەردە قايسى ئۆي بوشىغان بولسا شۇ كۈنى شەرقىي
تۈركىستانغا يۆتكەپ چىقىلىپ، ئۇلارنىڭ 240 مىڭى 56 ئالتۇن كانلىرىمىزنى، 300 مىڭىنى گو-
شۇغى نېفىت كانلىرىمىز ۋە ئەمسىنىڭ غوجايىنلىقىنى ئىگىلەپ ئالدى. ھازىر بۇ بوھەرىبلەر قولىدا 14 مىڭ
كارخانە بار. بۇنىڭدىن ھەربىي 6,5 مىللىيارد يۈەنلىك ئىمكانىيەت قىلىندى. بۇ ھەربىي ھەربىيلەرنىڭ ئوت-
تۇراھالى 1100 يۈەن بولىدىكەن ۋە، ئەمدى بوتە تۇرايتى ئۇيغۇر دېھقانلىرىنىڭ ئوتتۇراھالى
260 يۈەندىن ئاشمايدۇ. مانا بۇ ئۇلارنىڭ ھەربىيلەشكەن تۇرمۇشى، ئۇلارنىڭ شەرقىي
تۈركىستانغا كەلتۈرگەن زىيىنىنى كىم ھېساپقا ئالسا ئۇ بىزگە ئىچىنى ئاغرىتىدۇ.
مەن شۇ مۇنبەردە تۇرۇپ شۇنى قەتئىي ئېيتىمەنكى، بىرچىنىڭ شەرقىي تۈركىستاندىكى
بۇ خىتايچە ھەربىي ئۇزۇنغىچە قاچان ئۆزگەرمەيدۇ. خىتاي بولمىغان خەلقلەرگە قىلىنىۋات-
قان مىللىي زۇلۇمىنى ئاقارتىلىرى توختىمايدۇ. بىز مۇئەسسەسى خىتايغا ھەرگىز ئىشەنمەيمىز. خىتاي بەزىلەرنى ئېيتقاندەك ئۆز يولىدا قانچىلىك چوڭ دۆلەت بولۇپ، 5 مىڭ
يىللىق تارىخقا ئىگە «ئولۇغ» خەلق بولمىسۇن - ئۇ بىزنىڭ يېرىمىزدە بىزگە يات يىڭى دۆلەت-
مەن. بىز خىتاينى قەتئىي ئېتىراپ يەمىز. ئۇلارنىڭ بىزنىڭ يېرىمىزدىكى پۈتۈن زۇلۇم ئىشلەشنى ئېلىپ
تاشلاش ئۈچۈن بىزگە دۇنيا خەلقىنى ياردەم قىلىشقا چاقىرىمىز.
مەن دۇنيا ئۈرىشىغا زور مىللىتقا قارشى ئىنسان يېرىدىكى بولۇنگىنى قانداق شەھىت
لىرىنى شۇنى سورايمەن. خىتاي شەرقىي تۈركىستاندىن ئاتوم-يادرو بولگۇلىنى ئۆزىگە
ئېلىپ كەتسۇن. سىلەر خىتاينى بۇنىڭغا مەجبۇر قىلىڭلار. خىتاينىڭ شەرقىي تۈركىستاندىكى
ئەسكىرىي ھەربىي دېڭىزلارنى ئارقىلىسۇن. بىزنىڭ بوتە لىۋ لىمىزگە ئۆزىنى ئۆزى تۇرۇشقا قار-
شى ھېساپلىغان ھەربىي تىپلىقىيە دەرىجىدە كۈچلەرىيا ياردەم قىلىڭلار. خىتاينىڭ شەرقىي تۈر-
كىستانغا خىتاي چىقىرىشنى قەتئىي توختىسۇن. بۇ يېرىدىكى ئۆزىنىڭ سوۋېرىنىتېتى، پۈ-
تۈن بىر مىللەتنىڭ تەغدىرىگە باغلىق چاقىرىقىمىزنى پۈتۈن دۇنيا ھۆر ئىنسانلىرى قوللاپ،
بىزگە چىن ئىنسانىي ياردىمىڭىزنى قىلىڭلار!
سۆزۈمگە قۇلاق سالغىنىڭلار ئۈچۈن رەھمەت.

1990 - 10 - سېنتەبىر.

شۇ يىل 5-6-7- ئۆكتەبىر كۈنلىرى بېرلىنلىكەن گېرمانىيە پايتەختى بونندا ئاتوم-يادرو-
ئورۇشىغا قارشى خەلقئارا 3111 - تىنچلىق كونگرېسى بولۇپ ئۆتتى. گېرمانىيە بويىچە «ئاتومسىز
دۇنيا»، «يوقۇلۇپ كېتىشكە تەقەززا خەلقلەرنى قوغداش»، «تەبىئەتنى ساقلاش» - قاتارلىق جەم-
ئىيەتلەرنىڭ تەشەببۇسى بىلەن ئويۇشتۇرۇلۇپ، ھۆكۈمەت تەرەپتىن تولۇق ھىمايە قىلىنغان بۇ
كونگرېسقا دۇنيا بويىچە يۈزلىگەن تەشكىلاتلارنىڭ ئورۇشقا ۋە زوراۋانلىققا قارشى مەشھۇر
ۋەكىللىرى كېلىپ قاتناشتى. شۇلار قاتارىدا خىتاي ئورۇشخۇمارلىرىنىڭ شەرقىي تۈركىستاندىكى ئا-
توم-يادرو ۋە مىللىي پاجىئەلىرىگە قارشى «شەرقىي تۈركىستان ئاۋازىنىڭ» باش مۇھەررىرى يۈسۈپبەگ
مۇخلىسى بىلەن ئىنىسى ئىلى مۇئەللىمى ئۇيغۇر قىزى مۇنىرەلەرمۇ بۇ يىغىنغا بېرىپ، شەرقىي
تۈركىستاننىڭ تولۇق ۋەكىلى سۈپىتىدە بۇ چوڭ خەلقئارا يىغىنغا قاتناشتى. بۇنىڭ بىلەن شۇ
كۈنگىچە خەلقئارا سەھنىدە ئۆز ھوقۇقىغا ئىگە بولالمايكەلگەن شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسى
ئۆزىنىڭ خەلقئارا تولۇق ھوقۇقىنى قولىغا ئالدى. شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسىنىڭ بۇنداق بىر
خەلقئارا ھوقۇقىغا ئىگە بولۇشىغا تەرەققىيپەرۋەر ئىنسانسىياسەتچىسى جانابى گېرد بىلەن ئولا-
ئىسانىيە رۇمرد دوختۇر جاناب ئوبېل خاردال ئەسەۋەپ بولدى. بىز بۈگۈن بۇ ئىككى زاتقا چىن
دىلىمىزدىن مىننەتدارلىقىمىزنى بىلدۈرۈپ ئۆتىمىز.

كونگرېسنىڭ ئىككىنچى كۈنى خەلقئارا مەسىلىلەر زالىدا ئاتوم-يادرو ھالاكەتلىرىگە قارشى
گېرمانىيە، ياپونىيە، ئامېرىكا، ئاۋستىرالىيە، شۋېتسىيە، ھوللاندىيە، قازاقىستان ۋەكىللىرى
قاتارىدا شەرقىي تۈركىستاندىكى خىتاي پاجىئەلىرى ھەققىدە پايزىغچى يۈسۈپبەگ مۇخلىسى سۆز-
گە چىقىپ، خىتاي ۋەھشىلىرىنىڭ پۈتۈن جىنايەتلىرىنى ئوچۇق ھەم دەلىل فاكتلار ئاساسىدا
فاش قىلىپ ئۆتتى. ئۇنىڭ سۆزى زالدىكى 300 دىن ئوشۇق كىشىنى قاتتىق ھاياجانلاندۇرۇپ،
بىر قانچە ئاتاغلىق شەخسلەرنى ئۆزىگە ئالاھىدە جەلپ قىلدى. مەسىلەن، ئامېرىكىنىڭ نيو-
يورك شەھەرىدىكى ئەلگەن سىياسەتچى ئائارون توۋۋىسىن، ياپونىيە بويىچە خىروسىما پاجىئەلىرىنى
تەتقىق قىلغۇچى ساتورى كونىسى، گېرمانىيەلىك پروفېسسور توليا سىن ئويتېنشتېين بىلەن
ئىستونان دوپىخېر كىلەر بۇ سۆز بىلەن ئالاھىدە تونۇشۇپ چىقىپ، ئۇنى تۈزىپ دەلىللەر ئار-
قىسىدا ۋە بىلەر بەردى. شۇنىڭ قاتار يىغىن ھەيئىتى بۇ سۆزنىڭ تولۇق تېكىستىنى 300 نۇسخە كۆ-
پەيتىپ زالدىكى پۈتۈن ۋەكىللەرگە تارقىتىپ بەردى. بۇ سۆز ھەققىدە گېزىت، رادىئو ۋە تېلېۋ-
ىزىيىلەردىمۇ ئەخبارات بېرىلدى. بىز مانا مۇشۇ سۆزنىڭ تولۇق تېكىستىنى تۆۋەندە ئالا-
ھىدە ئېلان قىلىۋاق.

ئەسكەرتىش: بىز بۇ سۆز بىلەن تونۇشقۇچى ھەر بىر شەرقىي تۈركىستانلىق ۋەتەنداش-
لىرىمىزنىڭ شۇ يىل مايدىكى قازاقىستان سايلىغۇچىلىرى كونگرېسىدا بېرىلگەن بويىچە خەتنى
قوشۇمچە قاراپ چىقىشىنى تەۋسىيە قىلىمىز. ئۇ خەت «شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى»نىڭ شۇ يىلقى مايدىكى
پەۋقۇلئاددە سانىدا ئېلان قىلىنغان.

شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى

1990 دېكابىر 104 سان

گېزىت 1979-يىل ئاپرېلدىن ئېتىبارەن چىقماقتا

شەرقىي تۈركىستان ئىستىقلال مىللىي بىرلىكى تەشكىلاتىنىڭ نەشرى ئەفكارى

شەرقىي تۈركىستان بىزنىڭ مۇقەددەس زېمىنىمىز. بۈيۈك پەخرىمىز ۋە سەگۈنچ مەنبەئىمىز. بىز ئۇنى قەدىرلەيلى. بىردەم قەلبىمىزدىن يادىمىزدىن چىقارمايلى. ئۇنىڭ ئەركىن-ئازات ھەم تولۇق مۇستەقىللىقى يولىدا خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىگە قارشى ئاداققىچە چېلىشايلى!

خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ مىللىي نوپۇسىمىزنى كامەيتىش يولى بىلەن ساپ نەسلىمىزنى بوزۇش قەستىدە تىلشۇاتقان ئەشەددىي خىيانەتلىرىنى توختىتايلى. ئىشسىز ياشلىرىمىزنى بوزۇپ جاسۇسلۇققا مەجبۇرلاۋاتقان قەبىھ بوزغۇنچىلىقلىرىنى توختىتايلى. شىنجاڭ-قازاقىستان، شىنجاڭ-ئۆزبەكىستانلار ئارىسىدا بولغان تىجارەتتە، ھەددىنى شەرتلەرنى ئالدىراپ ئىمزالىماقتا ئالمايلى!

خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ خەلقىمىزنى ئاساسسىز تۈرگە-زۇرۇپ كەلگەن چوڭ مىللەتچىلىك نوپۇس يۆتكەشى، مەملىكەت ئىچىدە خىتاي بولمىغان مىللەتلەرنىڭ نوپۇسىغا پەرۋا قىلماق خىيانەت بولۇپ ئۇنى 4-قېتىملىق نوپۇس تەكشۈرۈشنىڭ نەتىجىسى ئىسپاتلىدى. ئۇنىڭدا شەرقىي تۈركىستان بويىچە ئۇيغۇرلارنىڭ سانى 7 مىليون 190 مىڭدىن ئاشقان، قازاقلار بىر مىليون 100 مىڭ، خىتايلار 6 مىليون ئۆسكەنلىكى كۆرسىتىلىپ، ئۇيغۇرلارنىڭ 8-ئاي بەش يىلدا يىغىلىپ ئىشلىتىلگەن 9,5 مىليون نوپۇسىنى (بۇ ھەقتە بىز ئىلگىرى خەۋەر قىلغان) 6,1 مىليون كىشى قىلىپ كۆرسەتكەنلىكى، ئەسلىدە ئۇيغۇرلارنىڭ سانى 8-ئاينىڭ 9,5 مىليوندىن ئېشىپ بولۇپ، بىز نەچچە مىللەتنىڭ 14 مىليون كىشى ئىكەنلىكىنى 1982-يىلدىكى بىرىنچى ئېيتىپ كەلگەنىمىز. شەرقىي تۈركىستاندىكى ئاقارلارنىڭ سانى 6,1 مىليوندىن ئاشمىدى. بۇ ھەقىقەتلەرنى ئەمەلدە ئىسپاتلىغان تىپسانى بولماي قالدى. بۇ بوتا يەنە ھەقىقەتلەرنى ئۆستۈرۈپ ئۆزلۈكسىز كۆرەتتە ئىسپات بېرىشىمىز كېرەك.

بىزنىڭ بۇ ھەقتە بىلىنگەن ئىلگىرىكى بىر مۇھىم كېپىمىز-خىتاي ھۆكۈمرانلىرىنىڭ ئۆزىگە پايدىسىز يۆنىلىشتە نوپۇس سىياسىتى خىتاي دۆلىتىدىكى باشقا مىللەتلەرگە ئارىسىدا پەيدا بولغان «مەنىسىز» ئاۋازلارنى گويا غەمخورلۇق يۈزىسىدىن باشقا مىللەتلەرگە نوپۇسىغا يازدۇرۇ-غانلىقىنى بوغۇزلىدى ئاۋازلىرى بىلەن ئېلان قىلىدى. بۇ شۇنچىلىك زەھەرلىك نەزەرلىك قەستى، سان جەھەتتە بىزنىڭ باللار-ئاز بولۇشىغا قارىماي، چوڭ نوپۇزلۇق ئائىلىلەردە تۇغۇلۇۋاتىدۇ. ئولارنى كىملەرچە كىتە چوڭ-چوڭ مەنسەپلەرگە ئولتۇرغۇزماقتا. ئولارنى خىتاي ھىيلىگەرلىرى خۇددى ھوشۇمەقسەتتە ئەركىلەتمەكتە. مەسىلەن، ئەنە شۇ ئەدىبىي خىتايپەرەس «گېنرال؟!» زاھىر ساۋۇ-دانوۋنىڭ نەۋرىسى كىملەرچە كىتە كىم بولۇشى مۇمكىن؟ قانشىغا ئىشتىراك ئۆنىڭ ئائىلىسى ئېكادىرلەرنى ئاتالغۇ: «ھەقىقى ئىشتىراك ئىسمى-ئالىستلىق ئائىلە» دەپ ئېكارلىشتۇراتقىنى يوق. ئاپتونوم ئىكېرىم ئابباسوۋنىڭ قىزى ھازىر قانداق نەزەرلەر ئىچىدە ئۇ ئۆسۈ-رۈلۈۋاتىدۇ؟ بۇنى كۆپچىلىك ئاددىي تىلسىلەر چۈشىنەلمەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ بۇ نوپۇس ھەر-ھەمىشە يالغان نوپۇسىمىزنى نەقەدەر سەپسەتە چىقىرىپ، نە-جىب مىللىتىمىزنىڭ سايلىمىنى ساقلىشىمىز كېرەك.

بۇ كۈندە بىز ۋە ئىشىمىزدە يېرىم مىليوندىن ئوشۇق ياش-لىرىمىزنىڭ ئىشسىز يۈرگۈۋاتقانلىقى بىزنى ئېچىنىشقا كەلتۈرمەي بۇ ئىشسىزلەر سانى يارغانسىرى ئىششۋاتىدۇ. ئەمما كېيىنكى يىللاردا بۇ ئىشسىز ياشلاردىن ئەگە قەبىھ مەقسەتتە پايدىلىنىشقا باشلىغان خىتاي مەخپىي ئورۇنلىرى بۇ ياشلارنى يالغان نىڭ بىرقىسمىنى

كونىروت، ئىچىدە كۆپلەپ پۇل بېرىپ، ئالداپ يالغان زورلاپ جاسۇس-لىققا يېقىنىلاشقا باشلىغان. بىزنىڭ قولىمىزغا چۈشكەن مەلۇمات-لارغا قارىغاندا، نۇرغۇن جاسۇسلۇق ھەرىكەتلىرى ھازىر ئۇشۇ شەكىلدە كېلىپ چىقماقتا. بۇ گۇماننى كېشىلىك ئەينى 10 ياشقىچە كىمدۇر.

ئۇلار شەھەرلىرىمىزنىڭ بولۇپمۇ سەپەرلىرىگە ئالاھىدە تەربىيىلەنگەن ياشلار ئىدى. بىلىپ يەنە مۇستەھكەملىرىدە ئەتىۋارلىق كەچكە جاۋاپ قايتۇرۇپ، بىرقانچە ھەپتە بويىنچىلىق ئەسىرگە ئاتالماقتا.

ئۇنىڭدىن باشقا بىزنىڭ ئىشسىز ياشلىرىمىزنىڭ ئىچىدە ئاھايىتى تەمكىنلىك ۋە نەپرەتلىك قەلەمكەشلىرى چىقماقتا. قىسقىسى، خىتاي ۋەھشىلىرى بۇ قەبىھ قىلمىشلىرى ئارقىلىق ئۆزىمىزنى بىلەن ئۆزىمىزنى بوزۇپ، ئۆزىمىزنى بىلەن ئۆزىمىزنى قۇرۇتۇۋاتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارنىڭ بۇ يۇقىرىدىكى ئەشەددىي ياشلىرىمىزنى بوزۇپ يەنە ئاتا-بابا ئۆز قولى بىلەن ۋەيران قىلىشقا يول قويمايمىز. قەھرىمان ئىلكىدە پاسىبان! ئۇرۇپ-ئۇلتاغ بوزغۇنچىلىكلارغا يانا ئوتتا قويۇۋەتمەي!!

شۇ يىلى ئۈزۈكسىز ئاخىرىدا خىتاينىڭ «شىنجاڭ» دېگەن يەنەبىر ئاتىشى ئۆزىنىڭ مىللىي، دىنىي ھەم ئىنسانىي ھوقۇقلىرىدىن پۈتۈنلەي مەھرۇم بولۇپ كېلىۋاتقان ئۇيغۇر خەلقى ۋە ئۇلار يوقىتىلىش قوچاق رەئىسى ئەمىرجان ئاشلىقنىڭ «ئېتىكاتىسى» قازاقىستان بىلەن ئۆزبېكىستانلاردا «زىيارەتتە» بولۇپ، بىر نەچچە تىجارەت ۋە خۇسۇسىي توختام دېگەنلەرنى تۈزۈپ قايتتى. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن بىز تالاي مەسىلىنى ئالاھىدە ئىسپات قىلىمىز.

بىرىنچى: تولۇق ۋە تەنسىز شەرقىي تۈركىستاننىڭ قۇتۇلۇق نا-مىغا قارىتا «شىنجاڭ» دېگەن نامدا ئىستىلا قىلىنىپ تۈزۈلگەن بۇ توختاملار ئەسلا شەرقىي تۈركىستانغا ۋەكىللىك قىلالمايدۇ. چۈنكى بۇ قانۇنسىز توختاملار شەرقىي تۈركىستان ئۇيغۇرلىرىنىڭ مىللىي مەنپەئەتىنى ئۇيغۇن بولمايدۇ، ئەمما خىتاي مەنپەئەتىگە ئۇيغۇن كېلىدۇ. ئۇنىڭ ئالدىدا-ئاشكارا ئىلگىرى چاپلان تېررورلۇق زاڭلار دېگەنلەرنى ئولتۇرغۇزۇپ بولالايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن شەرقىي تۈركىستان خەلقى بۇ توختاملارنىڭ ھېچبىرىنى ئىناۋەتلىك ئالمايدۇ.

ئىككىنچى: بۇ توختاملارغا قول قويغان قوچاق ئەمىرجان ئابدۇرېشىت ئۇيغۇر خەلقىگە ۋەكىللىك قىلالمايدۇ، چۈنكى ئۇ 1985-يىلقى ئاپتونومىيە رەئىسلىكىدىن ئۇنىڭ نامىدا قاپلىغان مەنپەئەتىنى نارازىلىقلار دېگەن كېيىن بۇ مىللىي سالاھىيەتلىك ھوقۇقىدىن پۈتۈنلەي مەھرۇم بولغان. بىز بىزنىڭ بۇ ياش چىن مىللىي، چىن تۈركىي قېرىنداشلىق ھېسسىياتىمىزنى ئىشەنچ بىلەن چۈشىنىدىغان تۈرۈپ، قازاق قېرىنداشلىرىمىزنىڭ بۇ تەكسىزى قانۇنسىز توختاملارغا دىققەت بىلەن بولۇشىنى تەۋسىيە قىلىمىز. شۇنىڭ بىلەن بىرگە رېسپۇبلىكا «شىنجاڭ» ئورنىغا شەرقىي تۈركىستان نامىغا كېلىپ تۈرلۈك قان ياشلىق يۈرتۇن ھاقارەتلەرنىڭ توختىتىلىشىنى تەۋسىيە قىلىمىز.

شەرقىي تۈركىستان ۋە غەربىي تۈركىستان تۈركلىرىنىڭ مۇندىن كېيىنكى تەغدىرى قانداق بولىدۇ؟

يۈسۈپ ئاچىن ئەشقەرى

(كەلگۈسى ئۇلۇغ تۈركى مىللىي بىرلىك ياراتقۇرىسى ھەققىدە پىكىرلەر)

بۇ ناھايىتى چوڭ، مۇرەككەپ، مۇۋەككەپ ۋە ناھايىتى ئەھ-
مىيەتلىك سوئال. چۈنكى بۇ ھازىرقى تۈركىي دۇنياسىدىكى 150 مىليونغا
يېقىن غەربىي تۈركلىرى بىلەن 12 مىليوندىن ئوشۇق شەرقىي تۈركلەر-
نىڭ مۇندىن كېيىنكى يا بىرلىك يا تارقاق تەغدىرىگە، يا پۈتۈن تۈركىي
دۇنياسىنىڭ كەلگۈسى پارلاق يا قاراڭغۇ ئىستىقبالىغا مۇناسىۋەتلىك سو-
ئالدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ سوئال ئۈستىدە ھازىرقى پاي تەختى 160
مىليون تۈركلەرنىڭ بىردەك باش قاتۇرىشلىرى لازىمدۇر.

بۇ سوئال ئەتراپىدا ھازىر سوۋېت ئىتتىپاقى تەۋەسىدىكى ئۆزبېك، قازاق، قىر-
غىز، تۈركمەن، تاتار تۈركلىرى ئىچىدە يېڭى-يېڭى پىكىرلەر ۋە يېڭى تۈركىي
ئىتتىپاق تۈزۈلمەكتە. بۇلارنىڭ كۆز قاراشلىرى مەتبۇئاتلاردا ئېلان قىلىن-
ماقتا. بۇنىڭغا بولغان ئاز-تولا ئىستانىچە ئەسلەردىكى مىللىي پاجىئەلەرگە
زەربە بېرىپ، بەزى ئېتىقاد جەھەتتە ئىككى ئۇنى تۈزۈملەرگە ھەم خاتىمە بېرىلگەن تەلەپ
پىكىرچە ئىنسانىيەت ۋە ئىنسان ئىگە بولماقتا، ئۇچۇق ۋە ئىلمىي سىياسىي يول بەر-
مەكتە. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن بىز ئۇلارنى ئورتاچە تۈركى قابىلىدە ۋە بىرمۇنچە
بىلەن باھا بېرىمىز. شۇڭا ئىچكىچە سىياسىي پەلسەپە: «چوڭقۇر بىلەن
مۇستەقىللىق ۋە بېرىشىش مۇمكىن ئەمەس» دېگەن بىر قەتئىي چۈشەنچە بار
ئىدى. ئورتاچە تۈركىي مۇمكىنلىكلەر ئاياغ ئورنىدى، ئۆزىنى ياخشى چىراق
بولۇپ يېنىپ، روسىيەدىكى قاباھەتلىك قاتتىق مۇستەبىد ئىدى. شۇنىڭ
ئۈچۈن بۇ ئاجايىپ ئادەمگە خەلق ئالدىدا مۇكاپات ئىشلىرىدىن
ناھايىتى ھەيران بولدى.

بىز ھازىر غەربىي تۈركلىرى ئىچىدە باش كۆتۈرگەن كەلگۈسى
ئۇمۇمىي تۈركىي بىرلىك ھەققىدىكى پىكىرلەرگە قاتتىق ئەھمىيەت بېرىپ، ئۇ-
مەيدانغا كەلگەن يېڭى تۈزۈمنى. ھازىر غەربىي تۈركلىرى ئىچىدە ئىككى خىل
پىكىرلەر بار. ئۆزبېكىستاندا قۇرۇلغان ئىسلام فىرقىسى پۈتۈن ئوتتۇرا ئا-
سىيا ۋە قازاقىستاندىكى مۇسۇلمانلارنى بىرلەشتۈرۈپ بىر تۈركىي
ئىسلام دۆلىتى قۇرۇشنى ئېلان قىلدى. قازاقىستاندىكى ئالاش پارتىيىسى قا-
زاقىستان بىلەن شەرقىي تۈركىستاننى بىرلەشتۈرۈپ بىر تۈركىي ئىسلام دۆلىتى
قۇرۇشنى ئېلان قىلدى. ئۆزبېكىستاندىكى تۈركىستان بىرلىكى پۈتۈن رو-
سىيەدىكى تۈركلەرنىڭ بىرلىكى بىلەن دۆلەت قۇرۇلۇشىنى مۇراجىئەت
قىلدى. ئاتاغلىق قازاق شائىرى ئولجاس سۇلايمانوف كەلگۈسىدە
پۈتۈن تۈركىي خەلقلەرنىڭ ھازىرقى تۈركىيە يېزىقى لاتىن يېزىقىغا بىردەك
قوللىنىشنى پىكىر قىلدى. باشقا بىر قانچە پىكىرلەردە بولسا كەلگۈ-
سىدە پۈتۈن تۈركىي خەلقلەر ئەنئەنىۋى ئەرەب يېزىقىنى بىردەك قول-
لىنىشنى تەۋسىيە قىلدى ۋە باشقىلار.

مانا بۇنىڭ ھەممىسى ئۈچۈن ئايرىم-ئايرىم كۆز قاراش بىلەن
كەلگۈسى بىر پۈتۈن تۈركىي بىرلىكى ئۈچۈن ئىشلىتىلگەن ياخشى پىكىر-
لەردۇر. بۇ پىكىرلەر ھەقىقەتەن قانداق كۈنچىقىش دىيانەتلىك ھەم بار.
ئىسلام ئەمەس. بىز نىمىچە بۇ پىكىرلەرنىڭ كەمچىلىكى بار ئوت-
تۇرىغا چىقىپ قالدى. پىشقان مېۋىنى رەڭگى قانچە چىرايلىق بولسىمۇ
پىشمىغان بولسا، بىز مۇشۇنى ئەتىلەپ تۇرۇپ تۇۋەندە ئۆز كۆز قا-
راشلىرىمىزنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ئۆتىمىز.

1. بۈگۈنكى ھەربىر مىللىي رەھبەرلىكتە ئەۋۋەل مۇشۇ تۈر رەھ-
بەرلىكلىرى ئىچىدە ئۆزىنىڭ ئەل ئۈچۈن مىللىي مۇستەقىللىقنى قولغا
ئېلىش شەرتى ئۈچۈن ھەربىر رەھبەرلىككە ئۆزىنىڭ پارلامېنتىغا
ئايرىم ئورنى بېرىلىشتە يېڭى ۋە تۈرلۈك مىللىي قابىلىيەتكە ئېرىش-
تۈرۈش لازىم. ئاندىن مۇشۇ قانۇنىي يول بىلەن مىللىي مۇستەقىللىقنى
ئېلان قىلىش لازىم. بۇچە دىيانەت باشقا ياقا رىغا ئېرىشىپ ئېتىشىش ئادەمگە يا
بەرمەيدۇ. بولۇپمۇ مۇشۇ جەريان ئىچىدە مۇخالىپ پارتىيەلەر قۇرۇلمىغىنى
ياخشى، چۈنكى ۋاقتىنچە قۇرۇلغان ھەرقانداق پارتىيە تۈرلۈك كە
مايىل بولۇپ، ئۆتكەن رەقىب ئۈچۈن پايدىلىنىشى ۋە بۇلاردىن مۇ-
خالىپ پارتىيەلەر ھازىر بەزىلەردە بەرمەكتە. بۇ توغرا!

ئەمەس. چۈنكى مىللىي مۇستەقىللىق بەرپا بولمىغان ھەرقانداق جەم-
ئىيەتتىكى مۇستەملىكە ئاستىدىكى خەلقلەرگە كۆپرەك پارتىيىلەر ھازىر بەزى يەرلەر-
دە تۈزۈلمەكتە بولۇۋاتىدۇ، مۇھىمى بىز مۇشۇ قىسمىنى سوراۋاتقان ھالىم پار-
تىيەلەردە مۇستەملىكىچىلىك، دېمەككى تىل-تەۋەرۇك ئىمكانىيىتى مىللىي
نىڭ ئەخلاقىي يارىتىلىشى. ئاندىن بىر مىللىي بىرلىك ئىچىدە ئەركىنلىكتۇر.

2. ھازىر ئېچىلىۋاتقان بەزى پارتىيەلەرنىڭ ياخشىلىقى
بىرخىلدا بىلەن تۇرۇش نەتىجىسى بىرىنچى ھەم تۈركىي ھەم ئىسلامىي مۇس-
تەقىللىقنى قوشۇپ ئەمەلگە ئاشۇرۇشنى ئوتتۇرىغا قويىۋاتىدۇ. بىزنىڭچە بۇ
ئەسلىدە قانۇنلۇق توغرا بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە زور بىر ئىككىلىنىش بولۇپ،
بىرىنچى ئايەت جەھەتتە مىللىي، ئىككىنچىسى دىنىي بولۇش ئەنئەنىسى
ھەم خەلقنىڭ ئادالەت مەسىلىسىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن كۆپچىلىك ئاسىيا تۈركلىرى
تۈزۈۋاتقان بۇ مەسىلىگە دىققەت قىلىدۇ: «بىز ئەۋۋەل تۈرك، ئاندىن
مۇسۇلمانمىز» دېگەن شۇئارنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئەۋۋەل بىرىنچى مىللىي
تۈركىيە جۇمھۇرىيىتى قۇرۇپ ئاندىن ئىسلام جەمئىيەتى يولىنى ئاچقان ئىدى.
ھازىرقى ئىسلام دۆلىتى پاكىستاندا قىممۇ-قىممەت مۇشۇ ئەجرىبىنى
ئەمەلگە ئاشۇرغان ئىدى. بىز مۇشۇ ئەجرىبىگە ئاساسلانساق
كۆرەلەيمىز. ئاندىن قىلمىساق مەزكۇر پەيچىشىپ قارشىلىققا دۇچار بو-
لۇپ قالىمىز.

3. بىزنىڭچە، لاتىن يېزىقىغا قايتىش ئەنئەنىۋى ئەرەبچە ئە-
دەبىيات يېزىقىمىزنى قوللىنىشىمىز پايدىلىق، بۇنىڭچە يېزىقنى، بىز بۇ يېزىق-
نىمىز بىلەن مىڭ يىللىق كلاسسىك ئەدەبىياتىمىزنى ئۆزلەشتۈرەلەيمىز.
ئىككىنچىدىن، ھەممىمىز مۇسۇلمان ئەللىرى بولۇشىمىز سەۋەبلىك بۇ
يېزىق بىلەن پۈتۈن ئىسلام قائىدىلىرىنى، كەلگۈسىدە ئەرەبچىنى كەڭ يەر-
لەردە قوللىنىشنى ئاداقلىيالايمىز. ئۈچىنچىدىن، ئەتراپىمىزدىكى پۈتۈن
مۇسۇلمانلار ئەللىرى بىلەن ئالاقە ئۆزلۈكتىن ئالىمىز. لاتىن يېزىقى بۇنىڭغا
ماس كەلمەيدۇ.

بىز بۇ پىكىرىمىزگە قوشۇپ مۇھىم بىر مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ئۆتىمىز.
ھازىر بىز تۈركىي خەلقلىرى ئىچىدە بىر قانچە مىللىي مىراسلار ئۈستىدە جىددىي
ئالاقىدار بولۇپ، بۇ تارىخىي يۇشۇرۇن ئىچىدە سوغۇقچىلىق چۈشۈرۈپ
كېلمەكتە. بۇنىڭغا بىزنىڭ ئورتاق مىللىي ھېسياتىمىزغا بىر بىرىنچى قا-
رشىمىزنىڭ پەقەتلا يول بېرىدۇ. بۇنىڭكى ئەي پايلاشقان بۇزغۇنچى
جەت ئەل ئارىسىدىكى، ئۇلارغا قارىغاندا ئەسلىي پاكىت ئارىسىدىكى-
نىڭ ساپلىقىنى بۇزغان ئۆزگەرتىلگەن بەزى ئۆز ئارىسىدىكى قالايمىقانلىقلار
چىقىۋاتىدۇ. بىز مانا بۇنىڭ ھەممىسى ئوخشاش بولۇپ، يول ئۈستىدىكى پۈ-
تۈن ئارىسىدىكى بۇزغۇنچىلىققا رىغا قەتئىي چەك قويۇشىمىز كېرەك. شۇنىڭ ئۈ-
چۈن يېقىنقى قەشقەردىن تېپىلغان ھەممىمىز ئۈچۈن ئورتاق ۋە ئاجا-
يىپ ئېتنىك ئىنسىكلوپېدىيە «چىڭگىز نامە»، ھەممە رەھبەرلىككە
لازىم بىردەك ئېسىپ ئارقىسىدا ئورتاق پايدىلىنىشىمىز كېرەك ۋە پات ئارىدا
بىر دوستانە ئىلمىي مۇھاكىمە ئۆتكۈزۈپ، بىر پۈتۈن دوستلۇق ئا-
رىسىدا ئۆز ئارا بىرلىشىشىمىزنى بەرگۈلۈشىمىز لازىم.

4. بىز بۇ تۆرتىنچى پىكىرىمىزنى قانچە ئىلمىي قىلىپ، غەربىي تۈركلىرىنىڭ
ھازىرقى ئومۇمىي ئەھۋالى ئەسلىيە تىلىنى ئېلىپ ئېيتىمىز. بۈگۈنكى شەرقىي
تۈركىستان تۈركلىرىنىڭ مىللىي، دىنىي ۋە ئىنسانىي ۋەزىيىتى شۇنچىلىك
بۇرخەتەرلىك ھالىدىكى، ئۇنىڭغا مىللىي تۈركىي بىرلىك دېگەن سۆز بۇ
ياقىنا تۇرسۇن، شەرقىي تۈركلەرنىڭ ئۆزلىكىنى ئادەتتىكى قانۇ-
نىي مىللىي ھوقۇقلىرى ئۈستىدە ئېغىز ئاچقىلى بولمايۋاتىدۇ. بۇنىڭغا بىر
مىسال كەلتۈرسەك يېتەرلىك. 1989-يىلى ماي ۋە ئىيۇن ئايلىرىدا بىر قانچە
شەھەرلەردە خىتاي زوراۋانلىرىغا قارشى ئاز-تولا نامايىشلار بو-
لۇپ ئۆتكەن ئىدى. خىتاي زوراۋانلىرى بۇ نامايىشلارنى ئەڭ قاتتىق
ھەربىي يول بىلەن باستۇرۇپ، 13 مىڭ كىشىنى قاماققا ئالدى.

(داۋامى كەلگۈسى ساندا)

ئۇلۇغ ۋەتىنىمىز شەرقىي
تۈركىستاننى مەڭگۈ سۆيەيلى !

ئۇلۇغ ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاننى
مەڭگۈ بەختىيار قىلايلى !

شەرقىي تۈركىستان
بىزنىڭ
مۇقەددەس ۋەتىنىمىز

شەرقىي تۈركىستاننىڭ قىسقىچە تارىخى، جۇغراپىيەۋى ۋە
ئىقتىسادى باياني

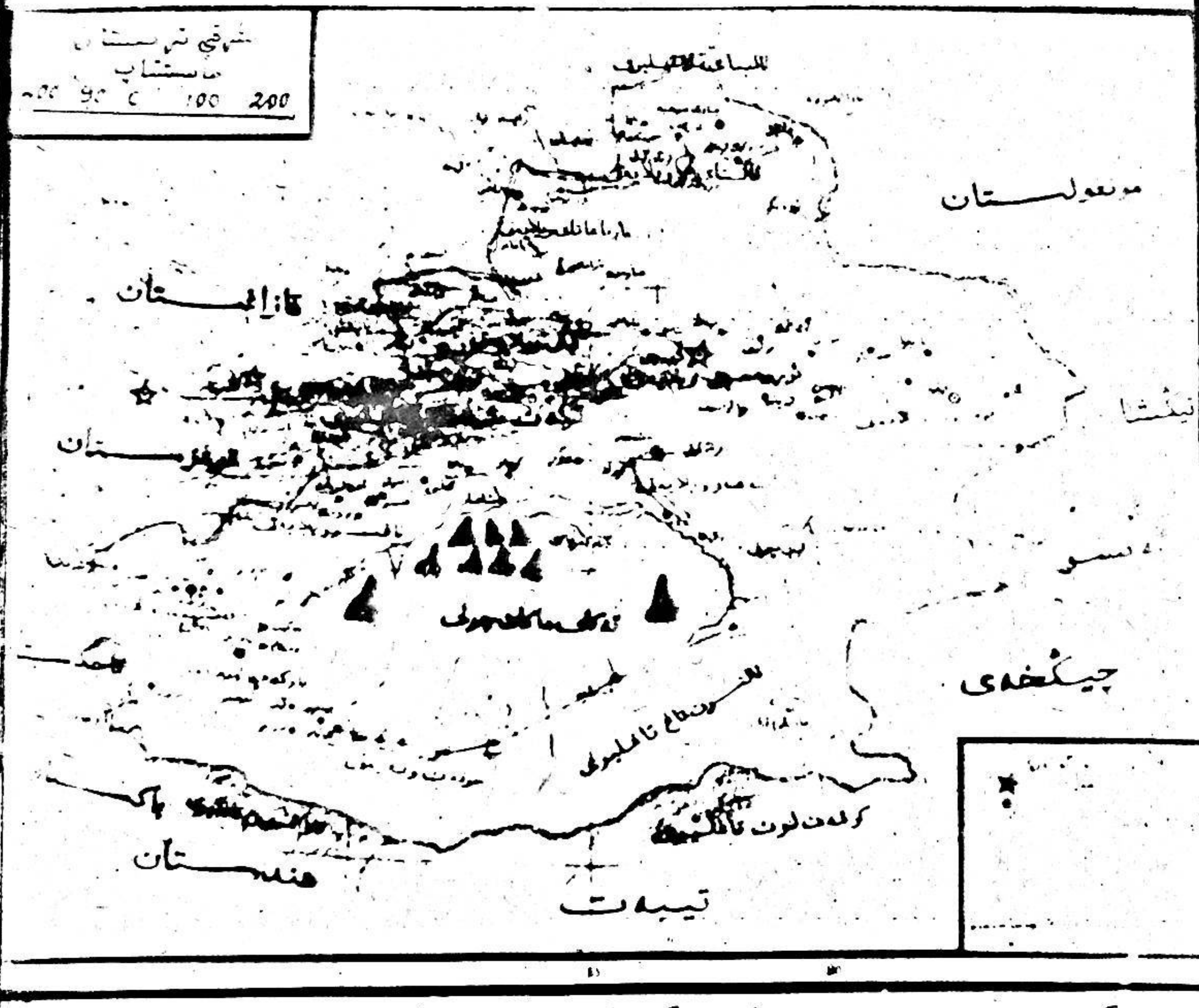

EASTERN
TURKESTAN

شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى نەشرى
1990

ВОСТОЧНЫИ
ТУРКЕСТАН

قەدىمىي تۈرك ۋە ئەرەب تارىخلىرىدا تۈركىستان، ئىران تارىخلىرىدا تۇران، خىتاي تارىخلىرىدا غەربىي ياكى شىنجاڭ، ھىندى ۋە ئەنگلىس مەنبەلىرىدە چىنىي تۈركىستان دەپ ئاتىلىپ كەلگەن بۈگۈنكى شەرقىي تۈركىستان مەركىزىي ئاسىياغا جايلاشقان. بۇ ھۇدۇدنىڭ ئومۇمىي يەر مەيدانى 1 مىليون 710 مىڭ مۇرەببە كىلومېتىر بولۇپ، غەربىدە سوۋېت ئوتتۇرا ئاسىياسى بىلەن قازاقىستان، شىمالىدا مونغولىستان، شەرقىدە خىتاي، جەنۇبىدا ھىندىستان، تىبەت ۋە ئافغانىستانلار ئارىسىدا جايلاشقان.

شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئاساسىي نوپۇسى ئۇيغۇر، قازاق، قىرغىز، ئۆزبېك، تاتارلاردىن ئىبارەت 5 يېرىم مىليوندىن ئوشۇق قېرىنداش تۈركىي خەلقلەردۇر. بۇلار بىلەن 150 مىڭغا يېقىن مانغول، 200 مىڭدىن ئوشۇق تۇڭگان (خىتايلار ھازىر بۇ تۇڭگانلارغا ئۆزىنىڭ بىر قىسىم تۇڭگانلاشقان خىتايلىرىنى قوشۇپ 500 مىڭ چوڭ سانغا ھېسابلاپ كېلىۋاتىدۇ. بۇ توغرا ئەمەس) ۋە باشقا خەلقلەر بىللە ياشايدۇ. خىتايلارنىڭ سانى ھازىر قانچىلىك بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئاساسىي خەلقى ئەمەس. ئىلگىرىكى شەرقىي تۈركىستاندىكى خىتايلارنىڭ كۆپچۈلۈكى ھەربىيلەردۇر. بۇلار شەرقىي تۈركىستاندىن ئەبەدىي ھەيدەپ چىقىرىلىشى لازىمدۇر.

شەرقىي تۈركىستان خەلقى ھازىر 12 مەمۇرىي ۋىلايەت، 81 ناھىيە، 269 رايون، 1684 يېزا، 7116 كەنت ۋە مەركەزلەشكەن 149 بازارلاردا دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق، باغۋەنچىلىك ۋە سودا-تىجارەت ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلمەكتە.

شەرقىي تۈركىستان تۈركلىرىنىڭ ئەڭ قەدىمىي ۋە چىققى ئۇيغۇرلاردۇر. ياۋروپالىقلارنىڭ «گۈن»، «گۇنى»، خىتايلارنىڭ «شۇڭنۇ»، «خۇيگو»، «جىسى»، «تېلى» دېگەنلىرىمۇ ئاساسەن مۇشۇ ئۇيغۇرلارنى كۆرسىتىدۇ. بۇ خەلقنىڭ تۈنجى ياپەس ئەۋلادلىرىدىن ئىكەنلىكى 3 - 4 مىڭ يىل بۇرۇن تارىم ۋادىسىدا ئولتۇراقلىشىپ، ئولتۇرغان ئاۋۋال شەھەرلەرنى، ئۇ شەھەرلەردە بىناكارچىلىق، رەسسامچىلىق، ھەيكەلتاراشلىق، نەققاشچىلىق كەبى مەدەنىي ھاياتنى، گىلەم، ئەتلەس-شايى، ماتا-چەكمەنگە ئوخشاش مىللىي ھۈنەر قول سانائەت تۈرلىرىنى راۋاجلاندۇرۇپ كەلگەن ئىدى. بۇ سابادا قەدىمىي غەرب بىلەن شەرقنىڭ ئوتتۇرا سودا يولىنى ئاچقان ئۇيغۇر خەلقلىرىنىڭ بىر خىلى مۇشۇ ئۇيغۇرلاردۇر. ھازىرقى شەرقىي تۈركىستاننىڭ كۈچار، قاراشەھەر، تۇرپانلاردىكى «مىڭ ئۆيلەر» بىلەن تاكلىماكاندىكى «كېنەلەك» (شەھەر خارابىسى) «دەندان ئويلىق»، «مەلىكە ئاۋات» شەھەرلىرىنىڭ ئىزلىرى بىزنىڭ بۇ دېگەنلىرىمىزنىڭ نەمۇنىلىرىدۇر.

شەرقىي تۈركىستاندا ئاساس تاپقان ئەڭ دەسلەپكى ھۆكۈمەت - تۈرك قاراخانىلار دۆلىتىنىڭ قۇرۇلغىنىغا 2 مىڭ يىلدىن ئاشتى. بۇ دۆلەتنىڭ چېگرىسى ئۇلۇغ مەھمۇت قەشقەرىي خەرىتىسى بويىچە ئېيتقاندا، شەرقتە خىتايغا قاراپ يەنجىڭ-مەنجىڭ (ھازىرقى خىتاي) ئىسپىلەن ئىران چېگرىسىدىكى «مەرۋە شاھى جاھان شەھىرى»، جەنۇبتىن شىمالغا قاراپ ھىندى قۇش تېغىدىن دومغىچە (ۋولگا ئۆرىكىچە) سوزۇلغان ئىدى. شۇنىڭغا لايىق ئوتتۇرا قاراخانىلار دۆلىتى شەرق ئالەمىدە ئىستايىن قۇدرەتلىك بولغان ئىدى. غەرب تاشقىنى ئىسكەندەر زۇلقەرنەين ئوتتۇرا ئاسىياغا كېلىپ سىر دەريا بويىدا ئىلگىرىكى ئىسكەندەرىيەنى قۇرۇپ شەرققە سىلجىغاندا ئۇنى ھازىرقى شەرقىي تۈركىستاندىكى غۇدۇل تېغى (پامىر ئەگىز) ئىچىدە يەڭگەن بىرلىك ئارمىيە مۇشۇ دۆلەتكە مەنسۇپتۇر. ئىسكەندەر زۇلقەرنەين ئۆزىنى دۇنيا بويىچە تەسلىم قىلغان ئۇ ئارمىيىنى «ھۇز ھۇرئەتتە» (خەمە تەرەپتىن ئوق ياغدۇرغۇچى) دەپ ئاتىغان. بۇ ئىسىم بارا-بارا «ئۇيغۇر» بولۇپ كەتكەن. ئىسكەندەر يېڭىلگەن تاغ «ئالتۇن قان تېغى»

دەپ ئاتىلىپ كەلگەن. شەرقىي تۈركىستان خەلقى ھازىر بۇ تاغنى «قوقتاغ» دەپ ئاتايدۇ. ئابۇلغازى خان ئارخىنلىكى قوقتاغ دېگەن ئىسمى مۇشۇ تاغنى كۆرسىتىدۇ. بۇ تارىخقا 2500 يىلدىن ئاشتى.

ئۇلۇغ ھون - تۈرك قاراخان دۆلىتىدىن كېيىن شەرقىي تۈركىستاندا تۇنجى ئۇيغۇر - ئوغۇز دۆلىتى قۇرۇلۇپ (قبىلىل مىلادى 330، مىلادى 50) ئوغۇزخان ئۆزىنى رەسمىي ئۇيغۇر قاغانى دەپ جاكالىدى. بۇ دۆلەت كېيىنرەك مەشھۇر ئىپلىقۇت (تۇريان) نامى بىلەن ئاتىلىپ كەلدى. ئاندىن مۇشۇ دۆلەت ئىزىدىن شەرقىي تۈركىستاندا توققۇز خاقان (III - VII)، خاقانلىق تۈرك (VII - IX)، قاراخانىلار (870 - 1136)، ئوسمان (1315 - 1575)، سەئىدىيە (1516 - 1683)، غوجاجاھان (1757 - 1786)، يەتتە شەھەر (1865 - 1878) قاتارلىق يەنە ئونلىغان مۇستەقىل دۆلەتلەر قۇرۇلۇپ، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئىستىقلالىيەتنى جارى قىلدۇرۇپ كەلگەن ئىدى.

مانجۇر - خىتاي باسقۇنچىلىرى شەرقىي تۈركىستاننى بىرىنچى قېتىم 1760 - يىلى بېسىۋالغان بولسىمۇ بىراق ئۇنىڭ بۇ قەدىمىي قەھرىمان ئېلىمىزنى بويسۇندۇرالماي كەلگەن ئىدى. 1879 - يىلى جاللاد زوزوڭتاڭ ئىككىنچى قېتىم بېسىۋېلىش بىلەن ئۈزۈلگەنىپ كەلگەن خەلق ئازادلىق ئىستىبدادى (1881)، ياسىر (1895) تۇختىماي ئىنقىلابلىرى ئارقىسىدا ئۇلۇغ ۋەتىنىمىزنى پۈتۈنلەي بويسۇندۇرۇۋالالمىدى ۋە شىنجاڭ دەپ ئاتىدى. ئۇنىڭدىن بۇيان كېيىنكى 100 يىل ئىچىدە بويسۇنماس مىللىتىمىزنىڭ خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىگە قارشى مىللىي ئازادلىق كۆرەشلىرى 402 قېتىم يۈز بەرگەن. بۇ كۆرەشلەر نەتىجىسىدە قۇرۇلغان كىچىك مىللىي مۇستەقىل دۆلەتلەرنىڭ سانىمۇ 5 تىن ئاشىدۇ. گەرچە بۇ دۆلەتلەرنىڭ ياشىغان يىللىرى ئۇزۇن بولمىسىمۇ مىللىي مۇستەقىللىق، مىللىي ئىستىقلال ھامان نامايىش قىلىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ مۇستەقىل شەرقىي تۈركىستان مىللىي دۆلىتىنىڭ ئەڭ ئاخىرقىسىنىڭ بىرىسى 1933 - يىلى قەشقەردە قۇرۇلغان شەرقىي تۈركىستان ئىستىقلال ئىسلام جۇمھۇرىيىتى، ئىككىنچىسى 1945 - 1949 - يىللىرى ئارىسىدا شىمالىي شەرقىي تۈركىستاندا تەشكىل تاپقان ئازاد شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابى جۇمھۇرىيىتىدۇر. شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىگە قارشى يۈرگۈزگەن بۇ 403 - قېتىملىق مىللىي ئازادلىق كۆرەشلىرى مانا مۇشۇ كېيىنكى يېڭى پۈتۈن مىللىي ئازادلىق ئىنقىلابىمىزنىڭ مۇقەددىمىسىدۇر.

ئۇلۇغ ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئاجايىپ بايلىقلىرى

شەرقىي تۈركىستان كەلگۈسى دۇنيانىڭ
ئوچاق ئىقتىسادىي زونىسىنىڭ بىرى
ب. م. ت. مەلۇماتلىرىدىن

شەرقىي تۈركىستان ھازىرقى دۇنيادىكى
بەش جەننەتنىڭ بىرى
«ئىسلام كىتابى»، نيۇيورك، 1982.

1. ھازىر ئۇلۇغ ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاننىڭ يەر ئۈستىدە چوڭ - كىچىك 570 دەريا ئېقىملىرى، يەر ئاستىدا 1600 دىن ئوشۇق كارىز سۇلىرى بار. بۇنىڭ مىقدارى 115 مىليارد كوب مېتىردىن ئاشىدۇ. بۇ سۇلار بىلەن 50 مىليون مو يېرىنى (50 مىليون گېكتارغا بارابەر) سۇغۇرۇشقا بولىدۇ. بۇنىڭدىن ھەر يىلى 7 مىليون توننا ئاشلىق، 270 مىڭ توننا ياغ، 110 مىڭ توننا شېكەر، 1.5 مىليون توننا قوغۇن - تاۋۇز، 168 مىڭ توننا ئۈزۈم، 50 مىڭ توننا ئېپپۇل مېۋىسى ئېلىش مۇمكىن. 100 مىليون مودىن ئوشۇق ئوتلاق، 39 مىليون مو ئورمانلىق، 510 مىڭ مو يەردىكى دۇنيادىكى ئەڭ ئېسىل كىيىك چوڭ-چوڭ بۇيۇلار كۆكۈرۈۋاتىدۇ. شەھەر يېزىلىرىمىز!

60 مىڭدىن ئوشۇق باغ ۋە ئۈزۈمزارلىق بولۇپ، بۇنىڭدا مېۋىلەرنىڭ پۈتۈن تۈرلىرى ئۆستۈرۈلمەكتە.

2. ۋەتىنىمىزدە ھازىر 41 مىليون تۇياق قوي - ئۆچكە، 1 مىليوندىن ئوشۇق ئېشەك، 145 مىڭ تۆگە، 140 مىڭدىن ئوشۇق ئالتۇن تاغ قوتازلىرى بار.

3. ۋەتىنىمىز تاغلىرىدا ھازىر 3500 خىل ياۋايى گىياھلار ئۆسىدۇ. ئورمان جاڭگاللىرىدا 600 خىلدىن ئوشۇق ياۋايى ھايۋانلار ياشايدۇ.

4. ۋەتىنىمىزنىڭ ئەڭ مول يەر ئاستى بايلىقى كۆمۈر. ئۇنىڭ مىقدارى 1 تىرىليون 600 مىليارد توننا. ئەگەر بۇ كۆمۈر تەقسىم قىلىنسا پۈتۈن ئىنسانىيەتنى 100 يىل تەمىنلەشكە يېتىدۇ.

5. ۋەتىنىمىزنىڭ ئەڭ ئېسىل بايلىقى نېفىت. ئۇنىڭ مىقدارى 70 مىليارد توننىدىن ئاشىدۇ. بۇنى ھازىرقى خەلقئارا باھا بويىچە پۇلغا سۇندۇرساق 2 تىرىليون ئامېرىكا دوللىرىدىن ئاشىدۇ.

6. ھازىر ۋەتىنىمىزدە 560 ئالتۇن كانى، 146 ھەر خىل ئېسىل مەدەن كانلىرى ئىشلەمەكتە. بۇنىڭ ئىچىدە ئىلىدىكى چاپچال، ئالتايدىكى كۆكتوقاي ئورۇنلىرى، خوتەندىكى يورۇڭقاش قاتارلىقلىرى ۋەتىنىمىز تەبىئىتىنىڭ ئەڭ قىممەتلىك ھەم قۇدرەتلىك مۆجىزىلىرىدۇر. بۇ تېخى ۋەتىنىمىزدىكى ئېچىلمىغان مەدەنلەرنىڭ ئاران 10 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدۇ.

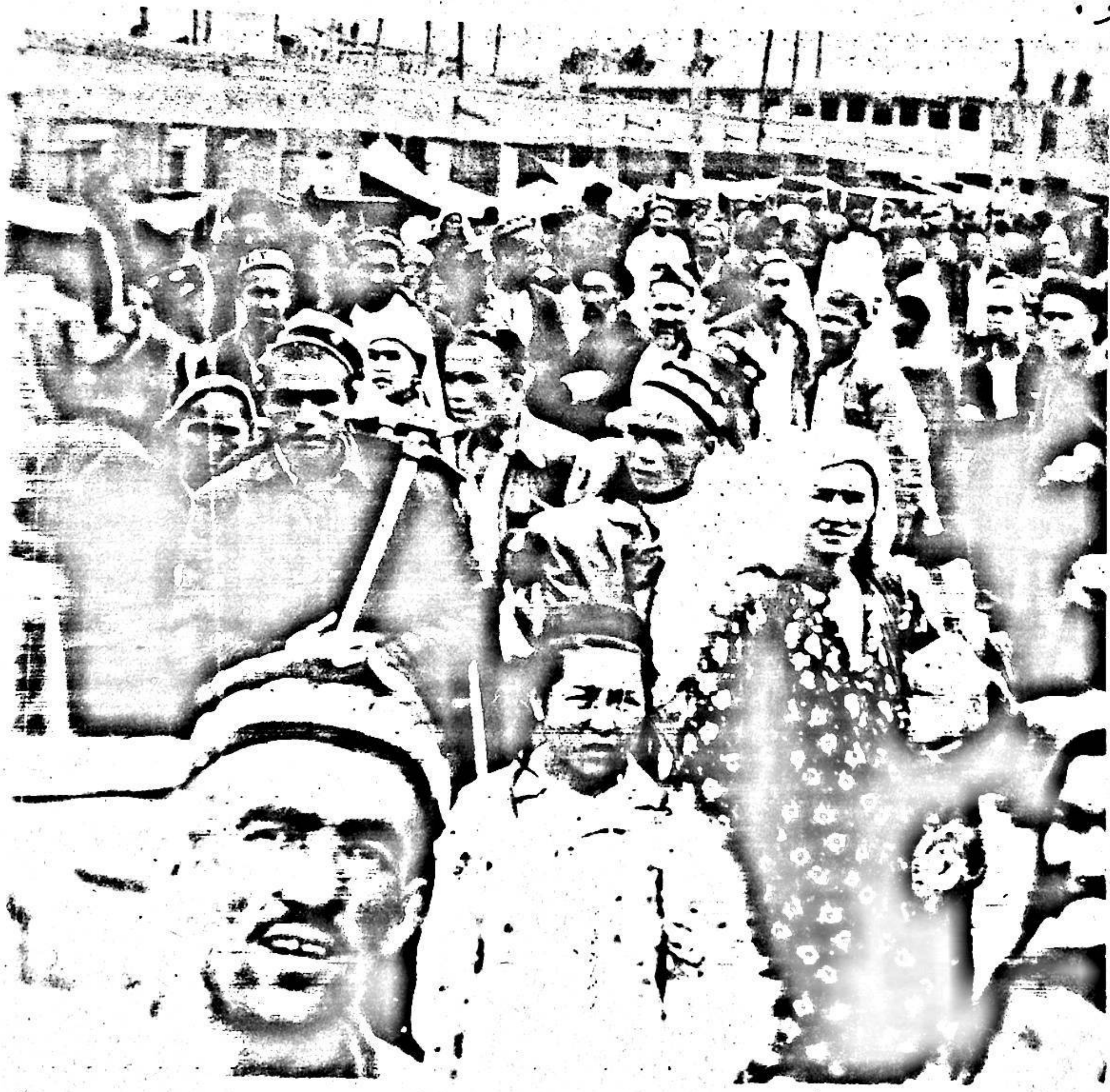

ئۇيغۇرلار

مەرۋەت دوپپا
چىمەن دوپپا
بادام دوپپا
گىلەم دوپپا

[illegible]

ئۇيغۇر يېزىقلىرى :

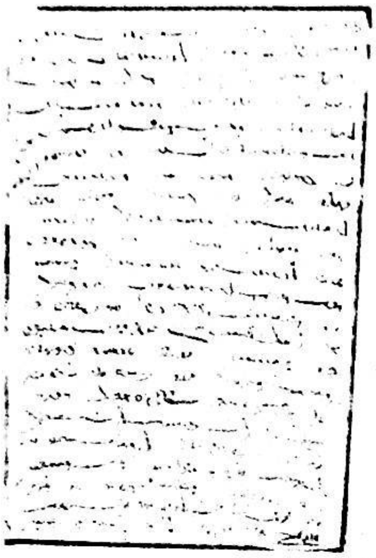

2. ئۇيغۇر يېزىقى ۷- ئەسىردىن XVIII- ئەسىرگىچە

1. ئورخون- يېنسەي يېزىقى [illegible] III- ئەسىردىن X- ئەسىرگىچە

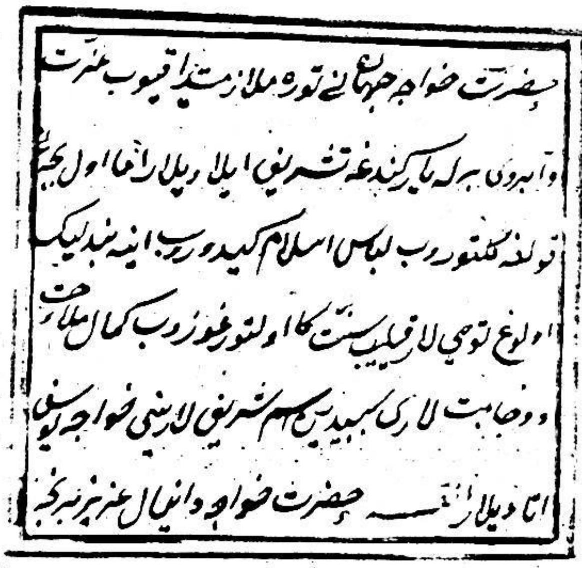

حضرت خواجه جهان تورە ملازمتیدا قیوب عزت
وآبروی برلە یارکندغە تشریف ایلا دیلار انما اول بجه
تولده کلتوروب لباس اسلام کیدوروب اینه بندلیک
اولوغ توجی لار قیلیب سنت کا اولتورغوزوب کمال ملاحت
وخابت لار کا بیدین کم شریف لارینی خواجه یوسف
اتا دیلار [illegible] حضرت خواجه دانیال عزیز بجه

3. ئەرەب يېزىقى ۱۰- ئەسىردىن ھازىرغىچە

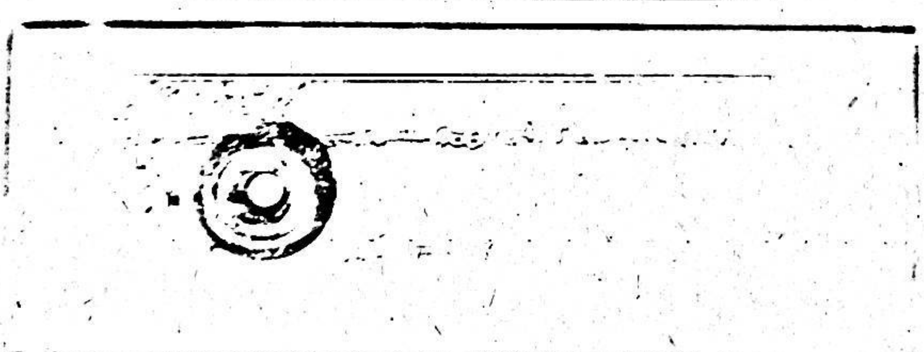

[illegible]

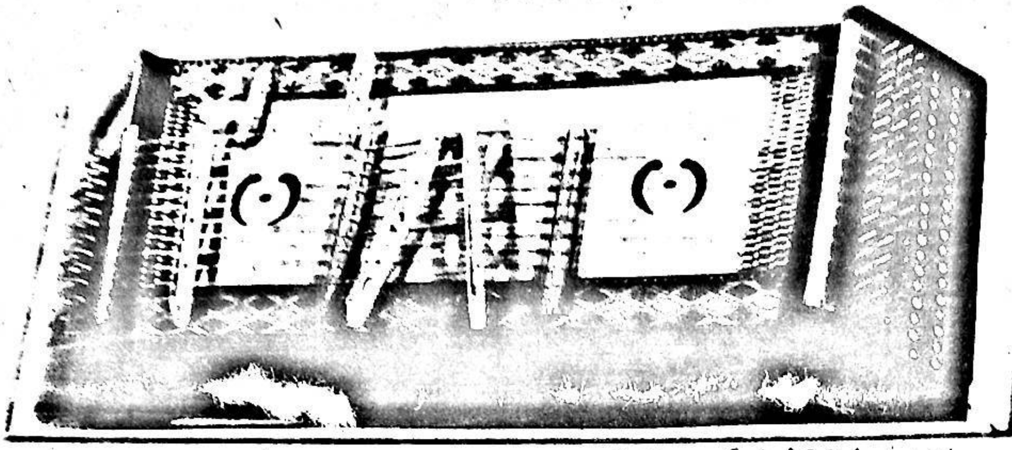

قالۇن ـ مىلادىيەدىن بۇرۇن بارئىدى . X ـ ئەسىردە
بۇ ئىسىر فارابى تەرتىپكە سالغان .

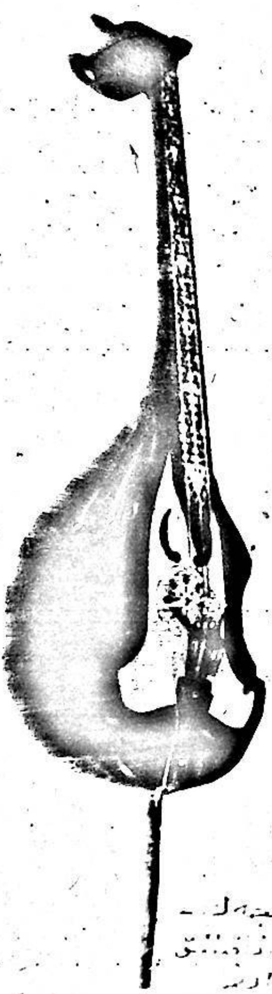

غىجەك ـ
ئىلان ۋە قىرىق

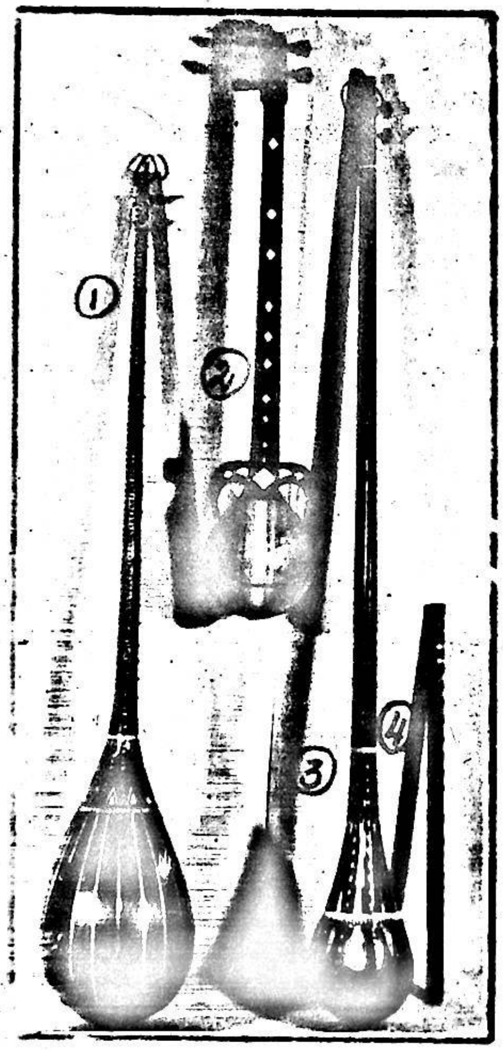

ئەسكى ھېرەك

1 . دۇتتار ـ تەمبۇر
ئىنچىكە . 2 ـ راۋاپ ـ قەشقەر راۋابى (XVI ـ ئەسىر)
ـ نىڭ داۋامى . 4 . تەمبۇر ـ يېڭىدىن ئىشلەنگەن .

KAZAKISTAN'ın Alma-Ata Şehrinde yaşayan Doğu Türkistanlı Uygur Yazarı Yusuf Bek Muhlisoğlu'ndan Açık Mektup.

Doğu Türkistan için en yakın komşu, Soy ve etnik yönden Türki Kardeşlerimiz, Kazakistan, Kırgızıstan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan Cumhuriyetlerinin Milli Liderlerine ;

Muhterem N.Nazarbayev
Y.Kerimov
A.Masalıyov
K.Mahkamov
S.Niyazov

Ben, Sovyetler Birliğindeki 50 Milyon Türk Kardeşlerimizin Milli Liderleri olan sizlerin 21-22 Haziran 1990 tarihlerinde Alma-Ata Şehrinde hakiki kardeşlik ve çağdaş Milli Birlik ruhu içinde gerçekleştirdiğiniz toplantılarınızı televizyondan izledim ve çok duygulandım. Bu toplantıların siyasi mahiyetini tam kavramaya çalıştım.

Ben o kanaattayımki, sizlerin bu fevkelade bir zamanda gerçekleştirdiğiniz bu görüşmeler sizlerin Liderleri olduğunuz Cumhuriyetlerin meselesi olmakla sınırlı olmayıp, bu meyanda sizlerin yakın Komşunuz ve benim Sevgili Vatanım Doğu Türkistandaki 40 milyondan fazla Uygur, Kazak, Özbek ve Tatar ve başka Şarki Türklerin milli ruhu için de o derece önemlidir. Benim bu sözüme Çin Makamlarının ne tür bir tavır takınacaklarından kat'i nazar, Doğu Türkistan halkı ezelden beri iki gözü ile gözledikleri, ümitlenip geldikleri siz Garbi Türklerin günümüzdeki büyük başarılarınızı kendi başarıları olarak görmektedir. Çünkü, "Ürük, Ürükke karap Pişidi "(Kayısı, Kaysıye baka baka sararır.) Kaşgar Ürükleri Endican ve Hokant ürüklerini görerek çok pişmiştir. İli ve Alma-Ata elmalarını İli(Nehrinin) suları yeşertir. Bu Coğrafi, tarihi, etnik ve soy birliğini hiç bir yabancı takdir(güç) değiştirmeye kadir değildir.

Ancak, bütün bu dediklerime kendimizin sahip olmamız gerekir.

Ben, mektubumun başında bir büyük meseleyi sizlere hatırlatmak istiyorum ; Şimdi Orta Asya ve Doğu Türkistandaki Türk Halklarının birliği tamamen yeni ve halklar arası bir kardeşlik ve dostluğun ifadesi olup, bu hareketler hiç bir zaman bir Birleşik Büyük Türk Devletine matuf değildir. Fakat bizim içimizde bugüne kadar olduğu gibi günümüzde de Türkçülük ve Pantürkizm akımlarını benimseyenler mevcuttur. Yakında Alma-Ata'da varlığını ilan eden "ALAŞ MİLLİ BAĞIMSIZLIK PARTİSİ" ilk beyanatında Kazakıstan ile Doğu Türkistan'ı birleştirerek bir İslâm devleti kuracaklarını ilan ettiler. Bunu büyük bir yenilik olarak gören bazı Batılı Propagandistler meseleyi daha da abartarak Doğu Türkistan ile Orta Asya Türk Birliği hakkında kat kat haberler yazarak bunları basın ve yayın organları kanalı ile yaymaktadırlar. Böyle bir birliğin günümüz şartlarında gerçekleşmesi mümkünmü ?

./.

Ben bundan o derece endişe ediyorumki ; bu gibi sözleri bahane ederek Doğu Türkistan halkını silah zoru ile bastırıgelmekte olan Çin Diktatörleri benim vatanımda bir dafa daha"temizlik"yapar.Şimdi Çin İşgal idaresinin elinde yüzlerce "Pantürkist" ve Panislamist"ın dosyaları mevcuttur.Ayrıca,bu gibi planlara Moskova'nın de hafif bakmadığı kesindir.Bu acaip planın müellifleri işte bu sonuçları düşünemiyorlar.

Ben,bugün yeri gelmişken sizleri de yakından ilgilendiren,Ülkem Doğu Türkistan'ın karşılaşmakta olduğu büyük bir mesele üzerinde durmak istiyorum; Bu konu ise,bugüne kadar "Büyük"sanılagelen Sovyetler Birliğinin vadettiği uluslararası taahhütlere,yakın komşuluk ilişkilerine ve evrensel insan hakları ile asla bağdaşmayan,sırf Çinli için Doğu Türkistan'ı kurban edegelmekte olan bir mesele olup,bugün bu durum her zamankinden daha da bariz ve açık şekilde devam etmektedir.Sovyet Makamları şimdi 40 Milyondan fazla Doğu Türkistan Türkünün assimile(Çinlileştirilmesine)açıktan açığa göz yummaktadır.Bununla ilgili delilller çoktur.Fakat,bu hususta iki olayı örnek olarak hatırlatmak istiyorum.

Birinci olay,1950 yılında Moskova'da Diktatör Stalin'in Çin Diktatörü Mao ile yaptığı antlaşmalarda Doğu Türkistan meselesini çin'in mafaatine kurban edip,onun 5 yıl yaşayan Milli Mustakil Devleti;Doğu Türkistan Cumhuriyetini kayıtsız ve şartsız olarak Çin'e ilhak etmesidir.Doğu Türkistan'in şimdiki Vatanperver güçleri,bu rezil antlaşmanın iptal edilerek,Doğu Türkistan'ın milli hukukunu yeniden ihya etmek için 1960'li yıllardan beri Moskova,Pekin,Taşkent ve Alma-Ata'ya dafalarca müracaatta bulunmuşlarsa de bu taleplere kulak veren birer "Beynelmilelci" çıkmamıştır.Bunun sonucu olarak 1950 yıllarında 100 bin kişilik İşgal Ordusu ile birlikte sayıları 370 bini dahi bulmayan Doğu Türkistan'daki Çinlilerin sayısı günümüzde 7 milyonu geçmiştir. Şimdi ise.Pekin bu Çinli Göçmen sayısını bu yüsyılın sonuna kadar 100 milyona çıkararak Doğu Türkistan'i çinlileştirmek için var gücü ile çaba sarfetmektedir.Bunun için Çin Yönetimi Doğu Türkistan'da en sert ve acımasız Askeri Diktatörlük idaresi tesis ederek siyasi yönden Milli Temizlik kampanyaları icre etmekte,ekonomik bakımdan ise "Devlet Talanı"nı uygulamaya koymaktadır.Günümüzde Doğu Türkistan'daki Çin İşgal Kuvvetlerinin kontrölündeki Temerküz Kampları(Hapishane-Kampları) nın sayısı 81 adet olup,bu kamplarda 100 binden fazla Türk Genci akıl almaz işkencelere tabi tutulmakta ve insanlık dışı şartlarda yaşamaya mahkum edilmiş bulunmaktadır.Çin İşgal idaresi Doğu Türkistan'a Çinli göçmen getirmeyi o kadar ciddiye almaktadırki,geçen 1989 yılı içerisinde 650 bin çinli göçmen getirilip yerleştirildi.Moskova Çin'in işte bu dayanılmaz kitlesel ve ırkçı uygulamalarını ve milli zülumlarını "Ottura Koldek"(adı gibi)biliyorsa da bütün bunlara göz yumarak seyirci kalmayı tercih etmektedir.

Benim sizlerden birinci dileğim ; yukarıda anlatmaya çalıştığım bu rezil Moskova antlaşmalarının bütün gizli sırlarını açıp,onun günümüze kadar devam eden baskısını Doğu Türkistan üzerinden ebediyen söküp atmamıza hakiki yardımlarınızı rica ediyorum.

. ./..

İkinci dileğim ; günümüzde Sovyetler Birliğinde yarım milyona yakın Doğu Türkistanlı yaşamaktadır.Bunlar,ekonomik,sosyal ve kültürel haklar yönünden diğer Sovyet Halkları ile aynı haklara sahiptirler.Fakat bu hak ve imtiyaşlar bazılarının ileri sürdüğü gibi bu halk için "BAHT"(şans)değildir.Bunlar özellikle günümüzde " Mısır'ın Padişahlığından,Ken'an'ın gadaylığı(fakirliği)yahşı"misalı bu sözü iyi anlamakta ve bunun bilincindedirler.Mealasef bunlar öz ana vatanları Doğu Türkistan için hiç bir şey verememektedir.Hatta öz ana vatanını öz ismi ismi ile anmaktan korkmaktadırlar.Bunun sebebi ;Sovyet Hakamları Çin-Sovyet Dostluğu için bu halkın milli namusunu ayaklar altına almaktadırlar.Bu şikayetlerimin büyük bir kısmı sizlerle ilgilidir.Ben burada şunu da özellikle vurgulamak isterim ki ; bizim bu sıkıntılarımız sizlere doğru olarak ulaşmamaktadır.

Ben sizlerden bizim bu nazik milli duygularımıza ve sıkıntılarımıza özel alaka göstererek Sovyetler Birliğinde yaşayan Uygur Türklerinin Ana Vatanımız Doğu Türkistanlın ağır derdine derman olması için gerçek çağdaş Beynelmilelcilik lutuflarınız ile uluslararası düzeyde yardımcı olmalarınızı can-u gönülden dilerim.

Yusuf Bek Muhlisoğlu
Ağustos/1990 Alma-Ata

شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى

1990
ئاۋغۇست
8-سان
(№ 102)

گەزىتە 1979-يىل ئاپرېلدىن ئېتىبارەن چىقماقتا

شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابىي مىللىي بىرلىك سېپىنىڭ نەشر ئەپكارى

شەرقىي تۈركىستان بىزنىڭ مۇقەددەس زېمىنىمىز. بۈيۈك پەخرىمىز ۋە مەڭگۈ ئۆچمەس ئەۋزىمىز. بىز ئۇنى قەدىرلەيلى. بىردەم ئۇنتۇمايلى، دىلىمىزدىن چىقارمايلى. ئۇنىڭ ئەركىن-ئازادلىقى ھەم تولۇق مۇستەقىللىقى يولىدا خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىگە قارشى ئاداققىچە چېلىشايلى!

خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ بۇ يىلقى ئۈچىنچى مىللىي ئازادلاش ھەرىكىتى، ئەسەددىي نوپۇس سىياسىتىنىڭ ياش ئەۋلادلارغا قارىتىلغان نەسىل قۇرۇتۇش قەستى ۋە ئىسلام دىنىمىزغا قارشى قەبىھ تەدبىرلىرى

شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابىي مىللىي بىرلىك سېپىنىڭ مۇھىم ئۇقتۇرۇشى

1. تارىخىي دۈشمىنىمىز خىتاي دىكتاتورلىرى شۇ يىل 7-ئاينىڭ 15-دىن باشلاپ ئۇلۇغ ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاندا 3-قېتىملىق ئومۇمىيۈزلۈك مىللىي ئازادلاش باشلىدى. مەلۇمكى، خىتاي دىكتاتورلىرى ئۇنىڭدىن بۇرۇنقى بىرىنچى مىللىي ئازادلاشنى شۇ يىل باشلىرىدا ئاتالمىش تېپىپ توپلاپ كېلىپ چىققان ئازادلىقلارنى باستۇرۇش مەقسىتىدە ئاقسۇ، كورلا، ئۈرۈمچى، تۇرپان، قۇمۇل، قارىماي دائىرىسىدە ئېلىپ بېرىپ، مىڭلىغان ۋەتەنپەرۋەرلىرىمىزنى قاماققا ئالغان ئىدى. ئىككىنچى ئازادلاشنى يۇقىرىقى بىرىنچى ئازادلاشلار نەتىجىسىدە ھەر-ھەر يەرلەردىن قېچىپ بېرىپ قەشقەرنىڭ ئاق تاغ (ئۇششۇل) دامىنىدىكى بارىن يېزىسىدا قۇرۇلغان «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام پارتىيىسى» شۇ يىل ئاپرېل بېشىدا قوراللىق كۈچ بىلەن باستۇرغاندىن كېيىن چەت سورچاھاچىلىرىمىزنى ئازادلاشنى باھانە بىلەن 7-ئاينىڭ 15-غىچە داۋام قىلدۇرۇپ 6900 كىشىنى قاماققا ئالدى. ھازىر ئېلىپ بېرىلىۋاتقان 3-ئازادلاشنى يۇقىرىقى ئىككى قېتىملىق ئازادلاشلاردىن كېيىن پۈتۈن شەرقىي تۈركىستان بويىچە كۈچەيتىلگەن ئازادلاشلارنى پۈتۈنلەي ئۇچۇقتۇرۇش قەستىدە: «مىللىي بۆلگۈنچىلەرنى قەتئىي ۋە ئۈزۈل-كېسىل ئازادلاش» دېگەن شۇئار ئاستىدا ناھايىتى جىددىي ھەم قەتئىي تۈردە ئېلىپ بارماقتا. دېمەك، بۇنىڭدىن مەلۇم بولىدۇكى، بۇ يىلقى بۇ ئىككى قېتىملىق مىللىي ئازادلاشلارنى ئۆتكەن يىلقى 19-ماي ۋەقەسىنى باھانە بىلەن قاماقلىغان 18 مىڭ كىشىگە قوشساق ھازىرغىچە ۋەتىنىمىزنىڭ تۈرمىگە تاشلانغىنى كۆرىمىز.

بۇ قېتىم باشلانغان 3-مىللىي ئازادلاش بويىچە بىلگەنلىرىمىزنى يەنە ئەسلەتمەكچىمىز. كېلىۋاتقان خەۋەرلەرگە قارىغاندا، شۇ يىلى 9-ئىيۇلدىكى كورلىدىكى ئازادلاشتىن كېيىن (بىز بۇرۇن بۇ ھەقتە خەۋەر قىلغان) 25-ئىيۇل خوتەندىمۇ چوڭ ئازادلاش بولۇپ پەشۋەقەت باشلىق ئۈچ كىشى ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغان، مۇھەممەت ئىمىن باشلىق 16 كىشى 15 يىللىقتىن تۈرمىگە كېسىلگەن. ئىيۇلنىڭ بېشىدىن 22-سىغىچە تۇرۇۋ مەھبۇس 900 كىشى، 22-ئىيۇل ئاقسۇدا 2220 كىشى قولغا ئېلىنغان. 26-ئىيۇل قارىمايدا بىر كۈندە 90 كىشى قولغا ئېلىنغان. كېيىن بۇلارنىڭ سانى 200 دىن ئېشىپ كەتتى. بۇ ئازادلاش شۇ يىل ئىيۇل ئاخىرىدىن ئاۋغۇستقىچە داۋاملىق بويىچە ئاللىقاچان ئەلشىدۇرۇش يۈرگۈزگەن بېجىڭنىڭ يەنە قولىدا ۋە كىملى - خىتاي كومپارتىيىسى سىياسىي بىيۇروسىنىڭ ئەزاسى ۋە مۇداپىئە مەسئۇلى چاۋ شى كەلگەندىن كېيىن ئېغىرلىشىپ كەتتى.

ئۈرۈمچىدىكى رادىئونىڭ 12-ئاۋغۇستتىكى بېرىلگەن خەۋەرگە قارىغاندا، چاۋ شى كەلگەندىن بۇيان خوتەن، ئاقسۇ، كۇچار دىيارىدا «مىللىي بۆلگۈنچى ئۈنسۇرلارغا قاتتىق زەربە بېرىلگەن». 16-ئاۋغۇست خوتەندە كۆپ كىشىلىك پارتىيە يىغىنى بولۇپ، بىر يەردە چاۋ شىنىڭ تەسىرى كۈچەيتىلگەن. چاۋ شى بېجىڭگە يېنىپ بارغاندىن كېيىن ژېن مىن رىباۋ گېزىتىدە ئېلان قىلىنغان ماقالىدا چاۋ شىنىڭ شىنجاڭدا سەپەرداكى قاتتىق قوللۇق مەيدانى تولۇق تەردە قوللاپ قۇۋۋەتلەنگەنىدى. ھازىر ۋەتىنىمىزدە بېجىڭنىڭ بۇ يېڭى مىللىي باستۇرۇش دىكتاتورىسى ئېغىر كۈچەيتىلمەكتە.

بىز بۇ بىرىنچى مەسىلە ئۈستىدە ھەربىر شەرقىي تۈركىستانلىق ۋەتەنداشلىرىمىزدىن شۇنى سورايمىز. خىتايدىكى بىز كۆرۈۋاتقان بۇ 100 يىللىقتا جاھالەتلىرىمىزدەك، خىتاي مۇستەملىكىچىلىرى ئۆزىنىڭ شەرقىي تۈركىستاندىكى زۇلۇم دىكتاتورىسىنى ئەسلا بوشاتمايدۇ، بەلكى ئۇنى قەتئىي چوڭايتىدۇ. شۇڭا ئۇچۇن خىتايغا قارشى مەنقۇسى ھەم قەتئىي روھىمىزنى جارى قىلىپ، خىتاينىڭ ھەرقانداق باستۇرۇشلىرىدىن ھەرگىز قورقماسلىقىمىز كېرەك. چۈنكى قورقاقلىق مەينەت ئۆلۈمدۇر. قورقماسلىق ئادەمنىڭ روھى، ئېسپارتانىڭ قۇۋۋىتى، ئازادلىقنىڭ ئىرادىسىدۇر. ئەگەر بىز ئۇلۇغ مۇشۇ تولۇق ئۆچ روھقا ئىگە بولساق ئەمدى خىتاي ۋەھشىلىرىنى ئانا ۋەتىنىمىزدىن ئەبەدىي قوغلاپ چىقىرىدىغان باشقا شەرتلەرگە چوقۇم ئىگە بولىمىز. ھەر بىر شەرقىي تۈركىستانلىق بىزنىڭ بۇ ئىرادىمىزگە قەتئىي سادىق بولۇشلىرى لازىم.

2. يېقىندا بىزنىڭ قولىمىزغا ۋەتەندىكى بىر گۇرۇھ دوختۇرلار يازغان ئىختىيارىي ھەشەتلىك مەلۇمات كېلىپ تەگدى. ئۇنىڭدا شۇ سۆزلەر يېزىلغان: «ئاتا-ئانىمىز خىتاي دوختۇرلىرى تۇغۇتنى چەكلەش سىياسىتى بويىچە كۆپ نەرسە قىلىپ كەلگەن قاباھەتلىك بىر چارىسىنى شۇ يىل 7-ئىيۇل ئەمەلگە ئاشۇردى. ئۇ چارە ياش ئەۋلادلارنى بالا قىلىدىغان تامامەن ئەسىر ئىلە ئۆرۈدىغان ۋە مەرلىك جوۋا بولۇپ، ئۇ دورا بالىلار ياخشى كورىدىغان ئاپەت بىلەن بىچىنىيە لەرگە سېلىنىپ كەلگەن تۈرگە تارقىتىلىشقا باشلىغان، ياشلار ئۈچۈن ئاماكىغا سېلىنغان. بۇ قاباھەتچى پۈتۈن خەلقىمىزنى خەۋەردار قىلىشىڭلارنى سورايمىز. ۋەتىنىمىزنىڭ كەلگۈسى مەسئۇم پەرزەنتلىرىمىزنى، ياشلىرىمىزنى بۇ مەشگۇلاتتىن ئېھتىياتلاپ قالايلى...» بىز مانا بۇ تۈرلۈك مەخپىيانە نۇقۇ قاباھەتلەرنى بۇ قېتىم ۋەتەنپەرۋەر دوختۇرلىرىمىزنىڭ مۇراجىئەتنامىسى ئاساسىدا ئاشكارىلاش قىلماقتىمىز. بىز ھەربىر شەرقىي تۈركىستانلىق ۋەتەنداشلىرىمىزدىن شۇنى سورايمىز. بۇ تولىمۇ مۇھىم خەۋەر - تىبابەت جەھەتتىن قەستەن ئىنغۇزغا يەتكۈزۈپ خىتاي ۋەھشىلىرىنىڭ جىنايىتىنى پۈتۈن دۇنياغا باشقىلارغا خىتاينىڭ ھەرقانداق كۆلپەت، بىچىنىيە، ئاماكىلىرىنى قەتئىي ياقتۇرماي قىلىشىمىز لازىم.

3. خىتاي مۇستەملىكىچىلىرى يۇقىرىقى مىللىي ئازادلاش بىلەن داۋامىدا قانلىق مۇسۇلمانلارنىڭ ئىسلام دىنىغا چەكلەش ئۈچۈن شۇ يىل 15-ئاۋغۇستتىن باشلاپ ۋەتىنىمىزدىكى 19 مىڭ مەسچىت ۋە 200 دىن ئوشۇق چوڭ بازارلاردا ئىشلەرنى باشقۇرۇش گۇرۇپپىلىرىنى قۇرۇشقان. مەلۇمكى، بۇ مۇستەملىكىچىلەر 1985-يىلى ياشلارنى مەسچىتلەرگە كىرىشتىن چەكلىگەن. ئالاھىدە تە يەرلەردىن تىلخەت ئېلىپ، ئالىي مەكتەپلەردە خىيانەتچى بولۇپ قويۇپ، خەلقىمىزنىڭ ھوقۇقى ئىنتىزارىنى ئاياق ئاستى قىلغان ئىدى. ئۇنىڭ بىلەن بۇ قېتىمقى زىيانكەشلىكى ئاساسەن - ئىسكەنجىلىك بولدى. خىتاينىڭ بۇ قاباھەتچى دىللىرى بىزگە ئەينى كىشىلەرنىڭ ئۇنتۇلمىغانلىرىنى ئەسلىتىدۇ. بۇ چارىلارغا بوي سۇنۇش قوللۇقتۇر. بىز ھەربىر ۋەتەنداشلىرىمىزنى خىتاينىڭ بۇ يېڭى قوللۇق ئاساراتى ئىسكەنجىسىگە قەتئىي بوي سۇنماسلىقلىرىنى ئۈمىد قىلىمىز.

شەرقىي تۈركىستان ئۈچۈن ئەڭ يېقىن خوشنا، ئېتنىك جەھەتتە بىر تۈركىي قېرىنداش قازاقىستان، قىرغىزىستان، ئۆزبېكىستان، تۈركمەنىستان، تاجىكىستان جۇمھۇرىيەتلىرىنىڭ مىللىي رەھبەرلىرىگە.

ئالمۇتىدا ئىستىقامەت قىلىۋاتقان شەرقىي تۈركىستانلىق ئۇيغۇر يازغۇچىسى يۈسۈپبەك مۇخلىسىنىڭ ئوچۇق خېتى.

ھۆرمەتلىك ن. نازاربايېۋ، ي. كارىموۋ، ئا. ماسالىيېۋ، ق. مەخكاموۋ، س. نىيازوۋ يولداشلار!

مەن سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى 50 مىليون تۈركىي قېرىنداشلىرىمىزنىڭ بۈگۈنكى مىللىي رەھبەرلىرى سىلەرنىڭ 21-22-ئىيۇن كۈنلىرى ئالمۇتىدا چىن قېرىنداشلىق ۋە يېگانە مىللىي ئىتتىپاقلىق روھىدا ئۆتكەن سۆھبەت-ئۇچرىشىشلىرىڭىزنى تېلېۋىزىيە ئارقىلىق كۆرۈپ ناھايىتى تەسىرلەندىم ھەم بۇ ئۇچرىشىشنىڭ ئۇلۇغ چوڭ سىياسىي ماھىيىتىنى چۈشەندىم. مەن ئىنتايىن ھېسسىياتلىق بىلەن، سىلەرنىڭ بۇ ئاجايىپ ۋاقتىدا بولغان ئۇچرىشىشلىرىڭىزنى يالغۇز ھەربىرلىرىڭىزنىڭ جۇمھۇرىيەتلىرى مەسىلىسى بويىچىلا ئەمەس، شۇ قاتاردا سىلەرگە تامام خوشنا مېنىڭ ۋەتىنىم شەرقىي تۈركىستاندىكى 20 مىليوندىن ئوشۇق ئۇيغۇر، قازاق، ئۆزبېك، تاتار ۋە باشقا شەرقىي تۈركلەرنىڭ ھەم مىللىي روھىي ئۈچۈنمۇ شۇ دەرىجىدە ئەھمىيەتلىكتۇر. مېنىڭ بۇ دېگىنىمگە خىتاي تەرەپنىڭ قانداق ئىنكاس بىلدۈرىشىدىن قەتئىي نەزەر، شەرقىي تۈركىستان خەلقى ئەزەلدىن ئىلگىرى كۆزى بىلەن كۆزدىتىپ، ئۈمىتلىنىپ كەلگەن سىزلەرنىڭ تۈركلەرنىڭ ھازىرقى چوڭ مۇۋەپپەقىيەتلىرىگە ھەرقاچان مەن دېگەندەك كۆزى بىلەن قارايدۇ. چۈنكى يۈرەكلىك ئۇرۇقلىرىنى كۆرۈپ يېتىشىدۇ. قەشقەر ئۇرۇقلىرى ئەنجان، قوقان ئۇرۇقلىرىنى كۆرۈپ كۆپ پىشقان. ئىلى، ئالمۇتا ئالمىلىرىنى بىر-بىرىنى سۆيۈپ كۆكەرتىدۇ. بۇ جۇغراپىيەۋىي تارىخىي ئېتنىك بىرلىكلەرنى ھەرقانداق ياۋا تەخسىر ئۆزگەرتەلمەيدۇ، پەقەت بۇ جىپسىلىقنى ئۆزىمىز ئىتتىپاق بولساق.

مەن باشقا چوڭ بىر مەسىلىنى تەسكە ئېلىپ ئۆتەي، ھازىر ئوتتۇرا ئاسىيا، قازاقىستان، شەرقىي تۈركىستاندىكى تۈركىي خەلقلەرنىڭ بىرلىكى - بۇ ئامما مەن پىكىرچە ئەينە لەمەلىچىلىك ھەم دوستلۇقنىڭ ئاساسى بولۇپ، ئۈچ قاچان بىر بۈتۈن تۈركىي دۆلەتلىكنى كۆزدە تۇتمايدۇ. ئەپسۇسكى، بىزنىڭ ئىچىمىزدە بۇنداق كونىچە تۈركچىلىك خاھىشلىرى ھازىرمۇ مەۋجۇت. يېقىندا ئالمۇتىدا ئۆزىنى ئېلان قىلغان «ئالاش مىللىي ئازاتلىق پارتىيىسى» ئۆزىنىڭ بىرىنچى ئاۋازىدا: «قازاقىستان بىلەن شەرقىي تۈركىستاننى بىرلەشتۈرۈپ، بىر ئىسلام دۆلىتى قۇرىمىز» - دەپ جار سالدى. بۇنى چوڭ يېڭىلىق سانىغان بەزى غەرب تەشۋىقاتلىرى مەسىلىنى ئىنچىكە چۈشىنىپ، شەرقىي تۈركىستان بىلەن ئوتتۇرا ئاسىيا تۈركىي بىرلىكى ھەققىدە قايتا-قايتا خەۋەرلەر بېسىپ، ياكى رادىئولاردا ئارقا-ئارقىدىن ۋە تارقىتىۋاتىدۇ. مۇشۇنداق بولۇشى مۇمكىنمۇ؟ بۇنىڭدىن مەن شۇ دەرىجىدە ئەنسىرەيمەنكى، دەل مۇشۇ گەپ-سۆزلەرنى باھانە قىلىپ شەرقىي تۈركىستان خەلقىنى قورال كۈچى بىلەن باستۇرۇپ كېلىۋاتقان خىتاي دىكتاتورلىرى مېنىڭ ۋەتىنىمدە يەنە بىر قېتىم تازىلاش ئۆزگۈزەلەيدۇ، ھازىر خىتاينىڭ قولىدا يۈزلىگەن يادرو-كىستلار بىلەن يانسىلا مىسسېرلىنىڭ دېلوسى ياتىدۇ. ئەينى زاماندا بولغانغا موسكۋا ئىككى مەسىلىدە قارىماسلىقى مۇمكىن. بۇ ئاجايىپ يالغۇز مۇئەللىپلەرى مانا بۇنى چۈشەنمەيۋاتىدۇ.

مەن بۈگۈن ئۇدۇلى كەلگەندە ھەربىرلىرىڭىزگە ھەم مۇناسىۋەتلىك ۋەتىنىم شەرقىي تۈركىستان دۇچ كېلىۋاتقان چوڭ بىر مەسىلە ئۈستىدە ئېيتىپ كەتمەكچىمەن. ئۇ بولسا ھەممىمىز ئۈچۈن ئىشىنىمىزچە «ئۇلۇغ» يەسانلىپ كەلگەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۆزى ۋەدە قىلغان خەلقئارالىق مەجبۇرىيەتلىرىگە، يېقىن خوشنىدارچىلىققا ۋە ناھايىتى دۇنياۋىي ئىنسانپەرۋەرلىككە ئەسلى سىغمايدىغان، پەقەت خىتاينى دەپ شەرقىي تۈركىستاننى قۇربان قىلىۋاتقان مەسىلە بولۇپ، بۇ بۈگۈن ھەرقاچانقىسىدىن ئېنىق كۆرۈنۈپ كەتتى. سوۋېت دائىرىلىرى ھازىر 20 مىليوندىن ئوشۇق شەرقىي تۈركلەرنىڭ خىتايلىشىپ كېتىشكە ئۇچرىغىنىنى ئوچۇق يول قويۇۋاتىدۇ. بۇنىڭغا ئېيتىلغان دەلىللەر كۆپ بولسىمۇ، مەن ئىككىلا مەسىلىنى كۆرسىتىپ ئۆتىمەن. ئۇنىڭ بىرىنچىسى، 1950-يىللىرى موسكۋادا دىكتاتور ستالىن بىلەن ماۋ ئارىسىدا بولغان كېلىشىملەردە شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسى خىتاي مەنپەئەتى ئۈچۈن قۇربان قىلىنىپ، ھەتتا ئۇنىڭ بەش يىل ياشىغان مىللىي مۇستەقىل دۆلىتى - شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابىي جۇمھۇرىيىتى ھېچ قانداق شەرتسىز خىتايغا قوشۇۋېتىلگەن ئىدى. شەرقىي تۈركىستاننىڭ ھازىرقى ۋەتەنپەرۋەر كۈچلىرى بۇ مۇناپىقلىق توختامنى بىكار قىلىپ، شەرقىي تۈركىستاننىڭ مىللىي ھوقۇقىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ھەققىدە 1960-يىلنى بېرى موسكۋا، بېيجىڭ، تاشكەنت، ئالمۇتىلارغا قايتا-قايتا مۇراجىئەتلەردە بولۇپ كەلسىمۇ، بۇنىڭغا قولاق سالىدىغان بىرمۇ «ئەينە لەمەلىچى» چىقمىدى. بۇنىڭ نەتىجىسى 1950-يىللىرى 100 مىڭ ئارمىيىسى قوشقاندا 370 مىڭغا يەتمەيدىغان خىتاي ئاھالىنىڭ سانى ھازىر 7 مىليوندىن ئېشىپ كەتتى. ھازىر بېيجىڭ بۇ سانىنى شۇ ئەسىر ئاخىرىغىچە 100 مىليونغا يەتكۈزۈپ، شەرقىي تۈركىستاننى پۈتۈنلەي خىتايلاشتۇرۇش ئۈچۈن ھەممە كۈچىنى سەرپ قىلىۋاتىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن شەرقىي تۈركىستاندا ئەڭ قاتتىق ھەربىي دىكتاتورا يۈرگۈزۈپ، سىياسىي جەھەتتە مىللىي ئازابلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇپ، ئىقتىسادىي جەھەتتە ئامغۇر بۇلاڭچىلىقنى يولغا قويۇۋاتىدۇ. ھازىر خىتاي ھەربىيلىرىنىڭ شەرقىي تۈركىستاندىكى تۈرمە-لاگېرلىرى 81 بولۇپ، ئۇلاردا 100 مىڭدىن ئوشۇق مىللىي ياشلار ئازاب تارتماقتا. خىتاي شەرقىي تۈركىستانغا خىتاي كۆچۈرۈشنى شۇ دەرىجىدە كۈچەيتتىكى، ئۆتكەن بىر يىل ئىچىدە 650 مىڭ خىتاي چىقىرىلدى. موسكۋا خىتاينىڭ مانا بۇ قاباھەت مىللىي زۇلۇم - زوراۋانلىقلىرىنى ئوتتۇرا قولدىن بىلىپ تۇرسىمۇ كۆزىنى يۇمۇپ تۇرۇپ ئۇنىڭغا يول بېرىۋاتىدۇ، مېنىڭ ھەربىرلىرىڭىزدىن سورايدىغان بىرىنچى ئىلتىماسىم - مانا مۇشۇ قاباھەت موسكۋا توختامىنىڭ بۈتۈن يوشۇرۇن سىرىنى ئېچىپ، ئۇنىڭ شۇ كۈنگىچە داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان بېسىمى شەرقىي تۈركىستان ئۈستىدىن ئەمەلدىن ئېلىپ تاشلىنىشىغا ھەققىي ياردەم قىلىشىڭىزلارنى ئىلتىماس قىلىمەن.

مېنىڭ ئىككىنچى ئىلتىماسىم - ھازىر سوۋېت ئىتتىپاقىدا بىر مىليونغا يېقىن شەرقىي تۈركىستانلىقلار ياشاۋاتىدۇ. بۇلار ئىقتىسادىي تۇرمۇش، ئىجتىمائىي ئۆگىنىش - تۇرمۇش، مەدەنىيەت جەھەتتە سوۋېت خەلقى قانداق ئىمتىيازلارغا ئىگە بولسا شۇنداق ئىمتىيازلارغا ئىگە. لېكىن ئەلۋەتتىكى، بۇ ئىمتىيازلار بەزىلەرگە تاقاندەك بۇ خەلقنىڭ بەختى ئەمەس، بۇ خەلق بولماقۇ ھازىر: «مىسىرنىڭ پادىشالىقىدىن كەنئاننىڭ گادايلىقى ئوشۇق!» - دېگەن سۆزنى ياخشى چۈشىنىدۇ. ئەپسۇسكى، بۇ خەلق ھازىر ئۆزىنىڭ ئانا ۋەتىنى ئۈچۈن ھېچ نەرسە بېرەلمەيۋاتىدۇ، ھەتتا ئۆز ۋەتىنىنىڭ ئانا تىلىنى ئاتا نىشانى قوغدىيالمىدى. سەۋەب، سوۋېتتا ئۇلارنى خىتاي سوۋېت دوستلۇقى ئۈچۈن بۇ خەلقنىڭ مىللىي نومۇسىنى پايخان قىلىۋاتىدۇ. بۇ جەھەتتە لەرنىڭ كۆپ ھەربىرلىرىڭىزنىڭ ئالا قىلار. مەن بۇ يەردە شۇنى ھەم ئالاھىدە تەكىتلەيمەنكى، بىزنىڭ بۇ قېرىنداشلىقىمىز سىلەرگە تۇغرى يەتمەيۋاتىدۇ.

مەن ھەربىرلىرىڭىزدىن بىزنىڭ مانا بۇ نازۇك مىللىي ئىشلىرىمىزغا، قېرىنداشلىقىمىزغا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈپ، سوۋېت ئۇيغۇرلىرىنىڭ ئانا ۋەتەن شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئېغىر دەردىگە دەرمان بولۇشى ئۈچۈن ھەققىي يېڭىچە ئەينە لەمەلىچىلىك مەرھەمەتلىرىڭىزنىڭ خەلقئارا دەرىجىدە ياردەم كۆرسىتىشلىرىڭىزنى چىن قەلبىمدىن سورايمەن.

شەرقىي تۈركىستان
ئاۋازى

1990 - يىل
7 - سان
(№101)

گەزىتە 1979 - يىل
ئاپرېلدىن ئېتىبارەن
چىقماقتا

شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابىي مىللىي بىرلىك
تەشكىلاتىنىڭ نەشر ئەپكارى

شەرقىي تۈركىستان بىزنىڭ مۇقەددەس زېمىنىمىز. بىيوك پەخرىمىز ۋە مەڭگۈلۈك مەسكىنىمىز. بىز ئۇنى قەدىرلەيلى. بىردەم ئۇنتۇمايلى، دىلىمىزدىن چىقارمايلى. ئۇنىڭ ئەركىن-ئازات ھەم تولۇق مۇستەقىللىقى يولىدا خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىگە قارشى ئاداققىچە چېلىشايلى!

ھازىرقى دۇنيادىكى كۆپ پارتىيىلىك دۆلەت تۈزۈمى، كەلگۈسى شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئۈچ پارتىيىسى، شۇنىڭدەك بىر ئومۇمىي بىرلىك سەپنىڭ زۆرۈرىيىتى.

ھەممىگە روشەنكى، ھازىر يەر شارىمىزدا 160 مۇستەقىل مىللىي دۆلەتلەر ياشاۋاتىدۇ. بۇ دۆلەتلەرنى ئىدارە قىلىش ئۈچۈن بىر-بىرىدىن پەرقلىق يۈزلىگەن پارتىيىلەر ئۇيۇلغان ئىجابىي مەقسەتلەردە، ئۇسۇل ئىدارە كەلگۈدەك ھەرىكەت قىلىۋاتىدۇ. دۇنيا دۇنيا بولۇپ بۈگۈنكىدەك بۇنداق كەڭ تارقالغان دېموكراتىيە جارى بولغان ئەمەس. بۇ پەقەت ئىنسان ئۈچۈن بولماقتا. شۇڭا دۇنيا بويىچە ئېغىر مىللىي مۇستەقىللىقنى قولغا ئالالمىغان مىللەتلەر ئۆز كۈرەشلىرىنى مۇشۇ ئامىلغا يۈزلەندۈرۈپ، ھۆكۈمىتى ئۇسۇلىدا ئېلىپ بارماقتا. بىر پارتىيىلىك ئۆكتەم كونا دىكتاتورلۇق تۈزۈم جاھان بويىچە بارغانسېرى كەلمەسكە قاراپ كەتمەكتە.

زامانىمىزنىڭ بۈگۈنكى دۇنيادىكى دۆلەت تۈزۈلۈشى ماناشۇنداق. بۇ ئىنسانىيەت قولغا ئاسان كەلگىنى يوق. بۇ ئاجايىپ دۇنيادىكى دېموكراتىيە - يەر يۈزىدە دېموكراتىيە ئۈچۈن ئۇرۇقى چېچىلغانلىقىنى بىر يان 50 مىليوندىن ئوشۇق گۇناسىز خەلقنىڭ قىنىغا زامىن بولغان گىتلېرچى فاشىستلارنىڭ بالايى-ئاپەتلىرىنى، 100 مىليونلىغان ئاق ھەم پاك ئادەملەرنى مەينەت نەپسىگە قۇربان قىلغان ۋەھشىي ھايۋان ئىتىم-ئۇنۇملاردىن زەخىملىنىپ قالغان جالاپ ستالىننى، ماۋزېدۇڭ-چاڭ كەيشىلەرنىڭ قىزىل كوممۇنىستلىق ئۆزبېشىمچىلىق دىكتاتورىسىدىن كېيىن قولغا كەلدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ بۈگۈن پۈتۈن ئىنسانىيەت قان بىلەن كۆز يېشى بەدىلىگە قولغا كەلگەن بۇ دېموكراتىيەنى جان-دىل بىلەن ئەتىۋارلاپ ھىمايە قىلماقتا.

بۇ دېموكراتىيە تۈزۈمىنىڭ ئەۋزەللىكى شۇكى، بۇ دۆلەتنى شۇ كۈنگىچە ئىدارە قىلىپ كەلگەن بىر پارتىيىنىڭ ھۆكۈمرانلىق ئاساسىنى تولۇق قۇرۇپ ئىككى-ئۈچ (ھەتتا 5-10) پارتىيىلەرنىڭ ھەمكارلىشىپ باشقۇرۇشى ئىبارەت. بۇنداق كەلگەندە ھەم ئەدەبىي دائىملىق دۆلەت باشقۇرۇشنىڭ ئۈچ ئەھمىيىتى بار. بىرىنچىدىن، دۆلەتنى بىر پارتىيە خوجا بولۇۋالغان بىر يا بىر كىشىگە بېقىنغان بىر نەچچە شەخس ئەمەس، كۆپ پارتىيىدە كېلىشىم قىلىنغان كۆپ كىشى ماسلىشىپ باشقۇرىدۇ. ئىككىنچىدىن، بۇنداق كەلگەندە ئاشۇ باشقۇرۇشتا ئىنسانىيەت ئامانى ئازاد بولۇپ ئىجادكارلىق باياشات بولىدۇ. كادىرلار سالاھىيىتى ئۆسىدۇ، مۇستەقىللىق پىكرى ئۆسىدۇ. ئۈچىنچىدىن، ھەر بىر پارتىيىنى خەلق سايلايدۇ. باشقىلارغا قارىغاندا بىز ناھايىتى ياخشى بىلىمىزكى، بىر پارتىيىلىك تۈزۈم بىر دېگەنلىرىمىزنىڭ ھېچ بىرسى ئەمەلگە ئاشقان ئەمەس ھەم ئاشمايدۇ.

شەرقىي تۈركىستان خەلقى كۆپتىن بويان ئەرچە بىر مىللىي مۇستەقىللىقى بولمىسىمۇ خىتاينىڭ ئاق تېررورىستىك تۈزۈمىدىن مۇشۇ نىڭغا يېقىن بىر دېموكراتىيىلىك باشقۇرۇشنى ئۈمىد قىلىپ ئۈمىد ئىچىدە ئۈمىدسىزلىنىپ كەلمەي. بىراق بۈگۈنكىدەك دېموكراتىيىلىك بىزگە ئېرىشىش بوياقتا تۇرسۇن - ئۆزى خەلقنىڭ ئۇنى ئاڭلاپ قىلالمىدى. خىتاي ھازىرقى دۇنيادىكى بىردىن-بىر ئۇچۇم دىكتاتورلۇق دۆلەت بولۇپ قالماقتا.

بۇ ھالدا بۈگۈندىن كېيىن شەرقىي تۈركىستاندا قانداق بولىدۇ؟ بۇنى ئەنە بىز خىتايدىن ئەپسۇس سورىمايمىز. بىز ۋەتىنىمىزنىڭ بۈگۈنى بىلەن ئەتىسى ۋەزىيىتىگە ناھايىتى توغرا باھا بېرىپ كېلىۋاتىمىز. ئىستىقلالىمىزنىڭ 100-يىللىقىنى ئۈچۈن قىلىنغان ئۇچۇق ھەم قەتئىي مەيدانىمىز بۇ ھەقتە مىزنىڭ دەلىلى. بىزنىڭچە كەلگۈسى شەرقىي تۈركىستاندا مۇقەررەر ھالدا كۆپ پارتىيىلىك تۈزۈم ۋۇجۇتقا كېلىدۇ. ئۆتمۈشتە ئۈچ مىللىي پارتىيە تەشكىل قىلىندى. ئەسلىدىن بىرىنچىدىن، ئۆزىنى شۇ يىللار ئايرىلىپ شەرەپ بىلەن ئىسمى قىلىپ خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىگە قارشى مەرتلىك بىلەن جاھاد قىلغان «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام پارتىيىسى» شەرقىي تۈركىستاننىڭ مەڭگۈلۈك بىر پارتىيىسى بولۇپ قېلىشى كېرەك. چۈنكى تولۇق ئىسلام دىنى شەرقىي تۈركىستاننىڭ مەڭگۈلۈك مۇقەددەس دىنىدۇر. ئىككىنچىدىن، شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ ئاساسى - يەنى 1 مىليون 900 مىڭ ئائىلە دېھقان (9 مىليون 500 مىڭ جان) ۋە 360 مىڭ ئائىلە چارۋىچى (1 مىليون 440 مىڭ جان) بولۇپ، مەدەنىيەت ھۈنەرۋەن ئەھلى 200 مىڭدىن ئوشۇق ئائىلىنى (1 مىليون جان) تەشكىل قىلىدۇ. مانا بۇ ئۈچ كەسىپنىڭ ئىجتىمائىي مەنپەئەت ۋە كەسىپ ھوقۇقلىرى بىلەن بولغان تەرەققىياتى ئۈچۈن بىر ئىتتىپاق پارتىيىسى بولۇشى شەرت. ئۇ «شەرقىي تۈركىستان سوتسىيال ئىتتىپاق پارتىيىسى» بولۇشى شەرت. ئۈچىنچىدىن، بىيوك مىللىي ھەم زامان تالاپ ھېسسىسىغا بىرلەشتۈرۈلگەن دۆلەت پارتىيىسى بولۇشى لازىمكى، ئۇ ۋەتىنىمىزنىڭ جاپاكەش، دەردمەن مىللىي كادىرلىرى بىلەن مىللىي زىيالىيلىرىنىڭ ھەمكارلىقى قۇرۇلغۇسى «شەرقىي تۈركىستان ئىستىقلال پارتىيىسى» بولۇشى لازىم. ھازىر ۋەتىنىمىزنىڭ ئىچى-تېشىدا مۇشۇ ئۈچ پارتىيىنىڭ ئاساسى ماۋجۇت. دېمەك، بىزنىڭ كەلگۈسىمىز شۇنداق روشەنكى، ئەمەلىيەتتە شەرقىي تۈركىستاندا بۈگۈن خەلقىمىزنى قانخور خىتاي كومپارتىيىسى ھەر كېزىدە ماۋجۇت بولمايدۇ ۋە ئۇ ئەبەدىي بولماسلىقى كېرەك.

بۇ تولۇق مەنزىلى مەنزىلدە خىيال ئەمەس، رېئال. ئۈچ قەدەم بولىدۇ. شۇڭغىچە بىز مۇشۇ ئۈچ پارتىيىنىڭ غايىسىنى بىرلەشتۈرۈپ ھازىرقى بۈتۈن سىياسىي تەشكىلاتلارنىڭ بىرلىشىپ، بىر قۇدرەتلىك زىچ ئىتتىپاق «شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابىي مىللىي بىرلىك سەپى»نىڭ تۇغىنى ئېگىز كۆتۈرۈشىمىز ۋاجىپ.

ئۇلۇغ ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاندا ئۇشۇ كۈن ئۇشۇ سائەتلەردە نېمە بولۇۋاتىدۇ ؟

مۇھىم خەۋەرلەر

تارىمنى خىتايلار ئىشتۇرۇشنى پەۋقۇلئاددە كۈچەيتىۋاتىدۇ.

تارىم نېفتىنى ئېچىش ئۈچۈن ئۇشۇ يىل 11-مارتتا 200 مىڭدىن ئوشۇق خىتاي ھەربىي ئىشچىلىرىنىڭ بىرلا ۋاختتا ھۇجۇم باشلىغانلىقىنى بۇرۇن ئالاھىدە خەۋەر قىلغان ئىدۇق. بۇ جۈملە خىتاي قوشۇنىغا ئۇشۇ يىل 15-ئىيون كۈنى يەنە بىر تۈركۈم خىتاي ھەربىي ئىشچىلىرى كېلىپ قوشۇلۇپ، بىر يەنە 400 دىن ئوشۇق قۇدۇق كولاشقا كىرىشتى. ئۈرۈمچى بۇ خىتايلارنى يەقەت گۆش بىلەن تەمىنلەش ئۈچۈن باينغولىن موڭغۇل ئوبلاستىغا 500 مىڭ قوي بوداشقا بۇيرۇق چۈشۈردى. ئۇشۇ يىل ئىيۇننىڭ ئوتتۇرىسىدىن باشلاپ تارىم بىلەن ئىچكى خىتاينى باغلاستۇرىدىغان ناھايىتى چوڭ ھەم زامانىۋى تاش يول ياسىلىشقا باشلىدى. بۇ يول 1992-يىلى ئىشقا كىرىشتۈرۈلمەكچى. تارىم بويلاپ كېلىۋاتقان تۆمۈر يول تېخىمۇ سۈرئەت بىلەن ئىلگىرىلىمەكتە.

ئېنىق مەلۇماتلارغا قارىغاندا، تارىمدا 7 چوڭ نېفت ئوچىقى بولۇپ، ئۇلارنىڭ بىرى شەرقىي جەنۇبىي ئالتۇن تاغ نېفتى ئىدى. ئىچكى مەخپىي خەۋەرلەردىن بىزگە مەلۇم بولۇشىچە، بېيجىڭ مۇشۇ ئالتۇن تاغ نېفتىنى يېرى بىلەن قوشۇپ چىڭخەي ئۆلكىسىگە بېرىۋەتكەن. بۇ بېيجىڭنىڭ 1950-يىللاردىن تارتىپ بىر قىسىم يېرىنى باشقا ئۆلكىلەرگە بۆلۈپ بېرىۋەتكەندىن كېيىنكى چوڭ تۈرۈك مىللىي جىنايىتى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئەمەلىيەتتە ھازىر بېيجىڭ تۆرىدىكى كەلگەن يەردە شەرقىي تۈركىستاننىڭ 1 مىليون 710 مىڭ مۇرەببە كىلومېتىرلىق يەرىنىڭ 1 مىليون 600 مىڭ مۇرەببە دەپ ئېلان قىلىنىۋاتىدۇ.

تارىمنى خىتايلار ئىشتۇرۇشنىڭ ئىلگىرىكى بىر قىسمى بويىچە 1980-يىلدىن كېيىن كېلىشكە باشلىغان ئىشسىز پىچاقچى قورۇلۇش تارىمنىڭ دېھقانچىلىق بېلىقچىلىق ئورنى ئىدى. ئۈرۈمچىدىكى داشۇنىڭ ئۇشۇ يىلى 24-مايدىكى خەۋىرىگە قارىغاندا، بۇ تارىمدا ھازىرغىچە 1 مىليون 800 مىڭ مو يەردە تېرىقچىلىق قىلىپ 1989-يىلى 1 مىليارد يۈەندىن ئوشۇق كىرىم قىلغان. ئۇلارنىڭ ھەر بىر ئەزاسىنىڭ ئوتتۇرا كىرىمى 900 يۈەندىن ئېشىپ كەتكەن. ئەمما تارىمدىكى ئۇيغۇر دېھقانلىرىنىڭ كىشى بېشىغا تەقسىم قىلىنغان كىرىمى 260 يۈەن. بۇ ھەر بىر خىتاينىڭ كىرىمىدىن 3,5 ھەسسە كەم دېگەن سۆز.

بېيجىڭ رادىئوسىنىڭ ئۇشۇ يىل 30-مايدىكى خەۋىرىدە بىلدۈرۈلۈشىچە، مىللەتلەر ئەشلەپ تەرەپتىن تارىم نېفتىنى ئېچىش ئۈچۈن ئىلغار تېخنىكا ئۈسكۈنىلىرى ئېلىشقا دەپ 84 مىليون ئامېرىكا دوللىرى بېرىلگەنلىكى ئېيتىلغان ئىدى. كېلىۋاتقان پاكىتلارغا قارىغاندا بېيجىڭ بۇ پۇلنى باشقا ئىشقا سەرپ قىلىپ، تارىمغا 1988-يىلى شىمالىي شەرقىي تۈركىستاندا (ياتقا قىلىنغان) ئېچىلىپ كېيىن توختاپ قالغان نېفت قۇدۇقلىرىنىڭ ئۈسكۈنىلىرىنى يۆتكەپ كەلمەكتە ئىكەن.

ئۆتكەن يىل تارىم نېفتىنى ئېچىلىپ دەسلەپكى ئىشچىلار تەقسىم قىلىنغاندا بۇ يەرگە 40 پائىز مىللىي ئىشچى ئېلىشقا بەلگىلەنگەن ئىدى. ھازىر مەلۇم بولۇشىچە، خىتاي دائىرىلىرى قارامايدىكى مىللىي ئىشچىلارنىڭ بىر قىسمىنى تارىمغا يۆتكەپ ئۇلارنىڭ ئورنىنى خىتاي ئىشچىلىرى بىلەن تولدۇرغان، دېمەك، تارىمغا 10 پائىز خىزمەت يەتكەن مۇشۇ قارامايدىكى ئىشچىلارنى

باشقا ھېچ قانداق مىللىي ئىشچىلار ئېلىنمىغان. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن ھازىر خەلق ئىچىدە مۇنداق بىر ھەجۋىي سۆز تارقالغان: «خىتايلار ماشىنا ئىچىدە، كۆزى تارىم ئىچىدە، مىللىي يوتقان ئىچىدە».

خىتاي مۇستەملىكىچىلىرى تارىمنى خىتايلار ئىشتۇرۇش ئۈچۈن بۇ تەرەپتىكى خىتايغا قارشى مىللىي ۋەتەنپەرۋەرلەرنى تازىلاش ئىشىنى ئۆزىنىڭ تەشكىلىي چارىلىرى ئىچىدە مەسىلەن، ئۇشۇ يىل ئاپرېلدا قەشقەردىكى ئىسلام پارتىيىسىنىڭ جاھادىدىن كېيىن قەشقەر، خوتەن، ياركەند، ئاقسۇ كۇچار قاتارلىق جايلاردا مىڭلىغان ۋەتەنپەرۋەرلەرنى تۇتۇپ، ئۆلتۈرۈپ قامىغان ئىدى. نۆۋەتتە ئۇشۇ يىل 9-ئىيول كۈنى تارىم نېفتىسىنىڭ باش ئىشتابى جايلاشقان كورلا شەھىرىدىكى مىللەتلەر ئىچىدە چوڭ تازىلاش يۈرگۈزدى. 400 دىن ئوشۇق كىشىنى تەكشۈرۈپ، 120 كىشىگە ھەر خىل تۆھمەت تىلەپ ئاستىدا جازالار بەردى. «مەنىۋى تەخلەتلەرنى تازىلاش» دېگەن بەھانە بىلەن ھەركەتتە ئىچىدە 6500 دانە ھەر خىل كىتاپ-ژۇرناللارنى يىغىۋېلىپ كۆيدۈردى ياكى يىرتىپ تاشلىدى. ئۆتكەن 1989-يىلى دەل مۇشۇ بەدنام خەنزۇلار ئاستىدا خەلق قولىدىكى ھەر خىل كىتاپ-ژۇرنال، ئەھۋاللاردىن 400 مىڭدىن ئوشۇق مىللىي مەنىۋى مۇۋەجىھ تىلەر يىغىپ ئېلىنغان ئىدى.

تارىم ئويمانلىقى ھەققىدە قىسقىچە مەلۇمات.

تارىم ئويمانلىقى دېگىنىمىز - ئۇلۇغ ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئەڭ ئىچكى جەنۇبىدىكى قارا شەھەر، شاتار (تۈرپان)، ئاقسۇ، ئۈچكەن، تۈمەن، زەرەپشان (ياركەند)، قارىقاش، يۇرۇڭقاش قاتارلىق دەريالارنىڭ ۋادىلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان 560 مىڭ مۇرەببە كىلومېتىر يەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەڭ قەدىمىي ئانا ماكانىدۇر. ئۇلۇغ قاراخانىلەر دەۋرىدە بۇ ماكان «خاقانىيە ئۆلكىسى» دەپ ئاتالغان. قەشقەر، خوتەن، ياركەند، يېڭىسار، مارالبېشى، ئاقسۇ، كۇچار، شايار، تۇقسۇ شەھەرلىرى مۇشۇ ئۆلكىنىڭ ئەڭ ئاۋات شەھەرلىرىدۇر.

بۇ ئۆلكىنىڭ ئوتتۇرىسىغا ھەيۋەتلىك 371 مىڭ مۇرەببە كىلومېتىرلىق تەكلىماكان چۆلى جايلاشقان. بۇ چۆل بۇرۇندىن قورقۇنۇچلۇق چۆل ساناپ كەلگەن ئىدى. ھازىر بۇ چۆلنىڭ ئاستىدا 60 مىليارد توننا ياتقان نېفت بايلىقىنىڭ بارلىقى ئېنىقلاندى. بۇ شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ مەڭگۈلۈك يەر ئاستى مىللىي بايلىقىدۇر!

خىتايلار مىللىي كادىرلاردىن 215 مىڭ تىلخەت تەلەپ قىلغان.

رايونلۇق ھۆكۈمەتنىڭ مەلۇماتلىرىغا قارىغاندا، ھازىر ئاپتونوم رايوندا 215 مىڭ مىللىي كادىر بار. خىتايلار ئۇشۇ يىل قەشقەر بارىن ۋەقەسىدىن كېيىن بۇ كادىرلار ئىچىدە جىددىي سىياسىي ئۆگىنىش يۈرگۈزگەن ئىدى. يېقىندا بۇ كادىرلارغا 215 مىڭ ئانكېت تارقىتىپ، ئۇلاردىن: «مىللىي بۆلگۈنچىلەر ئىشلىرىغا قاتناشقانمۇ-يوق، ئۇلار ئۈچۈن ئاخبارات بەرگەنمۇ، سەن قانداق قارايسەن؟» دەپ يازما سوئال سورىغان. ھازىر بۇ سوئال ئارقىلىق مىللىي كادىرلار ئىچىدىكى پىكىر ئىختىلاپلىرى ناھايىتى كۈچەيمەكتە.

شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى

1990 ئىيۇن 100 سان

گەزىتە 1979-يىل ئاپرېلدىن ئېتىبارەن چىقماقتا

شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابىي مىللىي بىرلىك سېپىنىڭ نەشر ئەپكارى

شەرقىي تۈركىستان بىزنىڭ مۇقەددەس زېمىنىمىز. بىز پەخىرلىنىمىز ۋە مەڭگۈلۈك مەسئەۋازىمىز. بىز ئۇنى قەدىرلەيلى. بىر دەم قىلىپمۇ يادىمىزدىن چىقارمايلى. ئۇنىڭ ئەركىن-ئازات ھەم تولۇق مۇستەقىللىقى يولىدا خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىگە قارشى ئاداققىچە چېلىشايلى!

ھەربىر خەلقنىڭ ئۆز تەقدىرىنى ئۆزى بەلگىلەش سىياسىتىنىڭ بۈگۈنكى دۇنيادىكى ئەھمىيىتى، بۇنىڭغا خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ غايەت ئوناممەت تارمۇناسىۋىتى، مىللىتىمىزنىڭ مەنپەئەتى، پارلاق ئىستىقبال.

گېزىتىمىزنىڭ 100-سانى مۇناسىۋىتى بىلەن شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابىي مىللىي بىرلىك سېپىنىڭ يېڭى سىياسىي يونىلىشى.

ئۇلۇغ ۋە ئىنىمىز شەرقىي تۈركىستاننىڭ كەلگۈسى ئىستىقبالى ھەرقاچان پارلاق بولسىمۇ، ۋە لېكىن ئۇنىڭ بۈگۈنكى مىللىي تەقدىرى تارىختا مىسلى كۆرۈلمىگەن دەرىجىدە ئېغىر ۋە خەتەرلىك بىر باسقۇچنى بېشىدىن كۆچۈرمەكتە. بۇ خەتەرلىك مەنزىرىلەر خۇددى مۇدھىش يەر تەۋرەشتىن كېيىن خاراب بولغان گۈزەل شەھەرلەردىن قانتىق تەستە ئايەتلەر تويەيلى قۇرۇتۇشقا باشلىغان باغلارنى، تۈزۈمچىلەرنىڭ تېرىغىنى مۇنتەخەبەر ئەيلىپ تىكە ئۆرلىتىشقا ئاپىلىشىۋاتقان ۋاھەلەرنى ۋە دېھقانلارنى، قىيان سولىرى بېسىپ قومۇل ۋە قىرغىنچىلىقتىن قېچىپ يۈرگەنلەرنى ئۆز كۆزىمىز بىلەن كۆرۈپ تۇرۇۋاتقان سەھنىلەرنى كىشىلەرنىڭ كۆزىگە كۆرسەتمەكتە. قىسقىسى ئۆز ئارىمىزدا بىچارىلىقنى بىلمەيدىغان كەلگەن شادىمان شەرقىي تۈركىستان بۈگۈن ئەڭ ياخشى لىك مۇزەتەرلىك ھەسرەتلىك ئېچىنىشلىق ھالىتى سەۋەبىدىن قالدى.

بۇ تولىمۇ ئېغىر دەھشەتلىك ۋە دەھشەتلىك رىيال ۋە تېنىمىزگە خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ ئۆزلۈكسىز قايسى پېچىقىشى (يالغۇز ئۆتكەن 1989-يىلى ئىچىدىكى خىتاي يەرلىك يەر تەۋرەش قىتىمى تاشلانغان 650 مىڭ خىتاي بىزنىڭ يېرىمىزگە ئەۋەتىلىپ چىقىلدى)، ۋە تېنىمىزدىكى يوتۇن جولڭ سانا-ئەتلەرنى ھەم بىزنىڭ ئەڭ ياخشى نەرسىلىرىمىزنى خىتاي ھەربىلىرى قولىغا ئۆتكۈزۈلۈپ بىز مىللەتنىڭ تەجىبىسى مىللىي ئىتتىپاقلىق، مىللىي كەمسىتىش، يەر ئاستى بايلىقلىرىنى تۈگىتىش، تارىم تەپسىنى ئېچىش باھانىسى بىلەن يوسىغى زورلىغا ئايرىپ 10 مىليون خىتاينى يۆتكىشى پىلانىنىڭ چاقماق تېزلىكىدە ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇشى (شۇ يىلى 14-ئىيۇن ئۈرۈمچى بوزدۇنغا يېنە جولڭ سۈرۈلگەن خىتاي ھەربىي ئىشچىلىرى كەلتۈرۈلدى)، ئۆزلۈكسىز ياردەم بىناسىنى ئۆتكۈزۈلۈپ (شۇ يىلى 5-ئىيۇن كۈنى يەنە بىر قېتىم ياردەم سېنىقى ئۆتكۈزۈلدى) بولۇپمۇ داخە تەرلىك ئاتوم ئېلىكتر ستانسىيىسىنىڭ قۇرۇلۇشى، باغۋانلىق يوسۇن ئېكولوگىيە سايىلىقىغا خەتەر تۇغدۇرۇلۇۋاتقان جولڭ قەدەر زىيانلىق نىسبەتتە قۇرۇلۇشى، پۈتۈن شەرقىي تۈركىستان بويىچە مىللىي نارازىلىقلارنى قوراللىق كۈچ بىلەن باستۇرۇپ ئەسلىرىنىڭ (ئۆتكەن يىلى 90 مىڭ «جىنايەتچى» جازالىنىپ، 13 مىڭ ياش سىياسىي بېسىقتۇرۇش ئاستىدا تۈرمىگە تاشلاندى) داۋام قىلىۋېتىشى كەبى مىللىي زۇلۇم-ستەم ۋە ھاقارەتلەر شۇ يىلى ساناپ كۆرۈپ يەتكۈسىز.

بۇ خەتەرلىك دەھشەتلىك مەنزىرىلەرنى كۆرۈۋاتقان شەرقىي تۈركىستانلىقلار نېمە قىلىۋاتىدۇ؟ ئۇلار ساناپ خاتىرىلەپ تىنىمسىز يولغا كېلىشتۈرۈۋاتقان شەرقىي تۈركلەرنىڭ تەقدىرى زادى نېمە بولىدۇ؟

ھەربىر شەرقىي تۈركىستانلىق ئالدىدىكى بۈگۈنكى ئەڭ مەسئۇل سوئال مۇشۇ ھەم مۇشۇ سوئال بولۇشى كېرەك. «شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى» ئۆزىنىڭ 1979-يىل ئاپرېلدا چىققان 1-سانىدىكى باش ماقالىسى بىلەن مۇراجىئەتنامىدە مۇشۇ ئېغىر تەقدىرىمىزنى مەربىرۋە ئەنئەنىلىرىمىزنىڭ قەلبىگە خىتاب قىلىپ، دۈشمىنىمىز خىتاي فاشىستلىرىغا قارشى ۋەتىنىمىزنىڭ ئىچى-تېشىدا بىللە ئورتاق يۈرگۈزۈشنى ئېيتتۇرۇپغا چاقىرغان ئىدى. بىز بۈگۈن شۇنى مەمنۇنىيەت بىلەن ئېيتالايمىزكى، ئۆزىنى چىن شەرقىي تۈركىستانلىق دەپ ھېسابلىغان ئەرلەر نەدە بولسا، ئاتايىتى كۆپ ھەربىر ۋەتەنپەرۋەرلىرىمىز ۋە ئەنلىك يۇرتى ئازادلىقى ئۈچۈن مۇقەددەس ۋەتەن كۆرۈشكە چىقتى. بىزنىڭ بۇ ئۇلۇغ كۆرەشىمىز بۈگۈن جاھاندىكى بىلەن

داۋام قىلماقتا.

بۇ قېتىمقى بۇ ئۇلۇغ كۆرەشنىڭ ئىنسانى-ئەقىدىسى مۇناسىۋىتى جولڭ ئىدى. ئۇنىڭدا يەنە ئەجدادلىرىمىز ئىنقىلابىي قىلىپ ئۇنتۇلغۇسىز تەكەن پالەكەتلىك ئىشلىرىمىزنى قايتۇرۇپ سابىق مىللىي ۋە يېڭى پەخىرلىنىش تىكلىگەن، بىز ئەجدادىمىز قانلىق ئېچىپ تۆرۈپ يېڭى ئەجىر يارىتىش، ئىنقىلابىي ھەرگىز مۇناسىپ بولغان ۋە ھېچ قانداق قىيىنچىلىقنى قورقمايدىغان قورچاق ئەۋلادلىرى بىلەن ۋە ئەنمۇ بىرلىكتە ئاخىرقى ئىستىقلالىيەت ئۈچۈن قادال-سىغىچە قەيسەر تۇختىماي سىلىق...

بىزما ئا بۇ ئۇلۇغ يېڭىچە ئەقىدىلىك كۆرەشىمىزنى بۇ قېتىم دۈشمىنىمىز خىتاي ئەجدادلىرىنىڭ يەنە قانچىلىك دەھشەتلىك زۇلۇم-ستەملىك ۋە ھېسابسىز قەتلىئام يوللىرى بىلەن تۇيۇشسىنى قەتئىي نەزەر بىرىنچى قەدەمدە ئۆزىمىز ئارقىلىق ئاپىلىپ، ئانا يېرىگە چىن كىشانى ھۆررىيەت دۇنياسىغا قەدەم ئاشلىغان جاھان ئەللىرىنىڭ يولىغا بىز كۆچۈن بىر مۇقەددەس ئىسلام تومۇر ئاستىدىكى مۇسۇلمان ئەللىرىنىڭ غەمخورلۇقى ئاستىدا ئاخىرىغىچە داۋام قىلىمىز. بۇنىڭ ئۈچۈن شەرقىي تۈركىستان ئاۋازىنىڭ 100-سانى مۇناسىۋىتى بىلەن ۋەتەننىڭ ئىچى-تېشىدىكى يولىن ۋە تەنداشلىرىمىزنى تو ۋەتەندىكى ئۈچ جولڭ سىياسەتكە قەتئىي ئەمەل قىلىشلىرىنى تەۋسىيە قىلىمىز.

بۇ ئۈچ جولڭ سىياسەتنىڭ بىرىنچىسى - ھەربىر خەلقنىڭ ئۆز تەقدىرىنى ئۆزى بەلگىلەش پرىنسىپى بويىچە ئىزىلگەن مىللەتلەرنىڭ مىللىي ئازادلىق ۋە مىللىي مۇستەقىللىقلىرىغا بىرلىشىدىغان خەلقئارالىق ھوقۇقلىرى ھەمىشە بولۇپ بىزنىڭ بۇ مەسىلىنى تولۇق ۋە توغرى چۈشىنىشىمىز دۇر. «ھەربىر خەلقنىڭ ئۆز تەقدىرىنى ئۆزى بەلگىلەش» دېگەن نېمە؟ بۇ ئىككى ئالدى بىلەن ھەربىر خەلقنىڭ تولۇق مىللىي ئىمتىيازىغا شۇ خەلقنىڭ ئۆزىنىڭ ئىگە بولۇشى شەرت قىلىنىدۇ. مەسىلەن بىرىنچىدىن، بىر مۇستەملىكە يەنە مىللەت ۋە ئۇنىڭ ئۆز ئانا تىلى. ئىككىنچىدىن، شۇ مىللەت ئۆزى تۇغۇلۇپ ئۆسۈپ كۆكەرتىپ كەلگەن يەر-سۇ ھۆددۈدى. ئۈچىنچىدىن، شۇ ئۆزىنىڭ بىرىنچى ئاپىرىدە بولغان ئەتنىك ھەم مىللىي بايلىقلىرى. تۆتىنچىدىن، شۇ مىللەت ئۆزى ئارزۇ قىلىپ يېتىشكەن مىللىي مەدەنىيىتى، ئىشەنگەن دىنى، مانا مۇشۇ تۆرت شەرت قايسى خەلقتە بولسا ئۇ بۇ تۆرت شەرتنىڭ قانۇنىي ئىگىسى بولىدۇ. ئۇ ئۇنى ئىدارە قىلىش ئۈچۈن ئۆزىگە چۈشلۇق مۇستەقىل دۆلەت قۇرىدۇ. ئۇ دۆلەتنى ئۆزى خالىغان تۈزۈم ھەم سىياسەتلەر بىلەن ئۆزى قۇرال-لايدۇ. بۇنىڭغا باشقىلار ئارىلاشماسلىقى كېرەك. ئەگەر كىمدۇر بىر خەلقنىڭ بۇ نەق ھوقۇقلىرىغا ئارىلاشسا ئۇ يەقەت جاھانگىرلىك مەقسەت بىلەن ئارىلاشقان بولىدۇ. ئەگەر قايسى بىر خەلق ئۆزىنىڭ بۇ نەق پاك مىللىي ھوقۇق ئىمتىيازلىرىغا باشقىلارنىڭ ئارىلىشىشىغا قويسا، ئۇ ئەسلا مۇستەقىل مىللەت بولالمايدۇ. بىز شەرقىي تۈركىستان خەلقى بولمىغانلىقىمىز ئۈچۈن مۇشۇ دەل مۇشۇ ئاجىزلىقىمىز ئۈچۈن بولۇپ ئۆز ھوقۇقىمىزغا باشقىلارنىڭ ئارىلىشىشىغا ئۇچراپ پاك مىللىي ھوقۇقلىرىمىزنى باشقىلارغا تارتقۇزۇپ قويدۇق كەلدۇق خىتاينىڭ قېيىد-

ئۇنىڭ كۆرە شۇنى چىقتى. بىزنىڭ بۇ ئۇلۇغ كۆرەشىمىز بۈگۈن جاھاندىكى بىلەن

قىزىل مۇستەملىكىچىلىكىنى «بەينەلمىلەلچىلىك» دېسە، ئۇنىڭغا قارىدۇق. غۇلجىدىكى يول بىرىپ بەش يېشلىق سەبىي ئۇيغۇرلۇق بەش يېشلىق مىللىي مۇستەقىل شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابىي مىللىي جۇمھۇرىيىتىمىزنى ئەقەللىي بىر دۆلەت قويمايچىلىككە قولىمىز بىلەن ئۆزىمىز تۇتۇپ بەردۇق. كېيىن بۇ ئىنداق ئاسلىق خائىنلىقىغا چىدىمايدىغان شەھەردىكى ئىسيانىمىزغا قارشى چىققان ئەمەس ئىچىدىن قاسىمجاننىڭ ئاجايىپ بەرزەڭلىرىمىزنى ئىستالىنچى جاللاتلار ۋەھشىلەرچە ئۆلتۈرۈپ قويۇپ روھىنى ھالاك قىلدى؟! «دېسە ئۇنى بىلىپ تۇرۇپ يوشۇردۇق. ھەتتا مەخسۇس ئەسلىمە ماقالىلەر يېزىپ ئۇلارنىڭ خىيانەتلىرىنى قانۇنلاشتۇرۇپ بەردۇق. ئەمدى ھازىر بولسا خىتاي ۋەھشىلىرىنىڭ مىللىتىمىز بېشىغا ئېغىر كۈنلەرنى قانلىق دېكتاتۇرىسىدا مىللىي ئىنتىپا قىلىق؟! «دېسە ئۇلارنىڭ مۇكاپاتلىرىنى ئېلىپ مىللىتىمىزنى ئالداپ كېلىۋاتىمىز.

ئەلۋەتتە، ھازىر دۇنيا بويىچە ۋەزىيەت باشقىچە ئۆزگىرىپ، مىللەتلەر ئەركىنلىكى ئۈچۈن ئەڭ قاتتىق تومۇرنى ئىشقا سېلىپ بولۇپ، كەلگەن كوممۇنىستلىق دېكتاتورا تۈپ تەمۇرى بىلەن يىرادە بولۇپ، كەڭ ئاممىلىق ياكى سوتسىيالىستلىق دېموكراتىيەنىڭ يولى ئېچىلىپ، ئىلگىرىكى دۇنيا ئۆزگىرىشىنى بويان تومۇر تام تىنچىسى خانتۇدا يىراقلاپ بولۇپ كەلگەن شەرقىي ياۋروپا ئەللىرى بىلەن تۆت تومۇر قورغان-نىڭ ئۆزى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ مىللەتلىرىگە ئۆزئارا ئىلتىپاق قەدەم تاشلىسا، بىز بولسا ئىمزانىڭ كەلگۈسى دۆلەتنى ئاساسىي ئاستىدا مىللىي دېموكراتىيەنىڭ ئەرەققىي قىلىشىنى كۆرۈۋاتىمىز ۋە مىللىي دېموكراتىيەگە ئېرىشەلمىدۇق. بۇ ھەقىقىي يېڭىچە بەينەلمىلەلچىلىك سىياسەت ھازىر جاھان بويىچە بىزلەرنىڭ ئىشىنى ئىشىنىپ قىلىپ، ئەپۇچە ئىدىيەمىزنى چۈشۈنۈپ، بىزنىڭ بۇ كۈنكى قايغۇمىزغا ئورتاق قىلىشقا باشلىدى، ئۆتكەن يىلى باھاردا تۈركىيەدە ئاتاقلىق تۈركلەرنىڭ مىللىي ئەخبۇ تۇغرىسىدا، كۆزدە ئامېرىكىدا ئازچىلىقنى تەشكىل قىلغان مۇسۇلمان ئەللىرىنىڭ مەسىلىسى» توغرىسىدا مەخسۇس كونفېرېنسىيە ئېلىپ بولۇپ شەرقىي تۈركىستان ھەققىدە دوكلات ئوقۇلدى. شۇ يىلى 12-13-ماي كۈنلىرى ئامېرىكا تۈرك مەشھۇرلىرىنىڭ مۇھاكىمىسى، 28-29-ماي كۈنلىرى داۋامىدا يىغىن گېرمانىيىدە ئۆتكەن «خىتايدىكى ئېزىلىۋاتقان مىللەتلەرنىڭ تەغدىرى» ھەققىدىكى خەلقئارا يىغىندا شەرقىي تۈركىستان ھەققىدە ئىلمىي دوكلات ئوقۇلدى. شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسى بويىچە شۇ يىلى 6-ئاپرېل ۋە 24-ماي كۈنلىرى ئالمۇتىدا شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابىي مىللىي بىرلىك سېپىنىڭ تەغدىرىگە بېرىلگەن ئالىملار بىلەن ئاخبارات ئۇچۇرلىرى تولۇپ تۇرۇپتۇ. لېكىن ئەمما ئىنتېرناتسىيە بىلەن شۇ ئىنتىيە ھۆكۈمەتلىرىنىڭ ھازىر بەتەملىرى ئەسلىدە تۈركىيە قوللاپ-قۇۋۋەتلەۋاتىدۇ. ئەمدى تۈركىيەدىكى مۇستەقىل يېڭى ئىستانبۇلدا ياشلىق مۇسۇلمان ئەللىرىنىڭ بىزنىڭ مەسىلىمىزنى 1981-يىلدىن بويان ئېغىزچىل قوللاپ كېلىۋاتقانلىقىنى پۈتۈن دۇنيا ياخشى بىلىدۇ. بىز ئىشىنىمىزكى، بۇ دۇنيا ۋىجدانلىق مىللەتلەرنىڭ ھەققانىي دۇنياۋى قوللىشى ئارمىنىمىزنى كېيىن تېخىمۇ كۈچەيتىدۇ!

لېكىن بىز شەرقىي تۈركىستانلىقلار بۇ خەلقئارا ھەمكارلىقتىن ئۆزئارا يېتەرلىك يوللىرىنى يوقۇتۇپ تېرىشچانلىقىمىز بىلەن پەقەت ئۆزىمىز پايدىلىنىشىمىز كېرەك. ئۇنىڭ ئۈچۈن بىرىنچىدىن، بىز ۋەتەننىڭ ئىچىدە-تېشىدىكى خىتايغا قارشى ئازادلىق مىللىي سىياسىي تەشكىلاتلار بىرلىشىپ، خەلقئارا سالاھىيەت قازىنىپ، بىرلىشىپ مىللەتلەرئارا ئىشلار ئۈچۈن ئۆزئارا ئۆزىمىزنى ئۆزىمىز تەكشۈرۈشىمىز كېرەك. ئىككىنچىدىن، بىزنىڭ بۇ چىن ئىنسانىي ھەرىكىتىمىزگە غالىب بولۇپ تېچلىق قىلىپ، بىزنى قوللىمىزدىن تۇتۇپ ئەمەلگە ئاشۇرالايدىغان بىر دۆلەتنىڭ ئىشەنچىسىنى يەنە ئۆزىمىز تۇتۇشىمىز كېرەك. ئەگەر بىز ئۆزىمىز ھېچ ئىككى شەرتنى ئادا قىلالىساق ئۇچاغدا بۇ چوڭ خەلقئارالىق مۇۋەپپەقىيەتلىرىمىزنى تولۇق بەھرىمەن بولالمايمىز ۋە بولۇشىمىز كېرەك!

بۇ دۇنيادىكى چوڭ مىللىي ئەۋرىشلەر بىلەن مىللىي باراۋەرلىك ئىنسانىي ھوقۇقلىرى سىياسەتلىرىگە بېقىنىپ قانداق قارار قىلىدۇ؟ بىزنىڭ ئىلگىرىكى چوڭ سىياسىتىمىز مانا موشۇ كۈنگىچە خىتايغا خىتاينىڭ مۇناسىۋىتى، خىتاينىڭ مۇناسىۋىتىگە نىسبەتەن بىزنىڭ ئاخىرقى مۇناسىۋىتىمىزدۇر. بىز ئىگە بولمىغان ئىستىقلالدا خىتاي ھازىرقى دۇنيادىكى ئۆزگىرىشكە كېلىۋاتقان بىردىن-بىر قا-

رام. ئاۋام، ۋەھشىي-دېكتاتور، قىزىل كوممۇنىست دۆلەت بولۇپ، ئۇ بۇ تومۇرنى ۋەقە سىنى ھازىر مۇنداق ئاڭلاپ قىلىپ ئىلگىرى كېلىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ بۇ تە-بىئىي ئۆزگىرىشىنى ھەيۋە، چۈنكى خىتاي بەزىلەر تىنىتلىپ ئىلگىرىلىگەن چوڭ دۆلەتچى ئەمەس، بەلكى مۇستەملىكىچى، «چوڭ مىللەتچى» ئەمەس، چوڭ زوراۋان، مۇستەملىكىچى دۆلەت. ئۇنىڭ ئۆتكەن يىلى تيەنئەنمېن مەيدانىدا ياشلار بىلەن ئالىملارنى تانكىلار بىلەن مىسلىسىز ۋەھشىيلەرچە قەتلىئام قىلىشى، ئۆتكەن يىلى 19-مايدا ۋە بىزنىڭ شەرقىي تۈركىستاندىكى نامايىشقا چىققان ياشلىرىمىزنى ۋەھشىيلەرچە باستۇرۇپ، ھەتتا 1990-يىلى ئاپرېلدىكى بارىن ۋەقەسىدە قوزغالغان قانلىق قاتىللىق ئاقىۋىتى شۇ يىلى ئاپرېلدا شەھىدلەرنى تۆكۈلگەن قانىنى «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام پارتىيىسى» قورال كۈچى بىلەن باستۇرۇپ، پۈتۈن دۇنيا بويىچە مۇسۇلمانلارنى ھازىرغىچە ئازابلاش ئىشلىرىنى يۈرگۈزۈشى، مىللىي ئىختىساسىمىزغا قارىتا تۇرلۇك چەكلەش كۈن سانا پۈچەكلىشىش ۋە باشقا بىزنىڭ بولۇشلىرىمىزنى تولۇق ئىسپاتلايدۇ.

خىتاي شەرقىي تۈركىستاندا قارىتىلغان ئۇرۇشچانلىق ھەربىي زوراۋانلىق مۇستەملىكىچىلىك سىياسىتىنى ئىلگىرى كېيىن ئۆزگەرتمەيدۇ. بۇلتۇرقى 12-ئىيۇن كۈنى يەنە بىر قېتىم ئېلان قىلىپ، مىللىتىمىزگە ئولۇق ۋە تەشۋىشنى بىر قېتىم ھاقارەت قىلدى. بىز مۇنداق خىتايغا بولغان يېقىن مۇناسىۋىتىمىزنى ئىشۋەر قەتئىي ئېلان قىلىمىز. خىتاي-ئەركىن يىللاردىن قايسىز يالغانچى، ئالدامچى، قاتىل، چۈنكى ئۇ ئۆچ ئالغۇچى خىيانەتچى، ۋەھشىي جاللات. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز خىتاينى ئەسلا ئۆزگىرىش نىيىتى بولمايدۇ، ئۇنىڭغا باغلىنىپ ئۇيغۇر ئۇمىتى ئۈزۈلۈپ، ئەگەر ئۇنىڭدىن ئۈمىد-تولۇقلىمىز نىيىتىدە بولۇشىمىز كېرەك. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەر بىر شەرقىي تۈركىستانلىق خىتاي بىلەن ياشاشنىڭ ھەرقانداق بولغاندا تېنىچ جەڭگە قويۇپ، ئۇنىڭدىن ئۆزىنىڭ پاك مىللىي مۇستەقىل جەمئىيىتى ئۈچۈن كۈرەش ئاپىرىشلىرى كېرەك. بۇ جىڭگار ھەر بىر شەرقىي تۈركىستانلىقنىڭ بىردىن-بىر ئادىل قەدىمى بولسا، ئىنقىلابنىڭ ئازامىيانى بولۇشى كېرەك!!!

ئۈچىنچى چوڭ سىياسەت ئۆزئارا بىرلىشىپ ئۆزىمىزگە مەسئۇل بولۇشى سىياسىتى بولۇپ بۇ: «ھەر بىر خەلق ئۆزىنى ئۆزى ئازاد قىلسۇن!» «ئۆزىنى سۆيگەن شەھەر سۆيىدۇ!» «مۇستەقىللىقنى سۆيمەيدۇ، ئالىدۇ» دېگەن جاھان سۆزلىرىگە ئۆزىمىزنىڭ ئۆزىمىزچە مۇناسىۋىتى مەسىلىسىدۇر. بىز بۇ ئۈچ چوڭ سۆزگە بوقىتىم ئەسلا يېڭى ئىشلىرىمىز بىلەن قارىشىمىز كېرەك. ئىنسانىي ئۈچۈن ھەر بىر ئۇيغۇرنىڭ بېشىدا ئامانەت بولغان يوقۇرى ئىنسانىي شەرەپ مۇستەقىللىق ئاساسى تىكلىنىشى كېرەك. بۇنداق بىر تولۇق ئاساسى تىكلەنسە بىزدە چوڭ قۇۋۋەت پەيدا بولىدۇ. ئۇ تولۇق ۋەيران قىلغىلى ئارمىنىمىز، شۇ ھەربىي ۋە تىنچ دەھشەتلىك ياش دۇنيا ئالدىدىكى چىققان تولۇق تولۇغ زۇلۇم دولقۇنى تولغان ئاخىرى قالغان مىللەتتۇر، ھەر بىر ۋەتەن ئەۋلادىنىڭ كۆز ئالدىدا ئۇنىڭدىن كېيىن قالغان شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىمىز! ئەگەر بىز بۇ كۈنكى شەرقىي تۈركىستانلىقلار مۇشۇ كۈنلۈك مۇستەقىللىق شۆھرەتلىرىمىز بىلەن ئىلگىرى يەنە خىلمۇ-خىل كۈچلەر تۈزۈمىز ۋە مۇستەقىل مىللەتلەرگە ئوخشاش ھېچ قاچان ھېچ كىمگە ئالدانمايمىز ۋە ئەركىنلىكىمىز بولمايدۇ. چىن ئىنساننىڭ ھەققىي ياشاشنىڭ يولى سالاھىيەتلىرىگە ئىگە بولمىغان مىللەت ھېچ قاچان ئۆزىنى ئۆزى ئازات قىلالمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئەمدى يۈرتۇن كۈچىمىز، ئەقلىي-ھوشىمىز، نومۇسىمىز، ۋىجدانىمىز ۋە بىرلىك ئىرادىمىز بىلەن ئومۇمىي يۈزلۈك مىللىي قوزغىلىپ، خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ پۈتۈن ۋەھشىيانە يالغانلىرىغا قارشى قايتا زەربە بېرىپ، بولۇشىنى قەتئىي تەلەپ قىلىدىغان شۇ يېرى تۇرۇپ جىنسى كۆرەش قىلىشىمىز كېرەك. بولۇپمۇ خىتاينىڭ چىقىشى، ئۇنىڭ تارىخى خىتايلاشتۇرۇش يولىدا قىلىۋاتقان ھەممە ئاجىزلىقىنى قولىمىزدىن كېلىشىچە تونۇتۇشىمىز كېرەك. بىز بىر مىللەت ۋە بىر خەلق ئىكەنمىز ئەمدى ئۆزىمىزگە ئۆزىمىز ئازاد بولۇپ، ئۆز تەغدىرىمىزنى ئۆزىمىز بەلگىلىشىمىز كېرەك. رەزىل خىتاي پەنجىسىدىن ئەزىز مىللىتىمىزنى، ئانا جايىمىز مىللىي يايلىقىمىزنى، مىللىي ئارزۇيىمىز بىلەن مىللىي مەدەنىيىتىمىزنى قۇتقۇزۇش - جاھاندىكى تىنچىلىق شەرقىي تۈركىستاننى ئاخىرقى قېتىم ئەبەدىيلىك ئازاد قىلىشىمىز كېرەك!

بۇ تولۇق كۈرەشىمىز بولسا بىز يەنە تۆت ۋەتەنداشلىرىمىزنى چىن مىللىي بولىدۇ، دوستلۇق - قىرىندا شلىق چاقىرىمىز. مۇستەملىكىچى خىتاي جاللاتلىرىغا قارشى ھەرقانداق ئېغىر جىلىقىشى قوزغاشقا ۋە ھەرقانچە قۇربان بېرىشتىن قورقماسلىققا چاقىرىمىز!! مانا بۇ بىزنىڭ پارلاق ئىستىقبالىمىزدۇر.

خىتاينىڭ پۈتۈن جىنايەتلىرىنى
قورقماي ئاچايلى !

ۋەھشىي خەنزۇلىرىنى دۇنياغا
پاش قىلايلى !

بوستان گېزىتىمىزنىڭ ھەممە تىللاردىكى ئەزىزى مەۋلان ھوشۇرۇدۇنىڭ
خىراجىتى بىلەن بېسىلدى

خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ نۆۋەتتىكى
يالغان «مىللىي ئىتتىپاقلىق» ھەرىكىتىگە
ساختا يېڭى نوپۇس سىياسىتىگە
قەتئىي زەربە بېرىپ ،
چىن مىللىي ئىتتىپاقىمىزنى كۈچەيتەيلى .
مىللىي نوپۇسىمىزنىڭ ھەقىقىي سانىنى جارى قىلدۇرايلى !

مەخسۇس سان

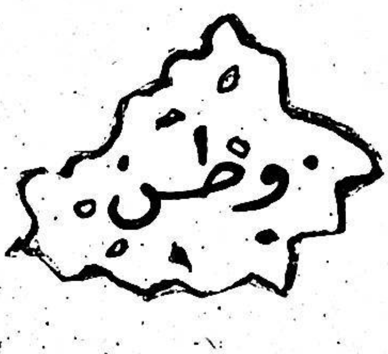

شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى   ماي   1990

تەھدىتلەر

1. خىتاي ھىيلىگەرلىرى شۇ يىل مايىدىن باشلاپ ۋەتىنىمىزدە 8-قېتىملىق «مىللىي ئىتتىپاقلىق» دېگەن ئاتالمىش ئالدامچىلىق ھەرىكىتىنى يەنە باشلىدى. خىتايلار بۇ قېتىم بۇ ھەرىكەتتە 210 مىڭ ئورۇنغا، 54 مىڭ شەخسلەرگە «مىللىي ئىتتىپاقلىق نەمۇنىچىلىرى» دەپ ساختا نام ۋە مۇكاپاتلار بېرىپ، خەلقىمىزنى يەنە بىر قېتىم چوڭ ئالداشنى كۆزدە تۇتماقتا.

2. بېيجىڭ شۇ يىل 7-ئايدىن باشلاپ 4-قېتىملىق نوپۇس تەكشۈرۈشنى باشلىدى. بۇ تەكشۈرۈشتە بېيجىڭ مىللىي رايونلارنىڭ نوپۇسىنى يوشۇرۇپ، ئاز كۆرسىتىشنى پىلانلاۋاتىدۇ. مەسىلەن، خىتايلار 3-قېتىملىق نوپۇس تەكشۈرۈشتە خوتەن خەلقىنىڭ سانىنى يوشۇرۇپ 1 مىليون 300 مىڭ كىشى دەپ ئېلان قىلغان ئىدى. كېيىن بۇ خىيانەت ئاشكارىلىنىپ، خوتەندە 2 مىليون 400 مىڭ ئۇيغۇرلارنىڭ ياشاۋاتقانلىقى مەلۇم بولۇپ قالدى.

بۇ ئاساستا مۇنداق بولىدۇ: بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ خەلقئارا ئېكولوگىيە بولۇمى 1989-يىلى ئاۋغۇستتا خوتەننىڭ كۆكەرتىش ئەھۋالىنى تەكشۈرگەندە بۇ ۋىلايەتتە 97 مىليون تۈپ كۆچەت تىكىلگەنلىكىنى ئېنىقلىغان. ئۇنىڭ ئۈچۈن خوتەنگە ب م ت نىڭ خەلقئارا ئالتۇن مېدالى بېرىلگەن. مۇشۇ 97 مىليون تۈپ كۆچەتنى خوتەن خەلقىغە چاچقاندا ھەر بىر كىشىگە 405 تۈپ كۆچەت توغرا كەلگەن. مانا مۇشۇ ھېسابتىن خوتەننىڭ ھەقىقىي نوپۇسى كېلىپ چىققان.

ئىككىنچىدىن، بېيجىڭ شەرقىي تۈركىستاندىكى قازاقلارنىڭ سانىنىمۇ ھەر تەكشۈرۈشتە يوشۇرۇپ، 1 مىليونغا يەتكۈزمەي كېلىۋاتىدۇ. بىزنىڭ قولىمىزدىكى مەلۇماتلاردا ۋەتىنىمىزدىكى قازاق قېرىنداشلىرىمىزنىڭ سانى 1,5 مىليوندىن ئاشىدۇ. بۇ خۇسۇستا كېيىنچە مەخسۇس مەلۇمات بېرىلىدۇ. بۈگۈن بىز بۇ ئىككى مۇھىم مەسىلىگە ئائىت 1982 - 1987 - يىللىرى ئېلان قىلىنغان ئىككى ماقالىنى يەنە ئېلان قىلىۋاتىمىز. ھەر بىر شەرقىي تۈركىستانلىق ۋەتەنداشلىرىمىزنىڭ بۇ ماقالىلارغا ئالاھىدە دىققەتلىك بولۇشلىرىنى ئۈمىد قىلىمىز.

خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ «مىللىي ئىتتىپاقلىق» شوئارى ئاستىدىكى ئوچىغا چىققان يالغان سىياسەتلىرىگە قەتئىي زەربە بېرەيلى. مىللىتىمىزنىڭ پالەتتىگە داغ چۈشۈرمەيلى!

بېجىن ساختىپەزلىرى ئۆتكەن يىل 20 ـ 25 نويابىر كۈنلىرى ئۈرۈمچىدە ئىككىنچى قېتىملىق «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى» ئاتالمىش ئوچىغا چىققان چوڭ تەشكىلىي «مىللىي ئالىي مەجلىسىنى» ئۆتكۈزۈپ، 500 دىن ئوشۇق ئىدارە، مەھكىمە ۋە شەخسلەرنى «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى نەمۇنىچىلىرى» دەپ مۇكاپاتلىدى. بۇ ئاتالمىش ساختا ئۇنۋانلىق بېرىلىشى قېتىملىقى 1982-يىلى مۇشۇ ئاساستا كۆپ مۇكاپاتلار تارقىتىش يولى بىلەن ئۆتكەن ئىدى. خىتاي مۇستەملىكىچىلىرى بۇ كەبى يىغىنلاردىن ئۆزىنىڭ ئەشەددىي مىللىي زۇلمى ۋە خىيانەتلىرىنى يوشۇرۇشتا ۋە مىللىتىمىزنى ئالداشتا چوڭ پايدا كۆرۈۋاتىدۇ. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن بىز تۆۋەندە خىتاي ساختىپەزلىرىنىڭ بۇ قاباھەتلىك يالغانلىرى ھەققىدە ھەقىقىي مىللىي مۇناسىۋەتلەر، تارىخىي ۋە ئەمەلىي دەلىللەرگە ئاساسەن مەلۇمات بېرىپ ئۆتىمىز.

ئەمەلىيەتتە خىتاي سوتسىيال مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ «مىللىي سىياسەت»! ئاتالمىشى ئۆتكەن ۋاقىتتا ئۇسۇلى ۋە يوللىرى خاراكتېرى بويىچە ئىككى دەۋرگە بۆلۈنسە بولىدۇ. ئۇنىڭ بىرىنچى دەۋرى 1950 ـ 1982-يىللىرى، ئىككىنچىسى 1982-يىلىدىن بۇيانقى بەش يىللىق ئۆزگىچە ئالىدۇ. بۇنىڭ بىرىنچى دەۋرىدە خەلقىمىز ناھايىتى ئوچۇق باھالاپ كەلگەندەك، ئاشۇ مالئانىي كۆرسىتىپ ئالدىدا، ئىشتەك قولى بىلەن خەلقنى قورقۇتۇش سىياسىتى بولۇپ، ئىككىنچىسى «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى» شوئارى ئاستىدا ئىنسانلارغا ئېلىپ كېلىدىغان ئىگە خۇراپات ئېتىقادلىرى بىلەن، سودا-تىجارەتكە قىزىقتۇرۇش سودا-سېتىققا پۇل بېرىش يولى بىلەن، مەھەللە تىجارەتلىرى رۇخسەت قىلىنسا بولمايدىغان بەزى مەدەنىي مىراسلارنى ئېسلىۋېلىپ قوبۇل قىلىش يولى بىلەن، ئومۇمىي كادىرلارنى بولسا ناھايىتى مۇشۇنداق يارىدەم ئۇتتاشاق مىللىي مۇناسىۋەتلەر ئۈچۈن ئۆزلۈكسىز مۇكاپاتلاش يولى بىلەن خەلقنىڭ كۆزىنى بوياپ، بەقەدەر خىتاي مەيلىدىكى ۋاقىتتا ئۆتكۈزۈش سىياسىتى بولۇپ كەلدى. بۇنىڭكى سىياسەتنىڭ بىر دەۋرىدە چوڭقۇر تارىخىي يىلتىزى ناھايىتى ئۇزۇن ھەرەڭلەرگە يەنە بىر ئاساسلىرى بار.

بەسلىمن، بىر مەھەلدە قوبۇل كىرگەن ئىگە سىياسەتلەرنىڭ يىلتىزى 1757 ـ 1760-يىللىرى شەرقىي تۈركىستاننىڭ مۇستەقىل خوجا جاھان ئەرشى دۆلىتىنى يوقىتىشتا خائىن ئاپپاق خوجا ئەۋلادلىرى بىلەن («ئاق تاغلىقلار» بىلەن) ئەنئەنىۋى قاراخانىلارغا ئاسلىرى خوجا يافۇپ ئەرشى تەرەپدارلىرىنى بىر-بىرىگە سېلىپ ئەنئە ئالغان حالالدا خوجىنىڭ «كۆز يېشى بىلەن ئۆزىنى قورقۇتۇش» سىياسىتى، 1879-يىلى بەدۆۋلەتنى ھاكىمىيىتى يوقاتقان حالدا زوزۇڭتاڭنىڭ ئاسسۇيىقەتلىك ئادەم قىلىشى (زوزۇڭتاڭ 600 سەككىز نوپۇق شەرقىي تۈركىستانلىقلارنى قىرىپ تاشلىغان) سىياسەتلىرى بولەدى. بۇنىڭدىن كېيىن ۋە ئىنسانىيدا ئۆزلۈكسىز سىياسىي ھەرىكەتلەر قوزغاپ كەلگەن مىليون ۋەتەنداشلىرىمىزنى قىرىپ يوقاتقان حالدا ئىشنىڭ شەيئى بىلەن فاشىست ماۋجۇڭ سىياسەتكە تولۇق ۋارىسلىق قىلدى. ئىككىنچى دەۋر سىياسەتكە بەتنى 1910 ـ 1980 يىللىرى ۋەتىنىمىزدە ئېلىپ قالغان ھەم خوراپىي مەھەللىي ئۇچلىرى بىلەن بولۇپ، خەلقىمىزنى 20 يىلدىن ئوشۇق قازاقلىغا قوتلۇپ كەلگەن پائالىيىتىنىڭ مەرتەبە سىياسىيسىنى زادىۋ پەرق قىلمايدىغان ھازىرقى دېڭنىڭ يېڭى مەرتەبە سىياسىتى كىرىدۇ. بۇ ھەر ئىككى سىياسەتنىڭ نەزەرىيى ئاساسلىرى بولسا خىتاي پادىشاھلىرىنىڭ: «قورالنىڭ بېشىنى تېپىپ قويۇپ، ئىشىنىڭ كۆڭلىنى ئېلىش»، «چوڭنىڭ ئۆچىنى دائىم قىرىپ ئۆلتۈرۈش»، «بىۋاسىتە كېلەر بىلەن دوست بولغۇچى ئوچۇقنى يېقىنلىكلەر ئېلىپ قويۇش» دېگەن سىياسەتلەرگە ئاساسلانغاندۇر.

خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ بۇ ھەر ئىككى سىياسىتى ئوچۇق حالدا خوجىغا سېلىنغان بۇرھانىدىن خوجا بىلەن غازى بەگلەر، زوزۇڭتاڭغا سېتىلغان نىياز بەگ بىلەن سابىت بەگلەرنىڭ دەۋرىدىن بۇيان خىتاينىڭ قولىنى قولىغا ئۆتۈپ كېلىۋاتقان بۇرھان شەھىدى كەبى مىللىي مۇرتەدلەر بىزنىڭ پاك تارىخىمىزنى بۇلغاپ كېلىۋاتقان ۋەتەن خائىنلىرى بولۇپ، بەخەلقىمىز بۇلارنى ئەڭ كۆپ كۆرمەيدۇ. ھازىر ۋەتىنىمىزدىكى كۆپچىلىك كىشىلەر ئىچى تومۇردا ئاۋامنى موشۇ خاسلارغا تارتىپ قويۇپ، ئۇنىڭغا قاتتىق نەپرەت بىلەن قاراپ كېلىۋاتىدۇ. شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابىي مىللىي بىرلىك ئىسپى بولسىمۇ خەلقىمىز كۆزى بىلەن قارىغاندا ۋەتىنىمىزنىڭ بىرى ئارىدىكى دېھقان پەرزەنتلىرىنى بولغالىي دەرىجىگە يېتىشكەنلىكى ۋە داۋاملىق تومۇردا ئاۋامنىڭ ئاخىرقى جاسارەت ۋە نىداقەت ئۈزمەك قىلىدۇ.

موشۇكەبى چوڭقۇر تارىخىي يىلتىزغا ئەھەرلىك نەزەرىيەلەر بىلەن ئىككى ئەسىردىن بېرى بىزنىڭ مۇقەددەس ۋەتىنىمىزدە ھۆكۈمرانلىق قىلىپ، مىليونلىغان ئۇنا سىز ۋەتەنداشلىرىمىزنى ئۆلتۈرۈپ كەلگەن مۇدھىش خەنزۇلارنىڭ شەرقىي تۈركىستاندىكى ئۆتكۈنكى «مىللىي سىياسەت» ئاتالمىشى قانداق خاراكتېردە قانداق ئەمەلىيەت ئىچىدە ئېلىپ بېرىلىۋاتىدۇ؟ ـ بىز كەلگۈسى بوسۇغىدا ئۇنىستىبۇ قەدەر تەپسىلىي توختىلىپ ئۆتىمىز.

خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ (ھازىرقى دېڭنىڭ) شەرقىي تۈركىستاندىكى «مىللىي سىياسەت» ئاتالمىشى ئاساسەن